

Potungaue Fonua, Savea, Palani mo e Ngaahi Koloa Fakaenatula

Pule'anga Tonga

Palani Fakapotungaue mo e Patiseti

2025/26 – 2027/28

“Fale ‘o Sēkope ē, Ha‘u ā, ka tau laka ‘i he maama ‘a Sihova..” – Isaia 2:5

Taumu’a Ngaue ‘a e Potungaue ki he faha’itau Fakapa’anga,

Kanotohi

Lisi ó e Ngaahi Tohi Fakanounou.....	4
Me'amu'aki mei he 'Eiki Minisita	5
Popoaki mei he 'Ofisa Pule Ngaue	6
1. Fakamatala Fakalukufua.....	7
1.1. Talateu	7
1.3. Tauhi Va mo e Kupu Fekau'aki	7
1.4. Mape Ola Ngaue 'a e Potungaue Fonua, Savea, Palani mo e Koloa Fakaenatula	9
1.5. Taumu'a Fakalakalaka Tu'uloo/ Fa'unga Fokotu'utu'u Fakalakalaka 'o Tonga II/ Fa'unga Fakavahefonua	10
2. Vakai Fakalukufua ki he Potungaue.....	17
2.1. MLSPNR Organizational Outcome.....	35
2.2. Ngaahi Palani ki he Fakalelei Potungaue	36
3. Patiseti mo e Kau Ngaue	37
3.1. Fokotu'u ki he Kau Ngaue ki he FY25/26.....	39
4. Ngaahi Polokalama – Potungaue Fonua, Savea, Palani mo e Ngaahi Koloa Fakanatula	58
4.1. Polokalama 1: Tataki mo e Falei Fakalao – Taumu'a Ngaue mo e Ngaahi Me'afua	58
Ngaahi liliu ki he Ola mo e KPI's	59
Polokalama liki 1.1: 'Ofisi e Minisita.....	59
Polokalama liki 1.2: 'Ofisi 'o e 'Ofisa Pule	61
Polokalama 2: Va'a Tokangaekina Hono Pule'i 'o e Kelekele.....	80
Polokalama iiki 2.1: Va'a Failesisita 'o e Ngaahi Tukufakaholo.....	80
Polokalama Si'i 2.2: Pule'i 'o e Ngaahi Lekooti 'o e Fonua	82
Polokalama iiki 2.3: 'Ofisi Fakalelei'i 'o e Ngaahi Fakakikihi 'o e Kelekele (Tokanga'i)	83
Polokalama 2: Va'a Ngaahi Ngaue Faka Savea.....	84
Polokalama iiki 3.1 : Va'a Savea faka Kasitulolo mo Siotetika.....	84
Polokalama iiki 3.2: Va'a savea ki tu'a mo e ngaahi ngaue fakatekinikale.	86
Polokalama liki 3.3- Survey Standards, Va'a Mapule'i mo e Pule'i	87
Polokalama 4: Va'a Tokangaekina 'o engahi koloa fakanatula.....	88
Polokalama iiki 4.1: Va'a ako ki he Vai pea mo hono Tokangaekina.....	89
Polokalama iiki 4.2: Va'a tokangaekina 'o e ngaahi koloa 'I he Mataafonua.	90
Polokalama iiki 4.3: Tokangaekina 'o e ngaahi ngaue ki Oseni.....	91
Polokalama iiki 4.4: Tokangaekina 'o e ngaahi Fakatamaki Fakaenatula Fakasioloki	92
Program 5: Va'a ki he Ngaahi Sevesi mo e Fakamatala Fakakelekele mo Fakasiokalafi.....	92
Polokalama iiki 5.1: Fakamatala Mape Fakakelekele.....	93

Polokalama 6: Vaá Tokangaekina ó e Ngaahi Koloa Fakaenatula – Taumuá ngaue mo e Meáfua	100
Polokalama liki 6.1: Va’a palani moe fakalakalaka ngaue	100
Sub-Program 6.2: Compliance and Monitoring.....	101
Konga Polokalama 6.3: Pule mo e Tokoni Fakalao	103
Fakahu ae fakalahi 1: Fakaikiiki kihe ngaahi kupu fekauaki	105

Lisi ó e Ngaahi Tohi Fakanounou

ArcGIS	Founga fakamatala fakasiokalafi (GIS) ósi ngaueáki ki he mape
CRSP	Poloseki ki hono Fakamalohia mo Paotoloaki e tuúnga ó e éa
CGS	Sistemi faka-Katasitulolo (mape) moe Fakasiotetika
CGIS	Sisitemi FakaKomipiuta ki hono Lekooti e Ngaahi Fakamatala Fakakelekele moe Ngaahi Fakamatala Fakasiokalafi ó e Ngaahi Kupu Felaveí he Mamani
CP	Palani Fakapotungaue
CSD	Vaá Tokangaekina ó e Fakahoko Fatongia á e Potungaue
DSM	Ngaahi Koloa Loloto ó Óseni
FY	Taú Fakapaánga
GIS	Sisitemi FakaKomipiuta ki hono Tepileí mo Tauhi á e Ngaahi Fakamatala Fakasiokalafi mo honau felaveí
GNSS	Ko e Tu'uánga Fakasatelaite Fakatahataha Pule óku fokotuú he Vava ki hono Saveaí ó e Ngaahi Tuúánga í he foí Kolope
GPS	Meá Ngaue Fakasatelaite óku ne puke mai áe Ngaahi Tuúánga í he Funga Mamani
GPA	Ngaahi Ásenita óku Fakamuómuá é he Puleánga ke Fakahoko
ICT	Fakamatala mo e Fetuútaki Fakaeonopooni
IWRM	Puleí Fakalukufua á e Ngaahi Maúánga Vai
KPI	Meá Fua ó e Fakahoko Fatongia
LGIS	Ngaahi Fakamatala Fakakelekele mo Fakasiokalafi
LAD	Ngaahi Ngaue Fakakelekele
LAP	Poloseki kihono Puleí ó e Kelekele
LID	Vaá Fakamatala Fakakelekele
MDA	Ngaahi Potungaue moe Ngaahi Vaá Felaveí áe Pule'nga
NRD	Vaá Tokangaekina ó e Ngaahi Koloa Fakaenatula
NSPAO	Ófisi ó e Maú Mafai ki he Palani Fakafeituú
PUMA	Ófisi ó e Palani mo Puleí hono Ngaueáki Ngaahi Feituú/Maú Mafai ki he Palani Fakafeituú
OCEO	Ófisi ó e Pule Ngaue Maólunga
OM	Ófisi ó e Éiki Minisita
SDA	Ásenita 2030 – Ngaahi Ásenita ó e Palani Fakalakalaka Tuúloa Fakamamanilahi
SDGs	Ngaahi Taumuá ó e Palani Fakalakalaka Tuúloa Fakamamanilahi
SDS	Faifika mo e Veimau
SOLA	Tanakiánga Fakamatala Fakailekitulonika ki he Ngaue Fakakelekele
TGS	Ngaahi Sevesi Faka-Sioloki
TIURSP	Poloseki ki hono matuúaki faka-sekitoa mo fakakolo muá á e ngaahi fakatamaki fakaenatula
TSDF II	Palani Fakalakalaka á Tonga 2015-2025
NGAP	Palani Fakafonua ki hono fakatahatahaí mo puleí ó e ngaahi maúánga fakamatala fakasiokalafi óe Koloa óe Fonua 2023-2027

Me'amu'aki mei he 'Eiki Minisita

'Eiki. Dr. 'Uhilamoelangi Fasi

'Eiki Minisitā, Potungāue Fonua, Savea, Palani mo e Koloa Fakaenatula.

Ko hoku fakakoloa ke 'oatu 'a e Palani Fakapotungāue 2025-2026, ma'a e Potungāue Fonua, Savea, Palani, mo e Koloa Fakaenatula. Talu mei he'eku ma'u lakanga ni 'i he 30 'o Sanuali 2025, kuo u tokanga taha ki hono fakapapau'i 'oku fakahoko 'e he Potungāue 'a e fatongia mahu'inga 'i hono fakakakato 'o e 'Asenita Mahu'inga Fakapule'anga (GPA) 'aki hono fakaivia 'a e pule'i 'o e kelekele, tokangaekina 'o e koloa fakaenatula, mo e 'ātakai matu'uaki ke poupou ki he fakalalakala fakafonua tu'uloa.

Fakaivia Matu'uaki Fakafonua

Ko e taha 'o e me'a mahu'inga 'oku fakamu'omu'a 'e he pule'anga ko 'eni ke langa 'a e matu'uaki fakafonua (GPA 1 & 2), 'a e feliliuaki 'o e 'ea, fakatu'utāmaki 'o e fakatamaki, mo tokangaekina koloa tu'uloa. 'E fakalalakala' i 'e he Potungāue 'a e palani fakafeitu'u 'i he tu'unga kotoa pē, ke poupou'i 'a e tupu 'a e kolo, faka'aonga'i lelei 'o e kelekele, mo e mateuteu ki ha fakatamaki. 'E toe fakamālohia foki 'e he'etau tu'utu'uni 'a hono tokanga'i 'o e tāfea, malu'i 'o e matāfonua, mo tokangaekina 'o e vai ke malu'i 'a e ngaahi kolo mo e langa lalahi.

Fakaivia 'o e Pule'i mo e Fakalalakala Fakasosiale

Ke poupou'i 'a e ngāue 'a e pule'anga ke tau'i 'a e faito'o konatapu (GPA 3), 'e fakalahi 'e he Potungāue 'a e 'ata ki tu'a 'i he ngāue kelekele, fakaivia 'a e pule'i 'o e kelekele, pea fakalelei'i 'a e lekooti kelekele fakakomipiuta ke ta'ofi hono ngāue'i hala 'o e kelekele. 'Ikai ngata ai, 'e tokoni 'etau palani kelekele mo hono vahevahe ki he fakalalakala fakasosiale (GPA 4 & 5) 'aki hono fakapapau'i 'oku lava ke ma'u 'a e kelekele ki he 'apiako, falemahaki, mo e polokalama malu'i mo e ma'a 'o e vai.

Fakaava Faingamālie Faka'ekonōmika & Fakaonopōni'i Pule'i Kelekele

Ko e kelekele, ko e uho ia 'o e tupu faka'ekonomika (GPA 6). 'Oku tukupā 'a e Potungāue ke fakafaingofua'i 'a e lesisita kelekele, fakaivia 'a e malu'i 'o e kelekele, pea fakahoko 'o e faka'uhila 'o e Fakamatala Kelekele (LIS) ke fakafaingofua'i 'a e fakapa'anga mo e langa fakalalakala lalahi. 'Ikai ngata ai, 'e fakahoko 'a e fekumi mo hono tokanga'i 'o e makakoloa kilisitahi mo ha malu'i fefeka 'o e 'ataakai, ke fakapapau'i 'oku tu'uloa 'a e faingamālie faka'ekonomika pea fakamonu ki he tu'umalie taimi loloa 'a Tonga.

Fakalelei Lavame'a Ngāue Fakapule'anga

Ke fakalelei'i 'a e tu'unga lelei 'o e sekitoa 'a e pule'anga (GPA 7), 'oku mau tukupā ke fakaonopooni hono pule'i 'o e kelekele, 'otometiki 'a e savea kelekele, pea fakamalohi'i 'o e talangofua ki he tu'utu'uni. 'E hokohoko atu 'etau Potungāue ke fakalele 'a e palani fakafeitu'u, tu'utu'uni ki hono faka'aonga'i 'o e kelekele mo e ngāue fakaonopooni ke fakapapau'i 'oku tokanga'i lelei mo potupotutatau 'a e kelekele mo e koloa fakanatula.

Ko e Palani Fakapotungāue 2025-2026 ko 'emau mapehala ia ki he fakalalakala, 'o fakapapau'i 'oku tokanga'i lelei 'a e kelekele mo e koloa fakanatula ke poupou'i 'a e fakalalakala fakafonua. 'Oku ou 'oatu 'eku hounga'ia ki he kau ngaue 'a e Potungāue, hoa ngaue fakalalakala mo e kaungā ngāue kotoa pē 'i he'enau tukupā ki he misiona ko 'eni. Ke tau langa ha kaha'u 'oku tu'uloa mo tu'umalie ma'a e Tonga kotoa.

Hon. Dr. 'Uhilamoelangi Fasi

Hon. Minister, Ministry of Lands, Survey, Planning, and Natural Resources

Popoaki mei he 'Ofisa Pule Ngaue

Mr. Taaniela Kula

'Ofisa Pule Ngāue, Potungāue 'o e Kelekele, Savea, Palani mo e Koloa Fakaenatula

'Oku ou fiefia ke 'oatu 'a e Palani Fakapotungāue 2025-2026, 'a ia 'oku fakamatala'i ai 'a e taumu'a mo e fatongia 'a e Potungāue Fonua, Savea, Palani mo e Koloa Fakenatula. 'Oku fenapasi 'a e palani ko 'eni mo e 'Asenita Mahu'inga Fakapule'anga (GPA) pea fakapapau'i 'oku kei lelei, 'ata ki tu'a mo matatali 'a e fiema'u fakalakalaka 'a e fonua.

'Oku fakamu'omu'a 'a hono fakapapau'i 'o e matu'uaki 'o e 'ea mo e mateuteu ki he fakatamaki (GPA 1 & 2) 'aki hono fakataha'i 'o e palani

fakafeitu'u ki hono tokanga'i 'o e kelekele, langa lalahi, mo e malu'i 'o e 'ātakai. 'E fakahoko 'a e founa ki hono tokanga'i 'o e tāfea, ngāue ki hono malu'i 'o e matātahi, mo hono vakai'i 'o e vai, ke fakasi'isi'i 'a e fakatu'utāmaki 'o e fakatamaki mo malu'i 'a e kolo. 'E fakalelei'i 'a e malu 'o e vai mo e tu'utu'uni to'o koloa vai tu'uloa ke poupou'i 'a e ma'u'anga koloa loloa 'o fakafou 'i he Tokangaekinga Koloa Vai Fakatahataha (IWRM).

'Oku mahu'inga 'a e Potungāue 'i he pule'i kelekele mo e 'ata ki tu'a (GPA 3), 'a ia 'oku mahu'inga ke ta'ofi 'a e ngāue hala'aki 'o e kelekele ki he ngāue ta'efakalao. 'E fakalelei'i 'a e founa lēsisita kelekele fakakomipiuta, fakalelei'i 'a e founa ngāue, mo e founa malu'i kelekele ke poupou'i ngāue fakafonua ki he ngaue'aki fakalao 'o e kelekele.

'Oku mau tukupā foki ke fakafaingofua'i 'a e tupulaki 'a e sekitoa sōsiale (GPA 4 & 5) 'aki hono fakapapau'i 'oku faingamālie 'a e ma'u kelekele ki he ngāue fakalakalaka fakafonua, tautautefito ki he 'apiako, falemahaki mo e ngaahi falema'a. 'I hono fakangofua'i 'a e founa ma'u kelekele mo e fa'unga palani fakafeitu'u, 'e tokoni ki he mo'ui lelei 'a e kakai mo e fakalakalaka 'o e ako, taimi tatau 'oku poupou'i 'a e ma'u 'o e vai ma'a mo e tu'uloa faka'ātakai.

'I hono fakatokanga'i 'a e tu'unga faka'ekonomika 'o e kelekele mo e koloa fakaenatula (GPA 6), 'e fakalelei'i 'e he Potungāue 'a e malu'i 'o e ma'u kelekele, fakafaingofua'i 'a e founa lisi mo e fakamahu'inga'i, pea fakakomipiuta 'a e lekooti kelekele ke fakalelei'i 'a e faingāmalie 'inivesimeni mo e langa ngāue lalahi. 'Ikai ngata ai, 'e fakapotupotutatau 'e he 'etau palani tokangaekina 'o e makakoloa kilisitahi 'a e monū'ia faka'ekonōmika mo e malu'i fefeka 'o e 'ataakai, 'o fakapapau'i 'oku fakapotopoto mo tu'uloa 'a e to'o 'o e koloa kilisitahi.

Ke fakalelei'i 'a e tu'unga lelei 'o e fatongia fakapule'anga mo e liliju fakakomipiuta (GPA 7), 'e fakakomipiuta 'e he Potungāue 'a e savea fakakelekele, lekooti kelekele, pea fakahoko ha fa'unga ngāue tauhi lao. 'E hanga 'e he liliju fakakomipiuta ni 'o fakalelei'i 'a e fakahoko ngāue, 'ata ki tu'a, mo e ola lelei 'o e ngāue. 'I hono fakaivia 'o e tokanga'i 'o e tu'utu'uni mo e fetu'u fakavaha'a potungāue, 'e fakapapau'i 'oku vave ange, falala'anga mo fakatefito 'a e ngaahi ngāue pule'i 'o e kelekele ki he tangata'i fonua.

'Oku fakahaa'i 'e he Palani Fakapotungāue ko 'eni 'a 'emau tukupā ke fakahoko 'a e ngaahi ngāue tu'unga ma'olunga, malu'i 'etau koloa fakanatula, pea mo fakapapau'i 'a e malu 'o e kelekele ma'a e kakai Tonga kotoa pē. 'Oku ou 'oatu 'eku fakamālō mo'oni ki he 'Eiki Minisitā, kau ngāue mo e ngaahi hoa fakalakalaka 'i he'enau poupou ma'u pē. Ke tau langa ha kaha'u 'oku ta'eue'ia, tu'unga lelei mo tu'uloa ma'a e Pule'anga Fakatu'i 'o Tonga.

Mr. Taaniela Kula,
Chief Executive Officer, Ministry of Lands, Survey, Planning, and Natural Resources

1. Fakamatala Fakalukufua

1.1. Talateu

Ko e Potungaue Fonua Savea, Palani mo e Ngaahi Koloa Fakaenatula mo hono ngaahi fatongia ke malu'i mo fakahoko ha ngaahi ngaue fakalalakaka mo tu'ulua 'i hono ngaue'aki 'o e kelekele mo e ngaahi Koloa Fakaenatula 'o fakatatau ki honau mafai kuo tu'utuni 'e he lao. 'Oku kau heni mo hono fakahoko 'o e ngaahi lao, ngaahi tu'utuni, mo e ngaahi taumu'a ngaue kuo fokotu'utu'u fekau'aki mo e kau ma'u kelekele, ko e Savea mo e ngaahi palani fakafeitu'u, ko e ngaahi vahe kolo mo e ngaahi vahe 'uta pea mo malu'i 'a e 'ataakai mo e ngaahi koloa fakaenatula. Ko e Potungaue mo hono ngaahi ngafa fatongia, 'oku fenapasi pe ia mo e tamu'a Fakafonua 'i he Palani Fakafonua II, ke fakapapau'i 'oku a'usia ha langa fakalalakaka 'oku tu'ulua. Tefito'i Fatongia, Ngaahi Lao, Tu'utu'uni Fakalao, Konivesio

1.2. Ko e Lao, mo hono Ngaahi Tu'utu'uni

Ko e Potungaue mo hono ngaahi fatongia, 'oku tataki ia he malumalu 'o e lao mo hono ngaahi tu'utuni ke fenapasi mo e ngaahi langa fakalalakaka 'oku tu'ulua pea ke a'usia 'a e taumu'a Fakafonua. Ko e konisitutone mo e Lao Kelekele, 1927 mo e Lao mo e ngaahi Tu'utu'uni ngaue kehekehe 'oku ne fakamatala'i 'a e tefito'i fatongia 'o e Potungaue pea mo ho'ata mai ha ola 'oku Tu'ulua 'o fakatatau mo e Palani Fakafonua. (Vakai ki he tebile 1. Ki he Fakaikiiki 'o e ngaahi Lao mo e Ngaahi tu'utu'uni ngaue.

Tebile 1. Ngaahi Tefito'i Lao mo e Tu'utu'uni

Lao

- Konisitutone mo e Lao 'o Tonga
- Lao Kelekele, 1927
- Lao Maka Koloa, 1949
- Lao ki he Ngaahi Ngatangata'anga 'o Tahi, 2009
- Lao ki he Keli'anga Lolo, 1970
- Lao 'o e Ngaahi Tofi'a
- Lao ki he Hala Pule'anga
- Lao ki he Ngaahi Paaka mo e Ngaahi Feitu'u Malu'i Fakapule'anga
- Lao ki he Kilisitahi mo e Ngaahi Koloa 'o 'Oseni, 2014
- Lao ki he ngaahi Ngaue fakapa'anga 'o e Pule'anga & Lao Ki he ngaue 'a e Pule'anga
- Lao ki Ngaue 'o e 'Omipatimeni, 2001
- Lao ki he Kau Ngaue Fakapule'anga
- Lao ki he Ngaahi Ngaue Fakapa'anga, 2002
- Lao ki he 'Atita, 2007

Tu'utu'uni Fakalao mo hono Fakahoko

- Ke Lesisita 'o e Ngaahi Fa'itoka
- Ke Lesisita ha ngaahi Konga Fonua fakapule'anga
- Ke Lesisita Ngaahi Keli'anga Maka
- Ke Lesisita ha Konga Fonua ke tata'anga 'One'one
- Ke Lesisita ha Konga Fonua, ki he 'akau Papa
- Ke Lesisita 'a e Ngaahi Tu'utu'uni Fakafakamaau'anga, 1991
- Ke Lesisita 'o e keli'anga Lolo
- Ministry of Lands, Survey, Planning and Natural Resources Page | 8
- ☐ Ke Lesisita mo Fanongonongo 'o e Paaka mo e Konga Fonua Fakapule'anga

1.3. Tauhi Va mo e Kupu Fekau'aki

Ko e taumu'a ngaue 'a e Potungaue Fonua Savea, Palani mo e Ngaahi Koloa Fakaenatula, ke ngaue fakataha mo e ngaahi Hoa ngaue (Potungaue 'a e Pule'anga) ke fakahoko 'a e langa fakalalakaka 'o fakatatau ki he Lao mo e Palani Fakafonua 'o fakatatau ki he ivi malava 'o e Fonua. Pea fakakau mo e ngaahi mafai Tu'utu'uni, Fakataha Tokoni. Kapineti, Falealea, Ko e Hou'eki Nopele, mo e ngaahi Kupu fekau'aki kotoa pe 'i he Sosaieti.

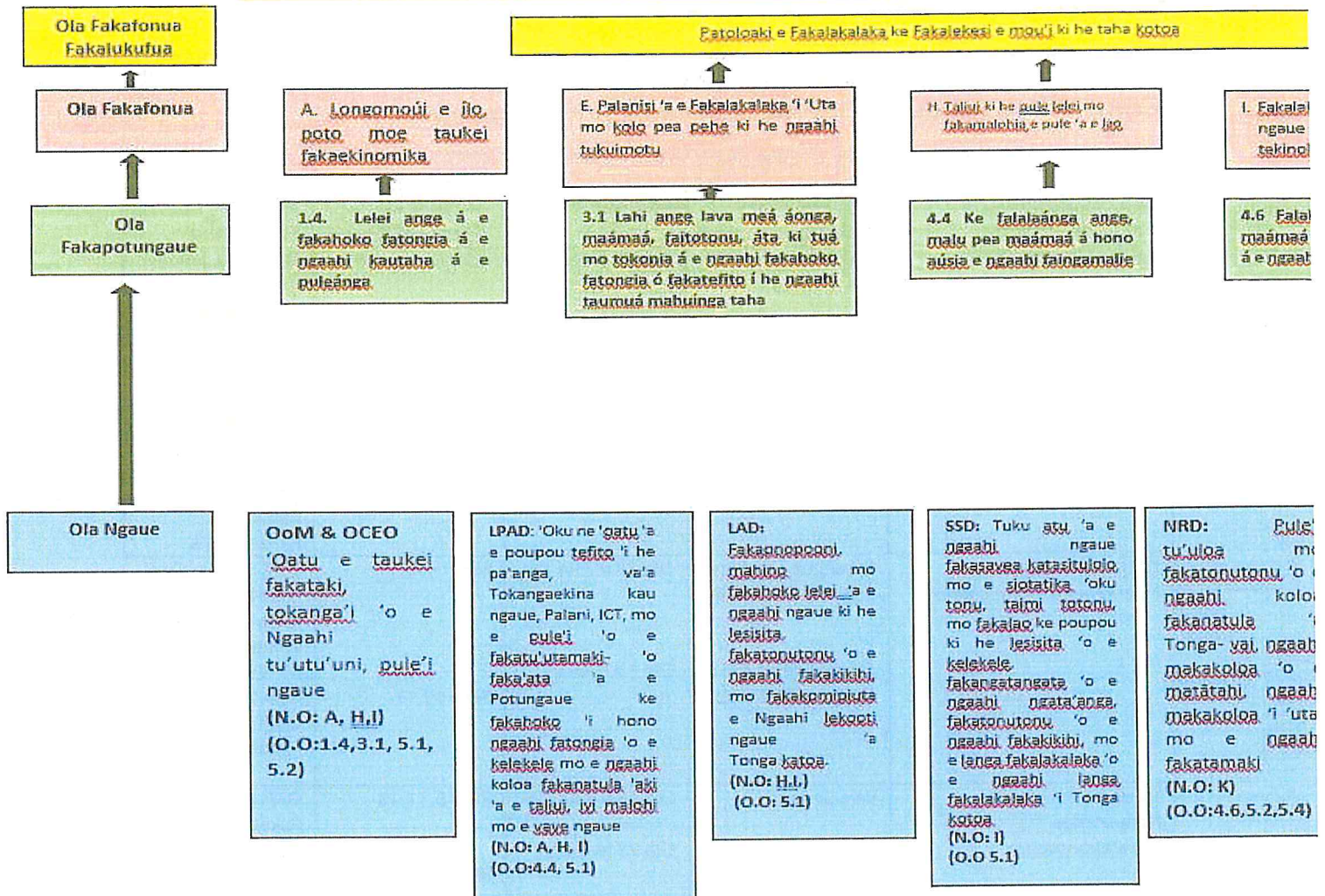
Pea ko hono mahu'inga ko hono tataki 'e he Lao 'a e founa ngaue 'a e Potungaue mo e ngaahi Hoa ngaue ke fakapapau'i 'oku fakahoko lelei hono fatongia 'o fakatatu mo e Lao pea ke a'usia 'a e taumu'a, pea ke tokonia 'a e ngaahi ngaue fakakelekele ke a'usia 'a e taumu'a 'o e palani langa fakalalakaka 'oku tu'ulua

Tepile 2. Kau Ma'u Mafai 'o e MLSPNR mo 'enau fekau'aki mo e Potungaue

Kupu Fekau'aki	Kasitoma 'a e Potungaue	'Omi Ngaue ki he Potungaue	Fengaue'aki mo e Potungaue	Tokangai Fakalukufua 'a e Potungaue
Ko 'Ene 'Afio	X	X		X
Fakataha Tokoni	X	X		X
Kapineti	X	X	X	
Falealea	X	X		X
Fakamaau'anga	X			X
Pule'anga	X	X	X	X
Ngaahi Potungaue 'a e Pule'anga				
Ngaahi sino kuo fakalaoi ke nau siofi e fakahoko ngaue	X	X	X	X
Ngaahi Pisinisi 'a e Pule'anga				
Kakai e Fonua	X	X	X	X
Ngaahi Pisinisi				
Kau Nopele mo e Ma'u Tofi'a	X	X		X
Kau Ma'u Laiseni				
Kau Ma'u 'Api	X	X		X

1.4. Mape Ola Ngaue 'a e Potungaue Fonua, Savea, Palani mo e Koloa Fakaenatula

1.3 Mape Ola Ngaue 'a e Potungaue Fonua, Savea, Palani mo e ngaahi Kol

1.5. Taumu'a Fakalakalaka Tu'uloa/ Fa'unga Fokotu'utu'u Fakalakalaka 'o Tonga II/ Fa'unga Fakavahefonua

Ko e kelekele 'oku tefito ia ki he SDG's, 'o 'ikai si'i hifo he 11 mei he 17 'o e SDG's 'oku fekau'aki mo e Pule'i 'o e Kelekele, Tu'utu'uni Kelekele mo e failesisita. Kaekehe, 'oku tokoni fakataha 'a e MLSPNR ki he ngaahi SDG 'e ono (6) 'o hange ko ia 'oku ha atu 'i lalo;

Ko e ngaahi SDG ko eni 'oku nau fe'unga mo e ngaahi ola 'a e Potungaue pea 'oku nau tokoni ki he ngaahi me'a 'oku fakamu'omu'a 'e he TSDF II. Ko e ngaahi vahenga 'o e Potungaue mo 'enau ngaahi ola 'oku fehokotaki ia ki he ngaahi 'Asenita Fakamu'omu'a Fakamamani Lahi (GPAs) mo e ngaahi SDGs, 'o hange ko 'eni:

Tepile 3: Fakafehokotaki 'a e Ngaahi Ngaue 'a e Potungaue ki he SDG's pea mo hono fakafe'unga'i mo e TSDF II

Ola Fakafonua/Ola Fakapotungaue	Ngaahi Va'a e Potungaue	Ola Ngaue	Poupou'i e ngaahi SDG	'Asenita Fakafonua
Taumu'a 1: Ngaahi Ngaue'anga Fakapolitikale	Ngaahi Koloa Fakanatula Ma'u Mafai ki he Palani Fakafeitu'u	Ola18 to Ola 21 Ola 28 to Ola 30	SDG 6,13,14,15 SDG 11,13,15	GPA 1: Feliuliaki e 'ea mo patoloaki e tu'unga e Éa mo e Ngaahi Fakatami Fakaenatula GPA 1: Feliuliaki e 'ea mo patoloaki e tu'unga e Éa mo e Ngaahi Fakatami Fakaenatula
Taumu'a 2: Ngaahi Ngaue'anga Fakasosiale	Tokangaekina hono Pule'i 'o e Kelekele Fakatakimu'a mo e tu'utu'uni Fakalao	Ola 12 to Ola 14 Ola 1 to Ola 11	SDG 1,10,11 SDG 10,17	GPA 3: Fakasi'isi'i 'a e Masiva pea Malu'i 'a e ngaahi kulupu 'oku faingata'a'ia GPA 7: Ngaue Lelei 'a e Sekitoa Fakapule'anga
Taumu'a 3: Ngaahi Ngaue'anga Faka'ekonomika	Va'a Savea Va'a Fakamatala Fakasikalafi	Ola 15 to Ola 17 Ola 22 to Ola 27	SDG 9,11,13 SDG 9,17	GPA 6: Fakatupulaki e Tupu Faka'ekonomika GPA 7: Ngaue Lelei 'a e Sekitoa Fakapule'anga

1.5.1. Ngaahi Ola Fakafonua mo e Ngaahi Ola Fakapotungaue Palani Fakafonua ki he Fakalakalaka Tu'uloa II óku poupouí he Potungaue Fonua, Savea, Palani mo e Ngaahi Koloa Fakaenatula.

'Oku tokoni lahi 'a e Potungaue ki he Ola Fakafonua 'e nima mei he fitu 'o e TSDF II::

- A. Longomoúí e ílo, poto mo e taukei fakaékinomika
- E. Taliui ki he pule lelei mo fakamalohia e pule á e lao
- F. Fakalakalaka ó e ngaahi ngaue lalahi mo e tekinolosia
- H. Leleiange hono puleí ó e kelekele mo e átakai pea ke fakasiísíí e tuúlaveangofual ki he feliuliaki ó e éa

Ngaahi Ola Fakafonua mo e Ngaahi Ola Fakapotungaue Palani Fakafonua ki he Fakalakalaka Tu'uloa II óku tokonií he poupouí he Potungaue Fonua, Savea, Palani mo e Ngaahi Koloa Fakaenatula í he éne ngaahi polokalama lalahi mo e ola ngaue fakalotopotungaue.

1.4: Lelei ange á e fakahoko fatongia á e ngaahi kautaha á e puleánga

Fakalelei'i 'a e ngaue 'a e ngaahi pisinisi fakapule'anga ke ma'u ha tupu fe'unga 'i he ngaahi 'inivesi 'a e pule'anga, lolotonga ia 'oku ne faka'ai'ai 'a e fakakau mo e fakalakalaka tu'ulua mo fakafaingofua'i 'a e tupulaki 'a e ngaahi pisinisi mo e ngaahi kolo.

3.1 Lahi ange lava meá, áonga, maámaá, faitotonu, áta ki tuá mo tokonia á e ngaahi fakahoko fatongia ó fakatefito í he ngaahi taumuá mahuínga taha

Ko ha Potungaue Fakapule'anga 'oku lelei ange, lelei, ma'ama'a, faitotonu, mo mahino 'a ia 'oku mahino 'a e tokanga ki he ngaahi fiema'u mahu'inga, 'oku ngaue 'i he kolomu'a pea pehe ki he toenga 'o e fonua, mo ha tukupa malohi ke toe lelei ange 'a e ngaue mo e malava ke 'oatu 'a e ngaahi tokoni 'oku fie ma'u 'e he pule'anga ki he kakai kotoa pe.

4.4 Ke Falala'anga ange, malu pea ma'ama'a 'a hono a'usia e ngaahi faingamalie 'o e langa pea mo e ngaahi fa'unga kehe

'Oku falala'anga, malu mo totongi ma'ama'a ange 'a e ngaahi fale mo e ngaahi fale 'oku nau fakakaukau'i lahi ange 'a e ngaahi tukunga fakalotofonua. 'Oku tokoni 'a e founga ko 'eni ke holoki 'a e fakamole ki he langa, tokanga'i, mo hono fakalele, fakatupulaki 'a e matu'uaki 'o e ngaahi fakatamaki, fakalelei'i 'a e tu'unga lelei 'o e ngaahi ngaue 'oku fakahoko, pea fakafaingofua'i 'a e hu ki ai.

4.6 Falala'anga, malu, pea maámaá ange á hono a'usia á e ngaahi faingamalie ki he vai

Ko ha ma'u'anga vai mo e ma'a 'oku falala'anga ange, malu, ma'ama'a, pea lava ke ma'u 'e he tokotaha kotoa pe, 'oku tokanga'i tu'ulua lolotonga hono fakakaukau'i 'a e ngaahi nunu'a 'o e feliuliaki 'o e 'ea.

5.1 Fakalelei'á e palani mo hono pule'ó e kekelele pea pehee ki he ngaahi feituú fakapule'anga

Fakalelei'i 'a e palani, pule'i mo e pule'i 'o e kekelele 'aki 'a e fakamalohi'i lelei mo fe'unga 'a ia 'oku ne fakapapau'i 'a e ngaahi feitu'u fakapule'anga mo fakatautaha 'oku lelei ange, fakafaingofua'i 'a e fokotu'utu'u totonu 'o e ngaahi fa'unga ngaue, malu'i lelei ange 'a e 'ataakai, mo fakasi'isi'i 'a e ngaahi fakatu'utamaki. 'E fakalelei'i heni 'a e malu 'a e ngaahi kolo mo e ngaahi pisinisi fakatou'osi, lolotonga ia 'oku fengaue'aki lelei mo hono faka'aonga'i lelei ange 'o e ngaahi founga tukufakaholo ki hono tokanga'i 'o e kekelele.

5.2 Pule'i tu'ulua ange 'o e ngaahi ma'u'anga tokoni fakanatula fakafo'ou mo 'ikai fakafo'ou ke fakapapau'i 'a e ngaahi lelei taimi loloa.

Ko hono tokanga'i 'o e ngaahi ma'u'anga tokoni fakanatula fakafo'ou mo 'ikai fakafo'ou 'oku totonu ke potupotutataue ange, fakakau ki ai, tu'ulua mo fe'unga ke fakapapau'i 'oku tafe ma'u pe 'a e ngaahi monu'ia taimi loloa, faka'ehi'ehi mei he ngaahi siakale 'o e tupulaki faka'ekonomika pea hoko atu ai mo e ngaahi vaha'ataimi fakaakeake loloa.

5.4 Malava ke matu'uaki 'a e ngaahi me'a fakanatula mo e ngaahi nunu'a 'o e feliuliaki 'o e 'ea.

Fakalelei'i 'a e matu'uaki 'a e fonua mo e kolo mei he ngaahi fakahoha'asi mo e maumau ki he mo'ui lelei, tupulaki, mo e fakalakalaka 'oku fakatupu 'e he ngaahi me'a fakanatula mo e feliuliaki 'o e 'ea, kau ai 'a e ngaahi tu'unga kovi 'o e 'ea, feliuliaki 'a e 'ea, mo e ngaahi me'a 'oku hoko 'i he 'oseni, tautautefito ki he fakakaukau ki he fakautuutu 'o e ngaahi me'a pehee koe'uhi ko e feliuliaki 'a e 'ea.

1.5.2 Palani Fakalakalaka Faka-Sekitoa, Faka-Vahaáfonua mo Faka-Komiuniti

'Oku poupu'i 'e he Potungaue Fonua, Savea, Palani mo e ngaahi Koloa Fakaenatula (MLSPNR) 'a e ngaahi me'a mahu'inga ki he fakalakalaka fakafonua 'o fakafou 'i he'ene ngaahi tefito'i taumu'a 'i he ngaahi tafa'aki pau 'e tolu, 'a ia 'oku fenapasi mo e 7 Global Priority Agendas (GPA).

Taumu'a 1: Matu'uaki 'o e Fonua

GPA 1: Feliuliaki 'o e 'Ea mo e Matu'uaki 'o e Fakatamaki

'Oku fakalelei'i 'e he MLSPNR 'a e tu'unga matu'uaki fakafonua 'aki hono fakalelei'i 'o e ngaahi palopalema fekau'aki mo e 'ea mo fakalelei'i 'a e mateuteu mo e tali ki he fakatamaki 'o fakafou 'i he ngaahi tu'utu'uni lelei ki hono faka'aonga'i 'o e kekelele, tokanga'i 'o e ngaahi ma'u'anga tokoni fakanatula, mo e palani 'o e feitu'u.

Taumu'a 2: Fakalakalaka 'o e Sekitoa Fakasosiale

GPA 3: Fakasi'isi'i 'a e Masiva mo Malu'i 'a e Ngaahi Kulupu Tu'u Laveangofua

'Oku tokoni 'a e potungae ke fakapapau'i 'oku totonu ke ma'u 'a e kelekele, malu'i 'a e ma'u kelekele, mo e palani fakakolo, 'a ia 'oku ne poupou'i 'a e ngaahi ngaue ke fakasi'isi'i 'a e masiva mo malu'i 'a e lelei fakasosiale 'a e kakai 'oku tu'u fakatu'utamaki.

Taumu'a 3: Sekitoa Faka'ekonomika mo e Pule'anga

GPA 6: Faka'ai'ai 'a e Tupu Faka'ekonomika

'Oku poupou'i 'e he potungae 'a e tupu faka'ekonomika 'aki hono fakalelei'i 'a e lelei mo e ma'u 'o e kelekele mo e ngaahi ma'u'anga tokoni fakanatula ke poupou'i 'a e ngaahi fa'unga ngaue, ngaahi sekitoa ngaue mo e ngaahi 'inivesimeni.

GPA 7: Lavame'a 'a e Sekitoa 'a e Pule'anga

'Oku fakalelei'i 'e he MLSPNR 'a e ngaue tokoni ki he kakai 'aki hono faka'ilekitulonika 'o e ngaahi founa ngaue, fakafaingofua'i hono pule'i 'o e kelekele, mo fakaonopooni 'a e ngaahi polokalama geospatial, 'o iku ki ha pule'anga 'oku mahino, taliui mo lelei ange.

Ko e Taketi mo e fakapa'anga ki hono fakalelei'i 'o e falala'anga mo e malu 'o e ma'u'anga vai (2024-2027) ko ha MDA 'iloa ia na'e fenapasi kimu'a mo e GPA 6 'i he ma'u'anga vai. 'Oku poupou'i 'e he poloseki 'a e GPA 6 fakamuimuitaha: Realizing Economic Potential to Boost Growth in the 2026/2027 Corporate Plan. 'Oku 'oatu 'i lalo 'a e Ngaahi Ngaue, 'a ia 'oku fakamamafa'i ai 'a e tokoni mahu'inga ki he GPA 6.

Tepile 5. Ngaahi Taumu'a Fokotu'utu'u mo e Fakapa'anga ki hono Fakalelei'i 'o e Falala'anga mo e Malu 'o e Ma'u'anga Vai (24-27)

GPA Taketi	Ngaahi Vaa & Ola	Ngaahi Ngaue/Poloseki/Po lokalama	2024/25 (Taketi)	2025/26 (Taketi)	2026/27 (Taketi)	Costing (Patiseti Pule'anga /Patiseti Tokoni fund)
GPA 6 Faka'ai'ai 'a e Tupu Faka'ekono mika	Ngaahi Koloa Fakaenatula Ola 18	Kuo fakahoko 'a e ngaahi fa'unga lelei ki hono tokanga'i 'o e ngaahi tu'unga fakatu'utamaki 'o e tafea. TIURSP (poloseki)	Kamata 'a e langa 'i he 'uluaki kuata 'o e 2024 pe 2025.	Fakakakato 'a e fakatafenga vai 'a e kakai 'i he kuata hono tolu.	Kakato 'a e fakatafenga vai 'i he kelekele fakatauta ha 'i he kuata hono ua 'o e 2026/27.	ADB

'Ikai ngata ai, 'oku tokoni foki 'a e ngaahi me'a ko 'eni ki he 'Asenita Fakamu'omu'a 'a e Pule'anga..

Tepile 6. Fakafehokotaki 'a e ngaahi 'Ola 'a e Potungae ki he ngaahi 'Asenita 'a e Pule'anga

GPA Taketi	Ngaahi Va'a & Ola	Ngaahi Ngaue/Poloseki/Polokalama	2024/25 (Taketi)	2025/26 (Taketi)	2026/27 (Taketi)	Fakamole (Patiseti Pule'anga /Patiseti Tokoni fund)
GPA 1 Ngaahi 'Ekitiviti Fakamu'o mu'a ke fakamalohi a 'a e matu'uaki 'o e feliliuaki 'o e 'ea mo e	Ngaahi Koloa Fakaenatula Ola 18	Kuo fakahoko 'a e ngaahi fa'unga lelei ki hono tokanga'i 'o e ngaahi tu'unga fakatu'utamaki 'o e tafea. TIURSP (ngaue)	Kamata 'a e langa 'i he 'uluaki kuata 'o e 2024 pe 2025.	Fakakakato 'a e fakatafenga vai 'a e kakai 'i he Q3	Kakato 'a e fakatafenga vai 'i he kelekele fakatautah a 'i he kuata hono ua 'o e 2026/27.	ADB
		Fakalakalaka 'o e Palani 'o e Sekitoa Vai 'i Tonga	Fokotu'utu'u	Fakahoko	Fakahoko	MFAT

fakatu'uta maki 'o e fakatamaki kae lava ke fakalelei'i 'a e ngaahi ngaue fakaakeak e.		Fakamalohia 'a e si'isi'i 'a e vai 'i he Kulupu Niuas; (ngaue)	Fokotu'ut u'u	Fakahoko	Fakahoko	SPC
		Hydrology mo e Pule'i 'o e Ngaahi Ma'u'anga Tokoni 'a e Vai	Fokotu'ut u'u	Fakahoko	Fakahoko	Recurrent
	NRD Ola 18	Tonga Integrated Urban Resilient Sector Project; (project)	Vakai'i 'o e Ngaahi Polokalam a Ma'a 'i he Ngaahi 'Apiako 'i he Ngaahi Feitu'u Kolo	'Ilo ki he Vai mo e Ma'a 'i he Ngaahi 'Apiako mo e Ngaahi Kolo	'Ilo ki he Vai mo e Ma'a 'i he Ngaahi 'Apiako mo e Ngaahi Kolo	ADB
	NRD Ola 19	Coastal Area Mapping and Monitoring;	Fokotu'ut u'u	Fakahoko	Fakahoko	Patiseti Pule'anga
	NRD Ola 21	Fakalelei'i 'o e Tonga Seismic and Volcano Monitoring Network, Pacific Resilience Program (PREP)	Fokotu'ut u'u	Fakahoko	Fakahoko	Patiseti Pule'anga
	SSD Ola 16	Hokohoko atu 'a e poupou ki hono vakai'i 'o e mahiki hake 'a e fukahi tahi 'i he Pasifiki mo hono vakai'i 'o e geodetic.	Fakahoko	Hokohoko atu	Hokohoko atu	DFAT
		Ko hono fakalelei'i 'o e Polokalama Fakatokanga Tomu'a Peau kula	Fokotu'u	Fakakakato	Ongoing	Patiseti Pule'anga
	NSPAO Ola 28	National Housing Strategy	Fokotu'ut u'u	Fokotu'utu'u & Fakakakato	Fakahoko	Patiseti Tokoni Poloseki/ Patiseti Pule'anga
GPA 3: Fakasi'isi'i 'a e Masiva mo Malu'i 'a e Ngaahi Kulupu Tu'u Laveangof ua	LAD Ola 12	Fokotu'utu'u ha ngaahi fakahinohino mo ha ngaahi tu'utu'uni ki he ngaahi fakatau kelekele kotoa pe.	Fokotu'ut u'u	Vakai'i	Fakahoko	Patiseti Pule'anga
		Fa'u ha founa ki hono tokanga'i 'o e ngaahi keisi pea fakahoko ha 'aotita	Palani	Trial Run	Fully Operationa l	Patiseti Pule'anga

		fakaloto fonua ki hono pule'i lelei mo lelei 'o e ngaahi fatongia fakalao 'a e Va'a fekau'aki mo e ngaahi fakatau kelekele.				
		Fa'u ha palani ki hono tokanga'i 'o e kelekele ke tokanga'i mo fakapapau'i 'oku muimui ki he ngaahi aleapau lisi.	Fokotu'ut u'u	Review	Fakahoko	Patiseti Pule'anga
		'Oatu ha fakamatala ki he ngaahi ngaue fakalakalaka, fakafaingofua'i 'a e fealea'aki, pea fakamalohi'i 'a e ngaahi tu'utu'uni 'a e fakamaau'anga kelekele.	100%	1000%	100%	Patiseti Pule'anga
GPA 6 Fakatupula ki e Tupu Faka'ekon omika	NRD Ola 18	Tonga Integrated Urban Resilient Sector Project; (project)	Fakakauka u fokotu'utu' u 'i he Q1. 'o e 2024/ 2025	Fakakakato e ngaahi fakatafe'anga fakapule'anga l he Q3	Fakakakato e fakatafenga 'anga fakataaута ha 'i he kuata 2 2026/20	ADB
		Pule'i tu'ulao 'o e loloto loloto 'o e tahi, loloto hydrocarbons, mo e fale'i 'i he ngaahi 'inivesi 'i ha sekitoa 'oku tu'u fakatu'utamaki mo ma'olunga 'a e pa'anga hu mai ki he tupu faka'ekonomika.	Hokohoko o atu 'a e tokoni ki hono fa'u 'o e Seabed Minerals Mining Code 'i he ISA.	Hokohoko atu 'a e kau 'i he fekumi ki he makakolao 'i he feitu'u ko ia (Clarion Clipperton Zone)	Hokohoko atu 'a e kau 'i he fekumi ki he makakolao 'i he feitu'u ko ia (Clarion Clipperton Zone)	Patiseti Pule'anga
	SSD Ola 16	Fakalelei'i 'a e tonu mo e tu'unga lelei 'i he langa mo e langa fale	Palani	Fakahoko	Hokohoko atu	Patiseti Pule'anga

1.5.2 Palani Fakalakalaka Faka-Sekitoa, Faka-Vahaáfonua mo Faka-Komiuniti

'Oku fakahoko 'e he Minisita ha fatongia mahu'inga 'i hono fa'u 'o e National Frameworks 'o fakafou 'i hono ngaahi tefito'i fatongia 'o e LGIS, NRD, mo e NSPAO. 'Oku tokoni 'a e ngaahi fatongia ko 'eni ki he ngaahi me'a mahu'inga 'oku fakamatala'i 'i he;

- **National Geospatial Action Plan (NGAP) 2023-2027**

Taumu'a of NGAP: Ko e tefito'i taumu'a 'o e NGAP ke faka'aonga'i 'a e fakamatala geospatial (hange ko e GIS) ki hono fakalelei'i 'o e palani, tokanga'i 'o e ngaahi ma'u'anga tokoni mo e tali ki he fakatamaki.

Ngaahi Fatongia 'a e Potungaue: 'Omi 'a e fakamatala geospatial mahu'inga ki hono fai 'o e ngaahi tu'utu'uni fakapotopoto, tokanga'i 'o e ngaahi ma'u'anga tokoni, mo e palani tu'ulao.

- **Joint National Action Plan (JNAP 2 2028-2038).**

Taumu'a 'o e JNAP: Fakalelei'i 'a e matu'uaki 'o e 'ea mo poupou'i 'a e fakalakalaka tu'uloa.

Ngaahi Fatongia 'a e Potungaue: Ko hono fakakau 'o e matu'uaki 'o e 'ea mo hono tokanga'i 'o e ngaahi fakatu'utamaki 'o e fakatamaki ki hono faka'aonga'i 'o e kelekele mo hono tokanga'i 'o e ngaahi ma'u'anga tokoni, 'o fakapapau'i 'oku lava ke liliu mo tu'uloa 'a e fakalakalaka 'a Tonga 'i he tali ki he feliliuaki 'o e 'ea.

- **Tonga Trade Policy Framework 2017-2025**

Taumu'a: Fakatupulaki 'a e tupu faka'ekonomika 'aki hono faka'ai'ai 'a e fefakatau'aki mo poupou'i 'a e fakalakalaka faka'ekonomika 'oku tolonga.

Fatongia 'o e Minisita: Fakafaingofua'i hono faka'aonga'i tu'uloa 'o e ngaahi koloa fakanatula mo fakalahi hono faka'aonga'i 'o e kelekele ki he ngaahi sekitoa mahu'inga hange ko e ngoue, takimamata, mo e fakalakalaka 'o e ngaahi fale ngaue, 'a ia 'oku mahu'inga ki hono faka'ai'ai 'o e tupu faka'ekonomika mo hono fakalelei'i 'o e fefakatau'aki.

- **Climate and Disaster Resilient Urban Development Strategy and Investment Plan for Greater Nuku'alofa (CDRUDSIP) 2024**

Taumu'a: Fakalelei'i 'a e malava 'a e ngaahi kolo ke matu'uaki 'a e ngaahi faingata'a 'aki hono fakakau 'a e ngaahi founa ke fakasi'isi'i 'aki 'a e ngaahi fakatu'utamaki 'o e 'ea, palani lelei hono faka'aonga'i lelei 'o e kelekele, mo e 'inivesi 'i he ngaahi fale tu'uloa.

Fatongia 'o e Minisita: Poupou'i 'a hono fakahoko 'o e ngaahi tu'utu'uni fakalakalaka fakakolo 'oku fe'unga mo e 'ea, fakalelei'i 'a e tu'unga 'o e ngaahi fa'unga ngaue, pea fakalelei'i 'a e zoning 'o hono faka'aonga'i 'o e kelekele ke fakasi'isi'i 'a e ngaahi fakatu'utamaki fekau'aki mo e 'ea hange ko e tafea mo e mahiki hake 'a e fukahi tahi. 'Oku kau heni 'a hono faka'ai'ai 'o e ngaahi founa faka'aonga'i 'o e kelekele 'oku tolonga, fakamalohia 'a e mateuteu 'a e kolo, pea mo fa'u ha palani taimi loloa ki he ta'u 2080.

- **CDRUDSIP Hala Fononga mo e Palani Tokoni 2024**

Taumu'a: 'Oatu ha founa fokotu'utu'u ki hono fakahoko 'o e ngaahi ngaue fakalakalaka fakakolo 'oku matu'uaki 'a e 'ea 'aki hono fai ha ngaahi 'inivesi fakatefito mo muimui 'i ha founa fakakongokonga pe.

Fatongia 'o e Minisita: Tokanga'i mo tu'uaki 'a e ngaahi 'inivesi ki he matu'uaki 'o e kolo, 'a ia 'oku kau ai 'a e ngaahi fale ki hono tokanga'i 'o e tafea, ngaahi fale 'oku fe'unga mo e feliliuaki 'o e 'ea, ngaahi founa mateuteu ki he me'a fakatu'upakee, mo e ngaahi tu'utu'uni ki hono faka'aonga'i 'o e kelekele 'oku tolonga. 'E ngaue fakataha 'a e Minisita mo e ngaahi kautaha mahu'inga ke fakapapau'i 'oku fakafekau'aki 'a e palani, tu'unga fakapa'anga pea mo e fenapasi mo e ngaahi taumu'a fakalakalaka fakafonua. Flood Management Master Plan (FMMP) 2018 (as part of the Tonga Integrated Urban Resilience Sector Project - TIURSP)

Taumu'a: Fa'u ha palani faka'auliliki ke ta'ofi 'a e tafea 'i Nuku'alofa, 'o fakatefito 'i he ngaahi me'a fekau'aki mo e fakatafenga vai, hiki hake 'a e fukahi tahi, pea mo e liliu ki he ngaahi feliliuaki 'o e 'ea.

Ngaahi Fatongia e Potungaue: Fakafaingofua'i hono fakahoko 'o e ngaahi founa fakasi'isi'i 'o e tafea, hange ko hono fakalelei'i 'o e ngaahi fakatafenga vai, fakamalohi'i 'a e ngaahi tu'utu'uni ki hono faka'aonga'i 'o e kelekele, pea mo fakapapau'i 'oku tu'uloa 'a e palani 'o e kolo. 'E fengau'e'aki 'a e Minisita mo e ngaahi kautaha fekau'aki mo ia ke ma'u 'a e kelekele 'oku fie ma'u, fa'u ha ngaahi fa'unga fakalao ki hono matu'uaki 'o e tafea, pea fakakau 'a e ngaahi me'a na'e ma'u 'e he FMMP ki he ngaahi founa fakalakalaka taimi loloa 'o e kolo.

- **Niuafo'ou Water Supply Feasibility and Design Report 2019 (ko e konga 'o e Climate Resilience Sector Project, ADB Grant 03-78 TON)**

Taumu'a: Fakalelei'i 'a e ngaahi fa'unga ma'u'anga vai pea fakapapau'i 'oku tu'uloa 'a e ma'u 'o e vai ma'a e ngaahi kolo 'i Niuafo'ou 'aki hono fakalelei'i 'o e tanaki 'o e vai 'uha mo fa'u ha ngaahi founa ma'u'anga vai 'oku ta'eue'ia.

Fatongia 'o e Minisita: Tokanga'i 'a e fakalakalaka mo hono fakahoko 'o e ngaahi fakalelei'i 'o e ma'u'anga vai, 'a ia 'oku kau ai 'a hono fakalelei'i 'o e malava ke tanaki 'a e vai 'uha, toe fakafoki mai 'a e ngaahi founa tauhi'anga vai, pea fakalelei'i 'a e tufaki 'o e vai 'o fakafou 'i he ngaahi paipa mo e ngaahi me'a tangike. 'E ngaue fakataha 'a e Minisita mo e Va'a 'o e Ngaahi Ma'u'anga Tokoni Vai mo e ngaahi kolo fakalotofonua ke fakapapau'i 'oku tu'uloa 'i he taimi loloa, matu'uaki 'a e ngaahi fakatamaki, pea mo e talangofua ki he ngaahi tu'utu'uni fakafonua ki he vai.

- **Integrated Water Resources Management (IWRM) Plan for Niuafo'ou (2018) (as part of the Climate Resilience Sector Project, ADB Grant 03-78 TON)**

Taumu'a: Fokotu'u ha founa uouangataha ki hono tokanga'i 'o e ngaahi ma'u'anga vai 'o Niuafo'ou, 'o fakatefito 'i hono fakalelei'i 'o e malu 'o e vai, faka'ai'ai 'a e malu'i, mo hono fakalahi 'o e matu'uaki 'o e ngaahi fakatamaki.

Ngaahi Fatongia Potungaue: Fatongia 'o e Minisita: Fakahoko 'a e ngaahi founa Integrated Water Resource Management (IWRM) 'aki hono fakalelei'i 'a e ngaahi founa tanaki 'uha 'i he tu'unga 'o e 'api mo e kolo, vakai'i 'a e tu'unga lelei 'o e vai, pea fakapapau'i 'oku tolonga taimi loloa 'a e ma'u'anga vai. 'E tokoni 'a e Minisita ki hono fokotu'u 'o e Village Water Committee (VWC) ke tokoni ki hono pule'i fakalotofonua 'o e ngaahi ma'u'anga vai, faka'ai'ai 'a e ngaahi polokalama tokanga'i 'oku fakalele 'e he kolo, pea fakakau 'a e ngaahi ola 'o e IWRM ki he ngaahi tu'utu'uni fakafonua ki he vai 'a Tonga.

2. Vakai Fakalukufua ki he Potungaue

Vahevahe 'a e Potungaue ki he Ngaahi Va'a (Ngaahi Polokalama) mo e Ngaahi Polokalama Iiki

Tepile 6. Fakafa'ahinga 'a e ngaahi Ola 'o e ngaahi va'a 'i he Potungaue+

Ngaahi Polokalama	Ngaahi Taumu'a Ngaue 'a e Potungaue	Activities/Strategies	Responsible Program
Polokalama 1 – Tataki mo e Fale'i Fakalao	Ola 1: Lelei 'aupito hono siofi/muimui'i 'a e fakalakalaka, leva'i mo tokanga'i lelei pea fakahoko 'a e ngaahi taumu'a ngaue pea mo e ngaue fakafelave'i mo e ngaahi 'asenita fakalelei mo e Falealea, Palemia, Kau Minisita, Kapineta, mo e Kupu fekau'aki	1. Tokanga'i mo Pule'i Fakaminisita 'Oatu 'a e tokanga'i fakapotopoto ki he ngaahi me'a fakatu'utu'uni, fakalao, mo e ngaahi tu'utu'uni 'i toto 'i he ngaahi ngaue 'a e Potungaue. - Fakapapau'i 'oku fakafe'unga'i 'a e ngaahi polokalama mo e ngaahi ngaue 'a e Potungaue mo e ngaahi me'a 'oku fakamu'omu'a fakafonua mo e ngaahi tu'utu'uni ngaue 'a e pule'anga. - Tokanga'i 'a e Fakahokoation 'o e ngaahi tu'utu'uni 'a e Kapineta mo hono tauhi 'o e ngaahi fiema'u fakalao. 2. Fetu'utaki Fakaminisita mo e Fetu'utaki fakafalealea - Pule'i 'a e ngaahi tohi fetu'utaki faka'ofisiale mo e ngaahi fetu'utaki mo e Fale Alea, 'Ofisi 'o e Palēmia, mo e Kapineta.. - Fokotu'utu'u mo vakai'i 'a e ngaahi fakamatala 'a e kau Minisitā, ngaahi lea, mo e ngaahi fakataha fakapolitikale ki he ngaahi fakataha 'a e fale alea. - Tali 'a e ngaahi faka'eke'eke 'a e falealea mo e ngaahi me'a fakalao 'oku fekau'aki mo e Potungaue. 3. Fakafekau'aki 'a e Kapineta & Pule - Teuteu mo vakai'i 'a e ngaahi fakahū tu'utu'uni mo e ngaahi lipooti 'a e Kapineta ki he fai tu'utu'uni 'a e kau Minisitā. 'Oatu 'a e ngaahi fakamatala fakanounou ki he kau pule ki he ngaahi tu'utu'uni fakakolosi 'a e ngaahi sekitoa 'oku fiema'u ke fakangofua 'e he Kapineta. - Fakamālohia 'a e fengāue'aki 'a e ngaahi minisitā ki ha tu'utu'uni ngāue 'oku ola lelei 4. Kau Ma'u Mafai mo e Fakataha mo e Kakai - Fakakau 'a e kau taki 'o e komiuniti, kau fakafongā 'o e sekitoa tauutaha, pea fakatupulaki 'a e 'a e ngaahi hoa ngaue ke fakamālohia 'a e fengāue'aki. - Fakahoko 'a e ngaahi fetu'utaki mo e kakai mo e ngaahi polokalama faka'ilo ki he ngaahi liliu mahu'inga 'i he lao mo e ngaahi tu'utu'uni ngaue. - Fakafongā'i 'a e Potungaue 'i he ngaahi fakataha'anga fakafonua mo fakavaha'apule'anga 'oku tu'unga ma'olunga. 5. Taki Fakapotopoto mo e Fakahinohino ki he Tu'utu'uni	OoM

Polokalama Iiki 1.2: 'Ofisi e 'Ofisa Pule		• Fakapapau'i 'oku fe'unga 'a e ngaahi tu'utu'uni ngaue 'a e Potungaue mo e ngaahi tukupa fakalakalaka fakafonua mo fakavaha'apule'anga. • 'Oatu ki he Minisita 'a e ngaahi 'analaiso 'o e ngaahi tu'utu'uni ngaue 'oku makatu'unga 'i he ngaahi fakamo'oni mo e ngaahi fale'i fakapotopoto. • Tokanga'i 'a hono fa'u 'o e ngaahi tu'utu'uni ngaue ki hono pule'i 'o e kekele, pule'i 'o e ngaahi koloa fakanatula, mo hono fakahoko 'o e ngaahi tu'utu'uni. 6. Ngaahi 'A'ahi Faka'ofisiale mo e Tokangaekina ngaahi tu'utu'uni. • Palani mo fakahokohoko 'a e ngaahi 'a'ahi faka'ofisiale 'a e Minisita mo e ngaahi fetu'utaki mo e kakai. • Fakapapau'i 'a e ngaahi fokotu'utu'u fakalotofonua, malu, mo e protocol ki he ngaahi me'a 'a e Minisita. • Fakafaingofua'i 'a e ngaahi fetu'utaki fakatipilometika mo fakavaha'apule'anga mo e ngaahi hoo ngaue fakavaha'apule'anga mo e ngaahi kautaha tokoni. 7. Pule'i ngaahi pole mo e ngaahi palopalema • 'Oatu 'a e Fakahinohino Fakaminisitā 'i he taimi pē ko iá ki he ngaahi pole 'oku 'asi haké, ngaahi fakakikihi 'i he kekele, mo e ngaahi faingata'a 'i hono pule'i 'o e ngaahi ma'u'anga tokoni. • Tokanga'i 'a e fakahokohoko 'o e tali 'a e pule'anga ki he ngaahi fehu'i 'a e mitia mo e kakai. • Fakapapau'i 'oku ola lelei hono pule'i 'o e ngaahi faingata'a 'i hono fakahoko 'o e ngaahi tu'utu'uni mo e pule'i 'o e ngaahi ma'u'anga tokoni fakafonua.
Ola 2: Fakalahi e tu'unga fakatakimu'a, fakahinohino ki he tu'utu'uni lelei, mo hono tokanga'i 'o e Potungaue		OCEO 8. Taki Fakahoko Ngaue & Pule Fakapotopoto • 'Oatu 'a e fakahinohino fakapotopoto ki he ngaahi tu'utu'uni, polokalama, mo e ngaahi ngaue 'a e Potungaue. • Fakapapau'i 'oku fenāpasi 'a e ngāue 'a e Potungāue mo e ngaahi taumu'a fakalakalaka fakafonua, ngaahi lao, mo e ngaahi fōunga lelei taha 'i māmani lahi. • Tokanga'i 'a e ngaahi fokotu'utu'u fakapotopoto, ngaahi fakalelei, mo e liliu fakakomipiuta... • Siofi mo lipooti 'a e fakahoko fatongia 'a e Potungaue fakakatoa ke fakapapau'i 'oku ola lelei. 9. Fakahoko Tu'utu'uni mo Tokanga'i Fakatonutonu • Fakapapau'i 'oku muimui 'a e ngaahi vahenga 'o e Potungaue ki he ngaahi lao, ngaahi tu'utu'uni, mo e ngaahi aleapau fakavaha'apule'anga. • Sivi'i 'a e ola 'o e ngaahi tu'utu'uni ki hono pule'i 'o e kekele, ngaahi makakolao 'i he lalo tahi, ngaahi ma'u'anga vai, mo e palani 'o e feitu'u. • 'Oatu 'a e ngaahi fale'i fakapolitikale makatu'unga 'i he fakamo'oni ki he Minisita, kau ai 'a e ngaahi fokotu'u ki he ngaahi fakalelei fakalao. 10. Fakafekau'aki 'a e ngaahi Minisita & Potungaue 'oku 'iai

	• Taki 'a e fetu'utaki levolo ma'olunga mo e ngaahi potungaue 'a e pule'anga, kau ma'u 'inasi' i he sekitoa taaataha, mo e ngaahi potungaue tokoni. • Fakafongai 'a e Potungaue 'i he ngaahi alea 'a e Kapineti, ngaahi fakataha 'a e ngaahi potungaue, mo e ngaahi fakataha fakavahafonua ki he ngaahi tu'utu'uni. • Fakamālohia 'a e ngaahi hoa ngāue ki he tokoni fakatekinikalé, langa hake 'o e malavá, mo e ngaahi faingamālie fakapa'anga fakataha. 11. Tokanga'i 'o e ngaue mo e pule fakakonisitutone • Tokanga'i 'a e ngaahi vahenga kotoa 'o e Potungaue ke fakapapau'i 'oku ola telei mo tauhi 'a e ngaahi tu'utu'uni. • Fokotu'u ha founga vakai'i 'o e fakahoko ngaue 'oku fokotu'utu'u ke siofi 'a e ngaahi polokalama kotoa pe . • Fakapapau'i 'oku muimui 'a e pa'anga, fakatau, mo e HR ki he ngaahi lao fakafonua . 12. Fakalakalaka Fakakautaha mo e Pule'i 'o e kau ngaue • Tokanga'i 'a e ako 'o e kau ngaue, langa hake 'o e malava, mo e palani hokohoko 'o e kau taki. • Fakalelei'i 'a e ngaahi pole 'o e HR, kau ai 'a e nounou 'a e kau ngaue mo e ngaahi fiema'u ke toe fokotu'utu'u. • Fakapapau'i 'oku muimui ki he Lao ki he Ngaue Fakapule'anga, Tu'utu'uni 'o e 'Ulungaanga, mo e ngaahi founga ngaue ki he ngaahi tangi. 13. Pule'i e ngaahi Pole mo e Ngaahi Fakatu'utamaki • 'Oatu 'a e taki 'i hono tali 'o e ngaahi faingata'a hange ko e ngaahi fakakikihi 'i he kekele, ngaahi fakatu'utamaki 'o e 'atakai, mo e maumau' i 'o e ngaahi tu'utu'uni. • Fa'u mo tokanga'i 'a e ngaahi founga pule'i 'o e ngaahi fakatu'utamaki ki he ngaahi tefito'i ngaue 'a e Potungaue. • Fakapapau'i 'a e mateuteu 'a e Potungaue ki he ngaahi tali fakavavevave fekau'aki mo hono ngaue'aki 'o e kekele, ma'u'anga vai, mo e ngaahi fakatu'utamaki fakasiokalafi. 14. Pule'i 'o e Pa'anga mo e ngaahi ma'u'anga tokoni • Fakapapau'i 'oku fakapopototo 'a e Patisetiing, palani fakapa'anga, mo e muimui ki he Lao ki hono Pule'i 'o e Pa'anga 'a e Pule'anga. • Fakalelei'i 'a e vahevahe 'o e ngaahi ma'u'anga tokoni ke fakalelei'i 'a e tu'uaki 'o e ngaahi sevesi 'i he Potungaue kotoa. • Tokanga'i 'a e ngaahi founga fakatau pea fakapapau'i 'oku 'ata ki tu'a 'a e fakamole 'a e pule'anga. 15. Liliu Faka-komipiuta mo e ngaahi fokotu'u fo'ou • Taki 'a e ngaahi feinga ke faka'ata 'a e ngaahi founga pule'i 'o e kekele mo e ngaahi ma'u'anga tokoni.
--	---

	• Poupou'i 'a hono ngaue'aki 'o e ngaahi tekinolosia fakaonopooni ki hono pule'i 'o e ngaahi fakamatala, palani 'o e fetu'u, mo e pule faka'initaneti. • Fakamālohia 'a e malu 'i he 'initaneti mo e ngaahi langa fakalakalaka fakakomipiutā 'i loto 'i he Potungāue.	
Ola 3: Fakamalohia e fengaue'aki fakafonua, Fakavahefonua moe fakatu'apule'anga	16. 1. Fa'u ha Founga Fakafekau'aki mo e Kau Foaki . • 'Ilo'i 'a e ngaahi tokoni tefito fakafonua, fakavahefonua, mo fakavaha'apule'anga (hange ko e Pangikē 'a Māmani, UNDP, SPC, DFAT, MFAT, ADB). • Fakafe'unga'i 'a e ngaahi me'a 'oku fakamu'omu'a 'e he kau foaki pa'anga mo e ngaahi fokotu'utu'u 'a e Potungaue (e.g., pule'i tu'uloa 'o e kelekele, lesisita kelekele fakakomipiuta, ngaahi founga kole kelekele muli). • Fokotu'u ha ngaahi founga fetu'utaki fakafu'ituitui (e.g., ngaahi tepile takai 'a e kau foaki pa'anga, ngaahi fakataha fakavaha'apule'anga). 17. Fakamālohia 'a e Fēngāue'aki mo e Ngaahi Potungaue Fakalakalaka . • Fakafaingofua'i 'a e ngaahi aleapau fēngāue'aki (MOU, aleapau fakapa'anga) mo e ngaahi kautaha tokoni. • Kau ki he ngaahi fakataha fakavahefonua mo fakamamani lahi ki hono pule'i 'o e kelekele (e.g., Fakataha 'a e 'Otu Motu Pasifiki, UN-Habitat). • Fokotu'u ha ngaahi polokalama fefakatau'aki fakatekinikale ki hono langa hake 'o e ngaahi malava 'i he pule'i 'o e kelekele. 18. Fakalelei'i 'a e Fakalakalaka 'o e Fokotu'u mo e Feinga 'o e Tanaki Pa'anga • Ako'i 'a e kau ngaue 'a e Potungaue ki he tohi fokotu'u mo e ngaahi kole pa'anga mei he kau foaki. • Fa'u ha ngaahi fakamatala fakakaukau 'o e poloseki ki he ngaahi tafa'aki 'oku fakamu'omu'a hange ko e palani hono ngaue'aki 'o e kelekele, fakafepaki'i 'o e 'ea, mo e malu 'o e nofo'anga. • Vakai'i mo kole ki he ngaahi faingamalie fakapa'anga 'oku ma'u mei he ngaahi hoa ngaue fakavahefonua mo fakavaha'apule'anga. 19. Fakahoko Lipooti & Siofi 'o e Kau Foaki Mahino • Fokotu'u ha sisitemi muimu'i 'o e poloseki 'a e kau foaki ke siofi 'a e ngaahi fokotu'utu'u 'oku fakapa'anga. • Pulusi 'a e ngaahi lipooti fakakuata mo fakata'u 'o e fetu'utaki mo e kau foaki ke fakahaa'i 'a e taliui. • Fakahoko ha ngaahi fakataha fetu'utaki mo e kau ma'u 'inasi ke fakafu'ou 'a e kau foaki pa'anga ki he fakalakalaka mo e ngaahi pole 'o e poloseki. 20. Faka'ai'ai 'a e 'Ilo 'a e Kakai ki he Ngaahi Ngaue Kelekele 'oku Poupou'i 'e he Kau Foaki • Fakatupulaki ha ngaahi kemipeini mo e ngaahi tohi 'i he mītiā ke fakae'a 'a e ngaahi poloseki 'oku fakapa'anga 'e he kau foaki.	OCEO

	• Fokotu'utu'u ha ngaahi polokalama 'a'ahi ki he komiuniti ke fakahaa'i 'a e founga 'oku 'aonga ai 'a e ngaahi fokotu'utu'u 'a e kau foaki ki he pule'i 'o e kekele fakalotofonua. • Fakapapau'i 'oku lava 'e he kakai 'o ma'u 'a e ngaahi fakatoto mo e ngaahi fokotu'utu'uni 'oku fakapa'anga 'e he kau foaki. 21. Fa'u mo Fakahoko ha Founga Ngaue ki he Mitia mo e Fetu'utaki . • Fa'u ha Palani ki he Mitia mo e Fetu'utaki mo e Kakai 'o fenāpasi mo e ngaahi Taumu'as fakatu'upakē 'a e Potungāue. • 'Ilo'i 'a e ngaahi hōa ngaue mahu'inga 'o e mitia (TV, letio, nusipepa, mo e ngaahi tu'unga 'initaneti) ke nau tufaki 'a e fakamatala. • Fokotu'u ha tokotaha lea 'a e Potungaue ki he ngaahi fetu'utaki faka'ofisiale. 22. Fakamālohia 'a e 'Ilo 'a e Kakai ki he Ngaahi Tu'utu'uni Pule'i 'o e Fonua . • Fa'u ha ngaahi polosiua fakamatala, ngaahi fehu'i lahi, pea fakamatala'i ha ngaahi vitiō ki he ngaahi lao ki he kekele, ngaahi kole lisi, mo e ngaahi founga ki hono nofo'i 'o e kekele muli. • Fakahoko ha ngaahi polokalama letio mo televiseone ke ako'i 'a e kakai ki he ngaahi tu'utu'uni kekele mo e tauhi ki he ngaahi tu'utu'uni. • Fokotu'utu'u ha ngaahi fakataha 'a e kakai ke fakamahino'i 'a e ngaahi founga ngaue fekau'aki mo e kekele pea mo fakalelei 'a e ngaahi hoha'a 'a e kakai. 23. Fakalahi 'a e 'Afio Faka-komipiuta 'a e Potungaue • Tauhi mo fakafu'ou 'a e uepisaiti 'a e Potungaue 'aki 'a e ngaahi ongoongo, ngaahi fakafu'ou 'o e ngaahi tu'utu'uni, mo e ngaahi fanongonongo fekau'aki mo e kekele. • Fakalelei'i 'a e fetu'utaki 'i he mitia fakasosiale 'aki hono tuku atu ma'u pe 'a e ngaahi fakamatala fakamuimitaha ki he ngaahi fokotu'utu'u ki hono pule'i 'o e kekele, ngaahi liliu ki he ngaahi tu'utu'uni ngaue, mo e ngaahi fanongonongo ki he kakai. • Fakafe'iloaki ha portal 'i he 'initaneti ki he ngaahi fehu'i 'a e kakai ki he ngaahi me'a fekau'aki mo e pule'i 'o e kekele. 24. Fakatupulaki e Ngaahi Fetu'utaki Lelei 'i he Mitia • Fakahoko ma'u pe 'a e ngaahi fakataha mo e kau faiongoongo ke 'oatu 'a e ngaahi fakamatala fakamuimitaha ki he ngaahi fakalelei ki he pule'i 'o e kekele, ngaahi hōa ngaue 'a e kau foaki, mo e ngaahi potoseki fakapopototo. • Tufaki 'a e ngaahi fakamatala fakangoongo mo e ngaahi fakamatala 'a e mitia ki he ngaahi fakalakalaka mahu'inga fekau'aki mo e kekele. • Fokotu'utu'u ha ngaahi ako'anga ako ki he mitia ma'ae kau ngaue 'a e Potungaue ke fakapapau'i 'oku ola lelei 'a e fetu'utaki mo e kau faiongoongo. 25. Faka'ali'ali 'a e Ngaahi Lavame'a mo e Uesia 'a e Potungaue	OCEO
--	---	------

		• Pulusi ha Lipooti Fakata'u 'o fakahaa'i ai 'a e ngaahi lavame'a mahu'inga, ngaahi fokotu'utu'u 'oku poupu'u'i 'e he kau foaki, mo e ngaahi fakalakala 'i he ngaue fakapule'anga. • Ko hono fa'u 'o e ngaahi talanoa uesia mo e ngaahi ako fakaekeke 'oku ne fakahaa'i 'a e lavame'a 'o e ngaahi fakalelei kekele mo e ngaahi lelei ki he komiuniti. 26. Fakahoko 'a e ngaahi polokalama fakapule'anga mo e ngaahi faka'ali'ali ke fakahaa'i 'a e fatongia 'o e Potungaue 'i hono pule'i 'o e kekele mo hono pule'i 'o e ngaahi koloa fakanaatula	
Polokalama liki 1.3 – Vaá Fakahoko Ngaue 1.3.1: Vaá Tauhi Tohi mo e Paánga	Ola 5: Fakamalohia e ngaahi palani fakalopotungaue moe pule'i 'o e ngaahi sisitemi ki he ngaahi mea fakapaánga ke fenapasi mo e ngaahi tuútuúni fakapuleánga	27. Teuteuiú mo fakakakato á e patiseti fakataú óe potungaue 28. Fakahu á e palani ki he ngaahi fakamole ki he potungaue paánga 29. Fakahu á e palani ki hono tanaki á e ngaahi totongi ki he potungaue paánga 30. Fakahu á e tukuhau vahenga fakataú ki he potungaue tanaki tukuhau 31. Fakahu á e palani ki he ngaahi fakatau lalahi ki he potungaue paánga pea fakahoko lelei ia 32. Fakahoko á e ngaahi fakatau á e potungaue í he taimi totonu 33. Fakahoko á e fakahu e paánga talitotongi í he taimi totonu 34. Fakahu taimi totonu á e totongi ki he ngaue tuátaimi á e kau ngaue ki he potungaue paánga 35. Fakapapu'i á e ngaahi lisi mo e totongi tukuhau 36. Tanaki á e ngaahi totongi mei he ngaahi ótu motu 37. Faú ha fakamatala falalaánga ki he ngaahi koloa á e potungaue 38. Faú e fakamatala fakamuiúmi taha ki he ngaahi koloa ó e potungaue 39. Lipooti ki he ngaahi koloa á e Potungaue 40. Teuteui á e vahe á e kau ngaue tuúmaú mo lauáho í he taimi totonu 41. Fakahu fakataú á e ngaahi lipooti fakamatala paánga á e potungaue	CSD
1.3.2: Vaá Tokangaekina ó e Kau Ngaue	Ola 6: Enhanced Administrative and Human Resources Support for Ministry Employees	42. Fakakakato hono toe vakaí á e ngaahi fakamatala ngaue ki he kau ngaue 43. Malava lelei á hono fakahu ha kau ngaue foóu maáe potungaue 44. Fakahoko ha palani fakataú ki hono pukepuke á e kau ngaue lolotonga óe potungaue 45. Faú ha ngaahi halanga faingamalile ngaue mo ha palani ke aúsia á e taumuá ngaue maáe ngaahi vaá 46. Lipooti fakamahina á e ngaahi poaki ki he PSC pea moe kalake faivahe á e potungaue paánga 47. Fakahoko í he taimi totonu ki he PSC pea moe potungaue paánga á e ngaahi lakanga óku leoléó ai ha ófisa ngaue 48. Tauhi óe ngaahi fail emo hono tokangaí e ngaahi tuútuúni ki hono mapuleí á e kau ngaue	CSD

1.3.3: Vaa Fakamatala fakatekinolosia moe fetuutaki	Ola 7: Fakahoko lelei e founa fetuutaki hono feaveaki e ngaahi fakamatala pea mo tokangaekina oe ngaahi mea fakatekinolosia ke toe lelei ange a e fuafatongia a e potungau	49. Fakatupulaki, vakaii, pea toe fakalelei pea fakahu a e ngaahi tuutuuni fakaloto potungau ki he pule ngaue 50. Fau mo fakalelei a e ngaahi tuutuuni fakatekinolosia mo palani ke tali e he pule ngaue 51. Fakatau ha ngaahi koloa faka-komipiuta foou 52. Fokotu, fakalelei, pea langahake a e sisitemi fakakomipiuta a e potungau 53. Tokangai a e server i Kosilo pea mo PTH 54. Tokangai e ngaahi sisitemi fakakomipiuta i he ofisi oe potungau i Yavau 55. Tokangai e ngaahi sisitemi fakakomipiuta i he ofisi oe potungau i Haapai 56. Tokangaekina mo tokoni a e ngaahi fiema fakatekinolosia a e kau ngaue 57. Muimui mo tokangaekina o e uepisaiti oe potungau 58. Fakalekitulonika a e ngaahi lekooti fakakelekele mo e ngaahi lekooti pepa 59. Fau ha sisitemi fetuutaki ke fakapapai oku au a e ngaahi fekau ki he kotoa ae kau ngaue o e potungau 60. Fau ha palani ki hono tokangaekina oe ngaueanga mo fakapapai oku malu a e ngaahi meaanga a e potungau 61. Ngaue fakataha mo e vaa ngaue ki he tokangaekina mo pule ke fau ha ngaahi founa ngaue oku toe lelei ange ki he fuafatongia fakatekinolosia a e potungau 62. Fakamalohia a e ngaahi sisitemi malu ki he initaneti ke malu a e ngaahi koloa pe lekooti kuo fakahu fakalekitulonika a e Potungau 63. Manage and Maintain GNSS, SEIMECC (Surveying software and station points). 64. Teuteui ha founa ke tokangai aki o e ngaue tokoni makehe maae potungau tautefito ki hono tokangaekina ae kau fakauli, ngaahi meaalele moe kau leo oe potungau 65. Teuteui mo fokotuutu a e ngaahi polokalama mo e mea fakataa oku hoko i he potungau 66. Fakapapai oku feunga e ngaahi meaalele oku mau i he potungau 67. Fakapapai ko e ngaahi meaalele oku mau i he potungau oku talangofua ki he ngaahi tuutuuni fakalao fekauaki moe fefonongaaki he hala puleanga 68. Fakapapai oku talangofua a e kau fakauli a e potungau moe ngaahi tuutuuni fakalao ki he fefonongaaki he hala puleanga 69. Fakapapai oku malu Ofisi mea koeni (Kosilo, PTH, Sioloki, Faonelua – NSPAO) 70. Fakatau ha ngaahi naunau maae kau tangata leo ke hokohoko lelei hono leohi mo fakapapai oku malu ae Ofisi 71. Teuteui lipooti a e kau ofisa leo pea fakahu ki he Ofisa Pule, CSD 72. Fau fau ha founa tokangai o e koloa ke fakapapai a e ngaahi koloa kotoa o e potungau 73. Fakahoko mo fakataha pea fakahu a e Palani Fakataa 3, Patiseti, Palani
1.3.4: Vaa tokangaekina oe ngaahi palani mahuinga oe potungau mo e ngaahi tokoni makehe	Ola 8: Fakahoko lelei a e ngaahi ngaue tokoni makehe pea fakapapai oku ikai uesia e fuafatongia a e potungau	CSD
	Ola 9: Tokangaekina a e ngaahi palani mahuinga oe potungau, muimui pea mo vakaii o e ngaahi lipooti ngaue fakalotopotungau ke	CEO

	fakatupulaki lelei áe fuafatongia áe potungaue	74. Tokangaí áe lipooti fakamahina 6 (M&E) á e potungaue pea fakahu ki he Pule Ngaue pea mo e Vaá Palani áe Ófisi Palemia 75. Fengeaéaki, fakatahaí á e lipooti fakataú ó fakahu ki he Pule Ngaue 76. Fokotuú ha átita í lotó ó e ngaahi founga ngaue mo e founga ngaue á e potungaue 77. Fakahoko ha átita fakalotopotungaue 78. Faúfaú ha palani ki hono fakahoko ha átita fakalotopotungaue pea fakangofua é he ófisa pule 79. Tokangaí e tuúnga fakatuútamaki kotoa pe óku fekauáki mo e ngaahi ngaue áe potungaue 80. Fakahoko ha palani ki hono tokangaí óe potungaue 81. Fakahoko ha ngaahi ako ki hono tokangaí ó e ngaahi meá óku tuú fakatuútamaki ki he kau ngaue óe potungaue í he taimi fuafatonga 82. Lesisita á e ngaahi fakatuútamaki óku tuú lavea ngofua kiai á e kau ngaue óe potungaue 83. Teuteuí e tuútuúni ngaue ki he ngaahi ngaue kotoa á e potungaue 84. Teuteuí á e ngaahi áta fakatataa óku ne fakahaai á e hokohoko telei óe ngaahi ngaue kotoa óku fai he potungaue	CEO
1.3.5: Vaá Fakapapuí Lelei mo Mapuleí	Ola 10: Fakamalohia pea mo fakapapuí óku mapuleí telei ange hono tokangaí ó e ola e ngaue, ngaahi meá fakapaánga ó fakatatau ki he ngaahi tuútuúni kotoa pe	85. Faú pea fakahu ki he PSC á e Palani Fakalalakata maáe kau ngaue á e Potungaue 86. Fakahoko e ngaahi polokalama ako ngaue óku fiemaú he potungaue 87. Fekumi mo fakapapuí ha ngaahi faingamalie ako ki tuápuleánga ki he fakalalakata á e kau ngaue ó e potungaue 88. Fakahoko ha ngaahi polokalama fakalaumalie mo fakasosiale maáe kau ngaue á e potungaue 89. Tokangaí e founga tokangaí e ngaue á e kau ngaue	CEO
1.3.6: Vaá Ki hono fakalalakataí á e Kau Ngaue óe Potungaue	Ola 11: Fakaivia á hono fakalalakata á e kau ngaue í hano fakahoko e ngaahi ako ngaue pea mo hono tokangaekina énau founga fakahoko fatongia pea mo e mouí telei fakasino, moe átamai óe kau ngaue	90. Ma'u, fakafuofua'i, mo ngaue ki he ngaahi tohi kole ki he ngaahi kongá kekelefo'ou 'i he faipau ki he Lao Kelekele. 'Iuniti Fakamahu'inga'í 'o e Kelekele 91. Fakahoko 'a e fakamahu'inga'í 'o e kelekele ki he lisi, fakatau atu, tukuhau, mo e totongi ke fakapapu'í 'a e mahu'inga totonu 'i he maketi. 'Iuniti Ki he Ma'u'api 92. Lesisita mo foaki 'a e ngaahi hinga, fakapapu'í 'oku tonu 'a e ngaahi lekooti 'o e ma'u'api, foaki, mo e ngaahi kelekele tukufakaholo. 'Iuniti Lisi 93. Tokanga'í mo muimui'í 'a e ngaahi aleapau lisi, kau ai 'a e lesisita, fakafu'ou, mo e faipau ki he ngaahi tu'utu'uni 'o e lisi. 'Iuniti 'o e Mokisi 94. Lesisita mo tokanga'í 'a e mokeii kelekele, fakapapu'í 'oku fai ki ai 'a e ngaahi tu'utu'uni fakapangike mo e ngaahi fiema'u fakalao.	LAD
Polokalam 2 -Vaá Tokangaekina hono Puleí ó e Kelekele Va'a Iiki 2.1 Va'a Failesisita 2.1.1. 'Iuniti ki he Tata'api 2.1.2. 'Iuniti ki he Fakamahu'inga Kelekele 2.1.3. 'Iuniti ki he Ma'u'api 2.1.4. 'Iuniti ki he Lisi 2.1.5. 'Iuniti ki he Mokisi 2.1.6. 'Iuniti ki he Liliu 'Ea 2.1.7. 'Iuniti ki he Momoi	Ola 12: Fakamalohia 'a e tonu, malu, mo e 'ata ki tu'a 'o e lesisita kelekele, fakamahu'inga'í, lisi, mokisi, mo e fakalao 'a e ngaahi founga ngaue ki he kelekele ke malu, malu'í 'a e totonu 'a e kau ma'u'api, fakalelei'í falata ki he 'inivesimeni, mo e Poupou'í hono pule'í lelei 'o e kelekele.		

Polokalama Iliki 2.2. Pule'i 'o e Ngaahi Lekooti Kelekele 2.2.1. 'Iuniti 'o e Ngaahi Lekooti Kelekele mo e 'akaivi 2.2.2. 'Iuniti ki he Toe Fakafoki mai 'a e ngaahi fakamatala mo e malava ke tukuatu ki he kakai 2.2.3. 'Iuniti Fakamatala Faka'ilekitulonika ki he Kelekele 2.2.4. 'Iuniti 'o e Fakafoki Fakata'u mo e Talangofua	Ola 13: Faka'auliiki 'a e Fakamatala ki he Kelekele- Fakapapau'i ko e tauhi'anga malu, tokanga'i totonu, pea lava ke ma'u toe ma'u 'o e ngaahi hingoa kelekele, lisi, mokisi, mo e ngaahi lekooti faka'u'aki mo ia ke poupu'u 'a e faipau ki he lao, fakalelei'i 'o e fepakipaki, pule'anga palani, mo e ngaahi ngaue fakapule'anga.	'Iuniti ki he Liliu 'Ea 95. Ngaue mo fakapapau'i 'a e ngaahi 'eke'i 'o e fetongi kelekele, ngaahi fakakikihi 'oku ma'u 'a e kelekele, mo e ngaahi tohi fakamo'oni fakalao ki he ngaahi keisi tukufakaholo. 'Iuniti ki he tohi kole momoi 96. Ngaue ki he ngaahi tohi kole momoi mo e fehikitiaki, fakapapau'i 'oku faipau ki he lao mo e vahevahe totonu. 'Iuniti 'o e Ngaahi Lekooti Kelekele mo e 'Akaivi 97. Tauhi mo tauhi 'a e ngaahi lekooti kotoa pe 'o e kelekele, lisi, mokesi, mo e ngaahi lekooti 'o e ngaahi fakata'u 'i he founga fakatu'asino mo faka'ilekitulonika fakatou'osi. Iuniti ki hono Ma'u 'o e Fakamatala mo e Hu ki he Kakai 98. Ngaue mo fakahoko 'a e ngaahi kole 'a e kakai mo e pule'anga ki ha ngaahi lekooti kelekele kuo fakamo'oni'i lolotonga hono tauhi ha lekooti 'oku malu. 'Iuniti Fakamatala Faka'ilekitulonika ki he Kelekele 99. Fakatonutonu mo faka'ilekitulonika 'a e ngaahi lekooti kelekele 'i he Sisitemi Fakamatala Fakakelekele ke fakalelei'i 'a e malava ngaue ke ma'u mo malu. 'Iuniti 'o e Fakafoki Fakata'u mo e Talangofua 100. Teuteu'i mo fakahu 'a e ngaahi lipooti fakata'u 'o e ngaahi lekooti kelekele lolotonga hono fakapapau'i 'oku faipau ki he ngaahi fiema'u fakalao mo e tu'utu'uni.	LAD
Polokalama Iliki 2.3 'Ofisi ki hono Fakalelei'i 'o e Fakakikihi 'o e Kelekele 2.3.1. Iuniti Fakalao, Fakalelei mo e Fepakipaki 2.3.2. 'Iuniti 'o e Fakakikihi 'o e Ngata'anga mo e Savea 2.3.3. 'Iuniti Fakalao & Fakamaau 2.3.4. Iuniti o e Tokotaha Tangi o e Anga Fakafonua Hokohoko	Ola 14: Totonu mo Lelei ki He Fakalelei o e Fakakikihi he Kelekele – Fakapapau'i 'a e fakalelei'i taimi totonu mo totonu 'o e ngaahi fepakipaki 'i he kelekele 'o fakafou 'i he fakalao, fakalao ngaahi ngaue, fakapapau'i 'o e ngata'anga, mo e ngaahi 'eke'i 'o e fetongi angamaheni ke poupu'u 'a e totonu ki he kelekele mo e talangofua fakalao.	Iuniti Fakalao & Fakalelei mo e Fepakipaki 101. Fakahoko ha ngaahi fakataha fakalao pea fakafaingofua 'i 'a e ngaahi alea 'i he vaha'a 'o e kau ma'u kelekele pe kau ma'u kelekele 'oku nau fakakikihi ke solova 'a e ngaahi fepakipaki 'i he founga melino. 'Iuniti 'o e Fakakikihi 'o e Ngata'anga mo e Savea 102. Fakatoto'i 'a e ngaahi fepakipaki mo e ngaahi fakalavea 'i he ngaahi ngata'anga 'o e fonua 'o fengau'e'aki mo e Va'a Savea & Mape ke 'omai 'a e ngaahi lipooti totonu 'o e ngaahi fakalelei. 'Iuniti Fakalao & Fakamaau 103. Teuteu'i 'a e ngaahi tohi fakalao pea fakafong'a 'i 'a e Potungaue 'i he ngaahi hopo fakamaau'anga faka'u'aki mo e ngaahi fakakikihi 'i he kelekele, fakapapau'i 'oku fakahoko 'a e ngaahi tu'utu'uni. 'Iuniti 'o e Ngaahi Tangi Hokohoko 104. Fakatoto'i 'a e ngaahi fakakikihi 'i he kelekele tukufakaholo, fakamo'oni 'a e ngaahi kole hokohoko, pea tokoni ki he ngaahi famili 'i hono teuteu 'i 'o e ngaahi	LAD

POLOKALAMA 3 – Va'a Ki he Ngaahi Ngaue Faka-Savea Polokalama liki 3.1. Vahe Savea Fakafonua & amp; Fakasiotatika	Ola 15: Fakalahi a e ngaahi fakamatala totonu, falalaanga, mo fakalao o e katasitulolo mo e siotatika ki hono pule'i o e kelekele mo e ngaahi langa fakalakalaka fakafonua.	tohi fakalao ki he totonu ngaahi hiki 'o e 'ea. Fakahoko ha ngaahi fakataha fakalalao 'i he vaha'a 'o e kau ma'u kelekele pe kau ma'u kelekele 'oku nau fakakikihi. 105. Fakakakato a e ngaahi ngaue faka-katasitulolo 'ia ko engaaahi keisi 'e 4000+. 106. Fakahoko ha toe fokotu'u mo e toe fakangatangata 'o e ngaahi ngata'anga 'o ngaue'aki 'a e GNSS. 107. Poupou ki he ngaahi savea 'oku fakahinohino'i 'e he fakamaau'anga mo e ngaahi savea fekau'aki mo e ngaahi fakakikihi. 108. Tauhi mo fakafu'ou 'a e Netiueka Siotatika 'a Tonga 109. Fakahoko ha ngaahi kemipeini faka-siotatika makatu'unga 'i he GNSS ke siofi 'a e ngaahi nga'unu 'a e tektonika. 110. Toe vakai'i mo fakafu'ou 'a e ngaahi feitu'u pule'i 'o e savea fakasiokalafi fakafonua. 111. Faka-komipiuta mo fakatahataha'j; 'a e ngaahi fakamatala faka-siotatika mo e katasitulolo (e.g., ngaahi pini pule, ngaahi fakailonga). 112. Fakatupulaki ha founga fakaonopooni olunga fakahangatonu. 113. Liliu 'a e ngaahi fakamatala fakasiotatika motu'a ki he Mape Tonga. 114. Fokotu'u mo tauhi 'a e Netiueka 'o e tafa'aki Fakatekau'aki 'oku Hokohoko Atu 'a e Ngaue. 115. Teuteu'i 'a e ngaahi tu'unga mo e ngaahi fakailiki ki he ngaahi savea katasitulolo mo e siotatika 116. Fakahoko ha ngaahi polokalama faka'ilo mo e ako ki he kakai (fakatata - ngaue'aki 'o e mape). 117. Tuku atu e ngaahi me'angaue savea ki muli ki hono sevesi mo hono fakafuofua'j; 118. 'Oatu 'a e poupou fakatekinikale ki he ngaahi polokalama fakatamaki fakafonua mo e fakatokanga vave.	SSD
Polokalama liki 3.1Va'a Savea Ki Tu'a mo e Ngaue Fakatekinikale	Ola 16: Taumu'a 16: Tuku atu ha ngaahi sevesi savea ki tu'a 'oku ola lelei, tali lelei, mo fakatekinikale oku fakahoko i he ngaahi vahenga kotoa pe 'o Tonga	119. Fakahoko mo pule'i 'a e ngaahi Timi Mala'e fakavahefonua 'e 9 (Tongatapu: 6, Ha'apai: 1, Vava'u: 2). 120. Fakahoko ha ngaahi savea fakatu'asino 'o e kelekele ki he ngaahi vahenga, ngaahi ngata'anga, mo e ngaahi vahenga si'isi'i. 121. Fakahoko ha ngaahi savea fakafonua mo faka'enisinia ki he ngaahi poloseki langa fakalakalaka fakafonua. 122. Fakahoko e fakatonutonu o e hala, hiki o e reserve, mo e ngaahi set out langa 123. Oatu a e ngaahi fe'ave'aki ma'olunga mo e ngaahi fu GNSS 'i he mala'e. 124. Poupou'i 'a e ngaahi savea ki hono liliu 'o hono ngaue'aki 'o e kelekele (e.g., ngoue ki he nofo'anga). 125. Fakapapau'i 'oku muimui 'a e ngaue 'i he mala'e ki he ngaahi tu'unga mo'ui fakafonua 'o e savea mo e ngaahi fiema'u ki he tonu. 126. Kau ki he ngaahi sivi fakatekinikale mo faka enisinia.	SSD

		127. Ako'i'a e kau ngaue i he malae i he GNSS, fakaaongai o e Total Station, mo e ngaahi founge lelei taha o e tohi o e fakamatata. 128. Tauhi mo fakafuofua'i 'a e ngaahi me'angaue kotoa pe 'o e mala'e savea. 129. Toe vakai'i mo fakamo'oni'i 'a e ngaahi Palani 'a e kau Savea mei he SSD mo e kau savea taautaha kuo nau laiseni. 130. Pule'i 'a e 'luniti Vakai'i 'o e Palani Savea 'i loto pea fakapapau'i 'a e tu'unga to maka 131. Fakahoko ha ngaahi sivi 'i he mala'e ke fakamo'oni'i 'a e ngaahi ngaue savea mo e ngaahi tu'u'anga faka'ilonga. 132. Tauhi ha lesisita 'o e kau savea taautaha kuo nau laiseni. 133. Tokanga'i 'a e muimui 'a e kau savea taautaha ki he ngaahi tu'unga fakatekinikale mo fakalao. 134. Fokotu'u ha ngaue fakaaangaanga ki he 'ikai ke tauhi pe 'ulungaanga kovi. 135. Fa'u ha ngaahi tu'unga mo'ui, ngaahi sipinga, mo e ngaahi founge fakakomipiuta ki hono fakahu 'o e savea. 136. Fa'u ha ngaahi founge fakatonutonu pea poupu ki hono fokotu'u ha Poate Laiseni 'a e Kau Savea. 137. Fakahoko ha ngaahi polokalama ako mo e faka'ilo 'i loto fale ki he ngaahi me'a fekau'aki mo e tauhi lao. 138. Taki hono fakalakalaka 'o e ngaahi tohi fakahinohino mo e ngaahi founge ngaue ki hono vakai'i 'o e palani mo e pule 'i 'o e tu'unga too maka.	SSD
Polokalama liiki 3.1. Ngaahi Tuunga Fakalukufua o e Savea, Pule'i o e Tukungatelei &Va'a ki he Fakahoko Fatongia	Ola 17: Fakamatohia 'a e faipau, muimui, taliui, mo e ngaahi tuku'anga ngaue 'o e savea fakapalofesinale i he Va'a Savea mo e ngaahi sekitoa taautaha .	139. Tu'utu'uni, mo e Palani • Fa'u ha ngaahi tu'utu'uni, mo e ngaahi fokotu'utu'u, palani ki hono tokanga' 'o e ngaahi ma'u'anga tokoni vai 'oku tu'ulao. • Fakamatohia 'a e ngaahi fokotu'utu'u pule ke malu'i mo fakalelei'i 'a e ngaahi ma'u'anga tokoni vai 140. Vakai'i mo Fakafuofua 'i 'o e Ma'u'anga Tokoni 'o e Vai • Fakahoko ma'u pe hono fakafuofua 'i 'o e ngaahi ma'u'anga vai mo e tu'unga lelei 'o e vai. • Fakafuofua 'i 'a e fua tu'ulao mo vakai'i 'a e to'o mo hono faka'aonga 'i 'o e vai. • Fakafuofua 'i mo lipooti 'a e mole 'a e vai 'oku 'ikai ma'u. • Pulusi 'a e ngaahi lipooti fakataimi fekau'aki mo e ngaahi fetu'aki 'o e vai mo e tu'unga lelei 'o e vai. 141. Mape Fakafeitu'u, Fakatata, mo e Ngaahi me'a Fakatu'utamaki Faka-Haitotosia • Faka'aonga 'i 'a e GIS ke mape 'a e ngaahi feitu'u to'o vai mo e ngaahi feitu'u malu'i. • Ilo'i mo mape 'a e ngaahi fakatafenga vai mo e ngaahi feitu'u 'oku tu'u laveangofua ki he tafea.	NRD
Polokalama 4 – Tokangaekina 'o e Ngaahi Kolao Fakaenatula Polokalama iiki 4.1: Tokangaekina e Ngaahi Ma'u'anga Vai	Ola 18: Fakatelei'i hono Pule'i mo e Tu'ulao 'o e Ngaahi Ma'u'anga Tokoni Vai.		

		• Fakatupulaki 'a e ngaahi sipinga 'o e vai 'i lalo fonua mo e hydrological ki he forecasting. • 'Analaiso 'a e ngaahi fakatu'utamaki 'o e la'ala'aa mo fakafuofua 'i 'a e vai 'oku ma'u 'i he kaha'u. • Fakahoko 'a e sipinga 'o e tafea mo e fakatafenga vai ke poupuu 'i 'a e tokanga 'i 'o e fakatu'utamaki 'o e fakatamaki. 142. Pule'i Fakatahataha 'o e Ngaahi Ma'u'anga Vai • Fokotu'utu'u 'a e ngaahi palani IWRM ki he ngaahi kolo kotoa pe 'i Tonga, 'o kau ai 'a e ngaahi fale'i fakakolo mo e ngaahi 'analaiso fakatekinikale/faka'ekonomika. • Fakamalohia 'a e fakafekau'aki fakavaha'a sekitoa ki hono tokanga 'i 'o e ngaahi ma'u'anga tokoni vai 'oku tu'ulooa. 143. Ngaahi Ngaue ki he Vai, Ma'a (WASH) • Fa'u ha ngaahi fakahinohino mo e ngaahi tu'unga ki he ma'u'anga vai mo e fakama'a 'i he ngaahi kolo mo e ngaahi 'apiako. • Tisaini mo Fakahoko 'a e ngaahi poloseki fakalelei 'i 'o e ma'u'anga vai mo e fakama'a • Kau malohi ki he Kalasi WASH Fakafonua, tautautefito ki he ngaahi feinga tali hili 'a e fakatamaki. 144. Laiseni, Talangofua mo e Fakamalohi'i e Fatongia ke Fakahoko • Fakatupulaki mo fakahoko 'a e ngaahi tu'unga laiseni ki he to'o 'o e vai mo e vili. • Laiseni 'a e to'o vai 'i he kolo mo e ngaahi ngaue ma'u'anga vai 'i he kolo/ikai 'i he kolo. • Vakai'i mo fakamalohi'i 'a e talangofua ki he ngaahi tu'unga 'o e ma'u'anga vai mo e laiseni vili. • Pule'i mo fakamo'oni'i 'a e kau vili vai mo e ngaahi me'angaue. 145. Polokalama Fakailo ki he Kakai, Langa hake mo e Malava • Fakahoko 'a e ngaahi polokalama 'ilo ki he kakai 'i hono faka'aonga'i mo fakatolonga 'o e vai. • Fakakau 'a e ngaahi kolo 'i hono malu'i 'o e ma'u'anga vai mo e mateuteu ki he fakatamaki. 146. Fai ha ako ma'a e kau ngaue 'i hono tokanga'i lelei taha 'o e vai ngaahi ngaue.
Polokalama iiki 4.2: Tokangaekina 'o e Ngaahi Kolooa 'i he Matafonua	Ola 19 : Tu'ulooa mo e Pule'i 'o e Matafanga mo e Langa Fakatahataha 'i 'o e ngaahi ma'u'anga tokoni ki he Poupuu 'i 'a e Fakalakalaka mo e Malu'i 'o e Matatahi.	147. Fokotu'utu'u 'o e Tu'utu'uni, Fakalao mo e Fa'unga Fakalao • Fakahoko mo fakamalohi'i 'a e Ngaahi Tu'utu'uni ki he Kelekele (Keli'anga) mo e Ngaahi Tu'utu'uni ki he Kelekele (To'o 'o e 'One'one) ke pule'i 'aki 'a e keli'anga maka, keli 'one'one, mo e keli 'one'one. • Fokotu'utu'u ha ngaahi tu'utu'uni mo ha ngaahi fakahinohino lahi ange ki hono to'o 'o e ngaahi me'a 'oku tu'ulooa 'i he matafanga mo e fonua.

	• Vakai'i mo fakatonutonu 'a e ngaahi fie ma'u ki he ngofua mo e ngaahi tu'unga laiseni ki he keli maka, keli 'one'one, mo e ngaahi 'ekitiviti keli. • Fakapapau'i 'oku talangofua ki he Environmental Impact Assessment (EIA) Act mo e Spatial Planning Act ki he ngaahi fakalakalaka 'o e keli'anga. 148. Vakai'i 'o e Ma'u'anga Tokoni • Fakahoko ma'u pe 'a e sivi 'o e keli'anga maka, ngaahi feitu'u keli 'one'one, mo e ngaahi feitu'u keli 'one'one ke fakafuofua'i 'a e talangofua. • Vakai'i 'a e mole 'a e 'one'one, vave 'o e 'auha, mo e 'osi 'a e keli'anga maka ke fakapapau'i 'oku tu'ulua 'a e tu'unga 'o e to'o hingoa 'o e 'one'one. • Fakatupulaki ha ngaahi sipinga fakasaienisi ke fakafuofua'i 'a e vave 'o e to'o hingoa mo ta'ofi 'a e faka'auha 'o e ngaahi ma'u'anga tokoni. • Pulusi 'a e ngaahi lipooti fakata'u 'o e ngaahi ma'u'anga tokoni fakakatoa, kau ai 'a e tu'unga 'o e to'o hingoa mo e ngaahi nunu'a 'o e 'atakai. 149. Mape Fakafeitu'u, Fakatātā, mo e Fakafuofua'i 'o e 'Atakai . • Faka'aonga'i 'a e mape 'o e GIS ke 'ilo'i 'a e ngaahi feitu'u keli maka, ngaahi feitu'u keli 'one'one, mo e ngaahi feitu'u 'oku tu'u laveangofua 'i he matatahi. • Fakahoko 'a e ngaahi savea hydrological mo e geological ke fakafuofua'i 'a e ngaahi nunu'a 'o e to'o hingoa 'i he vai 'i lalo fonua mo e ngaahi 'atakai 'o e matatahi. • Sipinga 'o e matangi matangi, mahiki hake 'a e fukahi tahi, mo e ngaahi fakatu'utamaki 'o e 'auha ke tokoni ki he ngaahi tu'utu'uni fakapolitikale. 150. Palani Fakatahataha ki hono Pule'i 'o e Matātahi mo e Ngaahi Ma'u'anga Tokoni Fakakatoa • Fakatupulaki mo fakahoko 'a e Integrated Coastal Area Management (ICAM) • Ngaahi palani ke potupotutatau 'a e to'o hingoa mo e tu'ulua 'o e 'atakai. • Ngaue fakataha mo e kau ma'u kelekele, ngaahi kolo mo e ngaahi ngaue'anga ke tu'uaki 'a e ngaahi founa lelei taha 'i hono to'o hingoa 'o e ngaahi ma'u'anga tokoni. • Fokotu'u ha ngaahi palani fakakaake ki he ngaahi keli'anga maka mo e ngaahi feitu'u keli ke toe fakafoki mai 'a e ngaahi 'atakai kuo maumau. 151. Laiseni, Talangofua mo e Fakamalohi'i • Vakai'i mo ngaue ki he ngaahi ngofua ki he keli'anga, keli 'one'one, mo e dredging 'i tu'a 'o fakatatau ki he ngaahi tu'utu'uni fakafonua. • Fakahoko 'a e ngaahi 'aotita 'o e talangofua ke fakapapau'i 'oku muimui 'a e kau ngaue ki he ngaahi tu'unga 'o e laiseni. • Fakamalohi'i 'a e ngaahi tautea ki he to'o ta'efakalao, to'o ta'efakamafai'i 'o e 'one'one, mo e 'ikai talangofua ki he ngaahi tu'unga 'o e fakangofua.
--	---

Polokalama Iiki 4.3: Tokangaekina e ngaahi Matafanga		• Pule'i mo laiseni 'a e 'one'one mo e aggregate extractors, quarry operators, mo e dredging companies. 152. Malu'i 'o e 'Otu Motu mo e Siofi 'o e Ngaahi Ngaue Latahi • Fakafuofua 'i 'a e ola telei 'o e ngaahi fa'unga malu'i 'o e matafanga (e.g., sea walls, breakwaters, mo e sand barriers). • Poupou'i 'a e ngaahi founga 'oku fakatefito 'i natula hange ko hono fakatele'i 'i 'o e mangrove mo e stabilization 'o e dune ke fakasi'isi'i 'a e 'auha. • Vakai'i 'a e ngaahi 'ekitiviti dredging 'i tu'a ke ta'ofi 'a e maumau 'a e 'atakai. 153. Polokalama Faka'ilo ki he Kakai mo e Fetu'utaki mo e Kau Ma'u Mafai • Fakahoko 'a e ngaahi ngaue ki hono faka'aonga 'i 'o e ngaahi ma'u'anga tokoni fakakatoa mo e malu'i 'o e matatahi. • Fakakau 'a e ngaahi kolo fakalotofonua, kau aleapau mo e ngaahi ngaue'anga 'i he ngaahi founga lelei taha ki hono to'o 'o e ngaahi ma'u'anga tokoni mo e matu'uaki 'o e matatahi. • Fai ha ako ma'a e kau ngaue keli'anga maka mo e ngaahi kautaha fakapule'anga 'i he ngaahi tu'utu'uni ki he 'atakai mo e talangofua ki ai.	
Polokalama Iiki 4.3: Tokangaekina e ngaahi Matafanga	Ola 20: Pule'i Tu'ulua 'o e Ngaahi Koloa 'o e Tahi ki he Fakalakalaka Faka'ekonomika mo e Malu'i 'o e 'Atakai 'i he Ngaahi sone Tahi 'o Tonga	154. Fakalakalaka 'o e Ngaahi Tu'utu'uni, Fakalao, mo e Ngaahi Fa'unga Fakatonutonu • Fa'u, vakai'i, mo fakafa'ou 'a e ngaahi tu'utu'uni mo e ngaahi lao ki hono pule'i tu'ulua 'o e ngaahi makakolao 'i he lalo tahi, ngaahi ma'u'anga loto, ngaahi ngata'anga 'o e tahi, mo e ngaahi 'otu motu 'o e konitinēniti. • Fakafe'unga 'i 'a e ngaahi fa'unga fakalao mo e ngaahi aleapau mo e ngaahi aleapau fakavaha'apule'anga (e.g., UNCLOS, ngaahi tu'utu'uni 'a e ISA, mo e ngaahi fa'unga pule'i fakavahefonua 'o e tahi). • Fakamālohia 'o e ngaahi tu'utu'uni ke fakapalanisi 'a e ngaahi faingamalie faka'ekonomika mo e ngaahi malu'i 'o e 'atakai. 155. Palani Fakafeitu'u 'o e Tahi mo e Siofi 'o e Ngaahi Ma'u'anga Tokoni . • Fa'u, fakafa'ou, mo e ngaahi palani fakangatangata 'o e ngaahi Sone, Ngaahi Ngata'anga, mo e Konitinēniti 'o e Ngaahi Sone Tahi 'o Fakahoko. • Fakahoko ha ngaahi fakatoto fakasaenisi 'i tahi ke sivi'i 'a e malava 'o e ngaahi minerale 'i he lalo tahi, ngaahi ma'u'anga loto, mo e mo'ui telei 'a e 'ekosisitemi 'i loto 'i he 2019. • pea 'i he tu'a 'o e ngaahi pule'anga fakafonua. • Siofi mo sivi'i 'a e ngaahi ngaue ki hono to'o 'o e ngaahi ma'u'anga tokoni ke fakapapau 'i 'oku mulimui ki he ngaahi tu'unga mo'ui 'o e tu'ulua. 156. Palani ki hono Pule'i 'o e Feitu'u 'o e Tahi mo e 'Oseni .	NRD

Polokalama liki 4.4: Ngaahi ngaue ki he Ngaahi Fakatu'utamaki Fakasiokalafi	Ola 21: Fakamalohii 'a e Sivi'i 'o e Ngaahi Fakatu'utamaki Fakasiokalafi, Pule'i 'o e Fakatu'utamaki, mo e Polokalama ki he kakai 'o Tonga	• Toe vakai'i mo fakafo'ou 'a e ngaahi Palani Fakafeitu'u 'o e Tahii mo e Ngaahi Palani Pule'i 'o e 'Oseni 'o fakafo'u 'i he ngaahi fepōtalanōa'aki mo e ngaahi kautaha tokolahi. • Fakataha'i 'a e ngaahi sivi 'o e uesia fakasosiale, faka'ekonomika, mo e 'ataakai ki he ngaahi fa'unga pule'i 'o e 'oseni. 157. Fakalakalaka 'o e Ngaahi Tu'utu'uni, Fakalao, mo e Ngaahi Fa'unga Fakatonutonu • Fa'u mo Fakahoko ha tu'utu'uni mo ha fa'unga fakalao ki hono sivi'i 'o e ngaahi fakatu'utamaki fakasiokalafi, pule'i 'o e ngaahi fakatu'utamaki, mo e tali. • Fakafe'unga'i 'a e ngaahi tu'utu'uni fakafonua ki he fakatu'utamaki fakafonua mo e ngaahi fa'unga fakavahafonua mo fakavaha'apule'anga ki hono fakasi'i'si'i 'o e fakatu'utamaki 'o e fakatamaki. • Fakamālohia 'a e fengāue'aki 'a e ngaahi potungaue lahi ki hono fakasi'i'si'i 'o e ngaahi fakatu'utamaki mo e palani tali ki ai. 158. Siofi mo Sivi'i 'o e Ngaahi Fakatu'utamaki Fakasiokalafi • Siofi mo sivi'i 'a e ngaahi mofuika, pā 'a e mo'unga afi, mo e peaukula 'o makatu'unga 'i he lahi, uesia, tu'o lahi, mo e ngaahi fakafuofua. • Fakahoko ma'u pe 'a e tanaki fakamatata, 'analaiso, mo e ngaahi sivi uesia 'o e ngaahi me'a fakasiokalafi. • Pulusi taimi totonu 'a e ngaahi lipooti mo e ngaahi me'a kuo ma'u fakasaienisi ke fakahā ki he ngaahi potungaue 'a e pule'angā, kau tali fakavavevavē, mo e kakai. 159. Mape Fakafeitu'u, Fakatata, mo e Sivi'i 'o e Fakatu'utamaki • Ngāue'aki 'a e mape GIS ke 'ilo'i mo fakakalasi 'a e ngaahi feitu'u 'oku faingofua ke hoko ai ha mofuika, ngaahi mo'unga afi, mo e ngaahi feitu'u 'oku fakatu'utamaki ki he peaukula. • Fa'u ha ngaahi sipinga fakatu'utamaki fakasiokalafi ki he ngaahi mo'unga afi, mofuika, mo e vavalo ki he peaukula. • Sivi'i 'a e ngaahi fakatu'utamaki mo e ngaahi vaivai'anga 'o e geohazard 'i he kaha'u ki he palani mateuteu ki he fakatamaki. 160. Sivi mo e Mateuteu ki he Fakatu'utamaki Fakasiokalafi • Fakahoko ha ngaahi sivi fakatu'utamaki fakasiokalafi ki he palani fakakolo, fakalakalaka 'o e ngaahi langa fakalakalaka, mo e fakasi'i'si'i 'o e fakatamaki. • Ngaahi sivi 'o e Fakahoko micro-zoning ke tataki 'aki 'a e ngaahi poloseki langa mo e fakalakalaka 'oku malu. • Tauhi mo fakafo'ou ha Laipeli mo e Sisitemi Faite Fakamatata 'o e Geohazard ki hono pule'i 'o e 'ilo mo e ngaahi lekooti fakahisitolia. 161. Faka'ilo 'a e Kakai mo e Langa hake 'o e Matava • Fakahoko ha ngaahi polokalama faka'ilo ki he kakai 'o e kolo ki he ngaahi fakatu'utamaki 'o e geohazard, mateuteu, mo e ngaahi founga malu.	NRD
---	--	--	------------

POLOKALAMA 5 – Ngaahi ngaue fakasiokalafi mo e Kelekele Polokalama Si'i – 5.1 Fakamatala Fakakelekele	Ola 22: Fakalelei'i mo Tu'uaki 'a e Ngaahi ngaue ki he Fakamatala mo e Mape katasitulolo	• Oatu ha ako ki he ngaahi potungaue 'a e pule'anga, kau 'enisinia, mo e kau 'uluaki tali ki hono tokanga'i 'o e ngaahi fakatu'utamaki fakasiokalafi. • Fa'u mo tufaki 'a e ngaahi naunau fakaako ki he mateuteu ki he mofuile, mo'unga afi, mo e peaukula. 162. Lekooti, fakafu'ou mo tauhi malu 'a e ngaahi Block Sheet kotoa pe (Vahe Tukuhaui). 163. Ko e Palani kotoa 'a e Savea 'o e Vahevahe fo'ou 'o e ngaahi kelekele kuo tohi, fakamo'oni'i, mo lekooti. 164. Teuteu'i 'a e ngaahi Tohi Fakamo'oni kotoa pe 'o e Ngaahi Pa'anga Tokoni mo e Tohi Fakamo'oni Lisi ke Lesisita. 165. Falekolooa, lekooti mo e Tauhi Malu na'e fakakakato kotoa 'a e ngaahi Tohi Mala'e 'a e Savea. 166. Ngaahi Mape 'o e 'Esiteti' 'o e Falekolooa mo e Tauhi Malu. 167. Hokohoko atu hono tauhi mo tauhi malu 'a e ngaahi Mape Cadastral kotoa pe 'o e Pule'anga 'o Tonga. LGIS
Polokalama Iiki 5.2: va'a ngaahi Fakamatala Fakasiokalafi 5.2.1: Savea ki tu'a	Ola 23: Fakalahi 'a e Ngaahi Fakamatala Fakafonua ki he Fai Tu'utu'uni Tu'ulooa ki he Ngaahi Ma'u'anga Tokoni 'o e Fonua mo e Tahu	168. Fakahoko 'a e Palani Ngaue Fakafonua ki he Fakafonua ki he Pule'i Fakalukufua 'o e Ngaahi Fakamatala Fakafonua. 169. Fakataha'i 'a e ngaahi seti fakamatala fakafeitu'u mei he ngaahi kautaha kehe ki he 'analaiso 'o e resilient mo e fe'unga. 170. Fa'u ha Ngaahi Lao mo e Tu'utu'uni ki hono Pule'i 'o e Ngaahi Fakamatala Fakafonua. 171. Fokotu'utu'u, fakafu'ou mo 'Analaiso 'a e ngaahi seti 'o e Spatial Data. 172. Faka-Dijitali Fakafefeka 'o e ngaahi vahenga 'o e Kolo mo e Tukuhaui. 173. Sivi Fakatu'utamaki 'o e Resilient mo e fakatamaki. LGIS
Ola 24: Fakafu'ou 'a e polokalama 'o e Ngaahi Ngaue Lalahi.	Ola 24: Fakafu'ou 'a e polokalama 'o e Ngaahi Ngaue Lalahi.	174. Fakahoko ha ngaahi Savea 'a e Ariei 'o ngaue'aki 'a e ngaahi UAV/Drones ki he ngaahi fiema'u pau 'e he ngaahi Potungaue/Kau Ma'u 'inasi. Fakatata: Ngaahi Savea ki he Ngaahi Maka, Fakailongai o e Ngaahi Ngata anga, Analaiso kimu a mo e Hili a e Fakatamaki, Fakailongai a e Ngaahi Liliu o e Atakai etc. 175. Fakahoko ha ngaahi savea 'i he mala'e 'o ngaue'aki 'a e ngaahi me'angaue Data Collectors/GNSS ke tanaki 'a e ngaahi fakamatala fakafeitu'u ke fa'u/fakafu'ou 'a e ngaahi la'i GIS. 176. To'o mo 'analaiso 'a e ngaahi fakamatala fakafeitu'u mei he ngaahi kolooa 'o e ongo'i mama'o (i.e. satelaita, drones) LGIS
Ola 25: Ngaahi Fakamatala ki he Kau Palani mo e Kau Fa'u Tu'utu'uni.	Ola 25: Ngaahi Fakamatala ki he Kau Palani mo e Kau Fa'u Tu'utu'uni.	177. Fakataha'i 'a e ngaahi fakamatala 'o e GIS mei he ngaahi ma'u'anga fakamatala kelekele (a ia ko e kau ma'u 'inasi' i loto mo tu'a) 178. Fakafu'ou 'a e ngaahi la'i GIS 'a Tonga ki he ngaahi ngaue'aki kelekele 'o e kelekele 179. Pule'i 'a e ngaahi la'i GIS fakafu'aki ki he sivi 'o e uesia 'o e feliuliaki 'o e 'ea . 180. Tu'utu'uni fakafonua 'a e Fokotu'utu'u ke fakalahi 'a e fevahevahe'aki 'o e ngaahi fakamatala mo e fakamatala . 181. Fokotu'u ha kulupu ngaue'aki 'o e GIS oku kau ai 'a e kau ma'u 'inasi' i he GIS . LGIS

5.2.3: Fakakomipiuta		182. Fa'u ha ngaahi mape fakafonua mo fakakaveinga kuo fakafou mo totonu . 183. Fakatupulaki 'a e polokalama Web-map ke fakalahi 'a e vahevahe 'o e fakamatata mo e fakamatata . 184. Fakahoko ha 'analaiso 'o e vaivai 'o e 'ea mo e mape 'o e ngaahi fakatu'utamaki . 185. Pule'i 'a e laiseni polokalama GIS ki he ngaue 'a e Fakahoko GIS . 186. Fakahu mo faile 'o e ngaahi tohi kekelele cadastral 'oku fakahu ki he sisitemi GIS . 187. Ta mo fakakomipiuta 'a e ngaahi mape 'o e ngaahi koló . 188. Ngaahi fakamatata GIS kuo fakakomipiuta (Ngaahi la'i) 189. Mape kolo kuo fakakomipiuta . 190. Faka-Digital mo fakafou 'a e ngaahi konga kekelele 'o Tonga (Vahe Kolo mo e Tukuha)	LGIS
	Ola 26: Liliu Fakakomipiuta 'o e fakamatata ki he ngaahi ngaue 'oku ola lelei mo lelei		
5.2.4: Kulupu Ngaue Fakatekinikale ki he SDG Data Hub	Ola 27: Fetu'utaki fakatata mo e kau kupu fekau'aki	191. Pule'i 'a e Ngaahi Fakamatata Fakasitetitika 'o e SDG mei he ngaahi kautaha kehekehe . 192. Fakatupulaki mo tauhi 'a e SDG Data Hub . 193. Taki 'a e Kulupu Ngaue Fakatekinikale Fakafonua 'o e SDG	LGIS
POLOKALAMA 6 – Fakafonua 'o e Feitu'u . 'Ofisi 'o e Ma'u Mafai ki he Palani Polokalama liki 6.1. Vahe Palani mo e Fakalalaka .	Ola 28: Fakatahataha'i 'a e ngaahi fakamatata 'oku fakalele 'e he ngaahi fa'unga palani 'o e feitu'u mo e faka'aonga'i 'o e kekelele 'oku ne tatakai 'a e fakalalaka tu'ulua mo e tu'unga fakakolo 'i he tafa'aki kotoa pe.	194. Fa'u mo fakafou 'a e ngaahi palani fakafonua, fakavahefonua, mo fakalotofonua, kau ai 'a e ngaahi Palani Fakafu'unga (e.g., Nuku'alofa). 195. Fa'u mo tauhi 'a e ngaahi tu'unga palani ki hono ngaue aki o e kekelele pea mo e Tohi Fakahinohino ki he Fakapapau i o Tu'unga Lelei (QAM). 196. Teuteu'i 'a e ngaahi fakahā fakapotopoto ki hono ngāue'aki 'o e kekelele mo e vahevahe 'o e kekelele 'i he malumalu 'o e Lao NSPM. 197. Fakataha'i 'a e ngaahi fakamatata GIS mo e ngaahi 'analaiso fakafeitu'u ki he ngaahi founa palani. 198. 'Oatu 'a e fale'i fakatekinikale ki he ngaahi polokalama fakalalaka 'oku fokotu'u. 199. Fa'u ha Founa Ngaue Fakafonua ki he Fale 'o fakatata ki he tupu 'a e tokolahi 'o e kakai mo e malava 'o e ngaahi langa fakalalaka. 200. Fakahoko ha ngaahi fepotalanoa'aki mo e kakai pea tali 'a e ngaahi fehu'i fekau'aki mo e palani.	NSPAO
Polokalama liki 6.2. Muimui'i mo Siofi	Ola 29: Sisitemi pule'i fakalalaka 'oku ola lelei mo mahino 'o fakapapau'i 'oku muimui ki he lao, malu'i 'o e 'ataakai, mo hono fakahoko totonu 'o e ngaahi tu'utu'uni palani 'o e feitu'u	201. Ma'u, sivi'i, mo fakangofua 'a e ngaahi tohi kole fakalalaka. 202. Fakahoko ha ngaahi sivi ki he ngaahi feitu'u ke siofi 'a e muimui ki he ngaahi palani kuo fakangofua. 203. Pule'i mo tali 'a e ngaahi tangi 'a e kakai mo e ngaahi maumau'i 'o e palani. 204. Fakamālohi'i 'a e ngaahi tu'unga palani pea 'ave 'a e ngaahi maumau lao ki ha ngāue fakalao 'i he feitu'u 'oku fiema'u ai. 205. Fakafekau'aki 'a e ngaahi fakahinohino 'o e EIA mo e kau ma'u mafai ki he 'ataakai. 206. Tokanga'i 'a e kau 'Ofisa Palani Fakavahe & Tauhi Lao (Vava'u, Ha'apai, 'Eua, Niua). 207. Fakahoko mo fakafou 'a e tu'unga 'o e hala mo e ngaahi pule fakalalaka 'i he ve'e hala (e.g., ngaahi fuka, ngaahi koniteina, kau fakatau).	NSPAO

Polokalama Iiki 6.3: Pule mo e Poupou Fakalao	Ola 30: Ngaahi sevesi fakalao, sekeliti, mo fakapule'anga 'oku tali 'oku nau poupou'i 'a e pule 'a e lao, poupou'i 'a e fakalelei'i 'o e ngaahi fakakikihi, mo fakapapau'i 'oku ola lelei 'a e pule faka-inisitiiti.	208. 'Oatu 'a e fale'i fakalao ki he ngaahi fakangofua palani, tauhi, mo hono fakahoko. 209. Poupou ki he Fakamaau'anga Palani Fakafeitu'u (pule'i 'o e ngaahi keisi, ngaahi tohi). 210. Fokotu'utu'u, tuku atu, mo tauhi 'a e ngaahi fanongonongo fakapule'anga, ngaahi fakahā, mo e ngaahi tu'utu'uni palani. 211. Tauhi mo fakakomipiuta 'a e ngaahi lekooti faka'ofisiale mo e ngaahi fakangofua ki hono ngaue'aki 'o e kelekele. 212. Fetu'utaki mo e Crown Law mo e ngaahi kautaha 'a e pule'anga ki ha fefakatonutonu'aki fakalao. 213. Tokanga'i 'a e ngaahi ngaue fakapule'anga, poupou 'a e kau ngaue, mo e fakama'opo'opo 'o e poloseki. 214. Teuteu'i 'a e ngaahi founga fakatonutonu mo e ngaahi me'angaue fakalao 'i he malumalu 'o e Lao ki he NSPM.	NSPAO
--	---	--	--------------

[illegible]

Potungauve Fonua, Savea, Palani mo e ngaahi Koloa Fakaenatula
Page | 35

2.2. Ngaahi Palani ki he Fakalelei Potungaue

Table 7. Palani fakalelei e Potungaue

Ngaahi Fokotu'u Ngaue Fo'ou	Ngaahi Ngaue	FY 2024/25	FY 2025/26	FY 2026/27	Fakama'ala'ala	Sub prog.#
✓ Palani Fokotu'utu'u mo e Founa ki he Fale Nofo'anga (NSPAO)	Fokotu'utu'u'i Fakafonua ha Founa Ngaue ki he ngaahi Fale ke fakapapau'i'oku ma'u'a e ngaahi fale malu, totongi ma'ama'a mo fakakautaha	Kumi mai ha tokotaha fale'i ke ne tataki 'a e ngaue ko 'eni ku fokotu'u Patiseti kuo tali'e he Pa'anga FY14/25 - Tokotaha fale'i (\$50,000) - Fetalanoa'aki mo e ngaahi kautaha fekau'aki kotoa pe (\$30,000) - Folau fakalotofonua ki he fetu'utaki (\$40,000)	TBC	TBC	Kuo 'ilo'e he Palani Fa'unga Ta'u'e 20'a e NSPAO 'o Nuku'alofa (2010) ko e Toe Fakalakalaka Fale ko e taha ia 'o'ene ngaahi tefito'i kaveinga ke fakahoko. Ko e taumu'a ke Fokotu'utu'u ha Founa Ngaue Fakafonua ki he Fale ke ne tataki 'aki 'a e fai tu'utu'uni. pea 'ilo'i'a e ngaahi feitu'u ke langa ai ha ngaahi fale fo'ou mo ha toe langa fale. 'I he fakaututu'a e tokolahi 'o e kakai 'i he ngaahi senita kolo 'i Tonga ni, 'oku tupulaki ai 'a e fiema'u ki he ngaahi fale. Fakataha mo e ngaahi fakatamaki kimu'i mai kuo fehanga'angai mo Tonga ni (HTHH) kuo toe 'asi lahi ange 'a e 'isiu 'o e ngaahi fale. 'Oku lolotonga ngaue malohi 'a e NSPAO ke fakakau 'a e Fakakau 'Build Back Better' ki he'ene ngaahi ngaue. 'Ikai ngata ai, ko e taha 'o e ngaahi tefito'i SDG 'a e Potungaue – SDG11 'uluaki taumu'a (11.1) 'oku fakatefito ia 'i hono fakapapau'i'oku malu mo totongi ma'ama'a 'a e ngaahi fale- 'a ia ko 'ene taumu'a ke a'u ki he 2030, ke fakapapau'i'oku ma'u 'e he kakai kotoa pe 'a e ngaahi fale fe'unga, malu mo totongi ma'ama'a mo e ngaahi sevesi tefito. Ko e Founa Ngaue Fakafonua ki he Fale Fale kuo fakakau ia ki he CP 'a e Potungaue talu mei he 2019 ka neongo ia, 'oku te'eki ke neem Fakahokoed koe'uhi ko e 'ikai ha Patiseti kuo vahe'i.	6.1
✓ Fakamālohi'i 'a hono fakahoko 'o e Lao NSPM 2012	Fokotu'utu'u 'o e ngaahi tu'utu'uni mo e ngaahi kupu fekau'aki 'a ia te ne fakahoko fe'unga 'a e Lao NSPM mo fakalelei' 'a e ngaahi founa	To'o mai ha 'Ofisa Pule (pe consultant) ke ne ngaue ki he ngaahi Fokotu'u fakalao ko 'eni pea ke ne fetu'utaki vāofi mo e 'ofisi 'o e 'Ateni Seniale 'i hono	- Ko e Tokotaha Fakahinohino Fakalao ki he aleapau Ta'u 'e 1 - (\$120,000) - Fetalanoa'aki ki he	TBC	Na'e fakahoko fakalakalaka 'a e Lao NSPM 'e he Fale Alea mei he 2012 'o a'u ki hono fakamo'oni kakato 'i he 2020, 'o tefito 'i he fiema'u ke ngaahi fakatonutonu kimu'a pea toki fakangofua faka'osi. Ko e Lao tefito ko eni 'oku hoko ia ko ha fa'unga fakalukufua ki he palani fakafeitu'u 'i Tonga, 'o 'amanaki ke fai ha ngaahi tu'utu'uni, ngaahi tu'utu'uni mo e ngaahi tu'unga fe'unga ke fakahoko 'aki 'a e.	6.1, 6.2, 6.3

	ngaue 'a e ngaahi vahenga 'i he NSPAO. Fokotu'u ha Palani Ngāue'aki 'o e Kelekele Fakafonua ma'a Tonga ke ne ngāue'aki kakato 'a e ngaahi tu'utu'uni 'o e Lao ki he NSPM.	tokanga'i ha fa'ahinga me'a fakalao 'a e NSPAO. Folau fakalotofonua ki he fetu'utaki. Fakahoko ha 'enisinia sivile ke ne ngaue ki he ngaahi me'a fakatekinikate 'o e ngaahi fakalalakala kotoa pe 'o fakatefito ange 'i he ngaahi sisitemi 'o e tafe'anga vai, fefononga'aki, netiueka mo e ngaahi langa fakalalakala pea mo e founga 'o e tu'utu'uni fakasone .	tefononga'aki fakalotofonua (\$40,000) - Ngaahi Me'a 'o e 'Ofisi (\$30,000) -		ko e Lao ko eni. 'Oku te'eki ke fakahoko 'a e ngaahi fiema'u ko 'eni, ka neongo ia 'oku fu'u fiema'u ke fai ha tokanga ki he me'a mahu'inga ko 'eni ke ngaue'aki kakato 'a e ngaahi tu'utu'uni 'o e Lao ki he NSPM, kau ai 'a hono fa'u 'o ha Palani Ngaue'aki 'o e Kelekele Fakafonua 'a ia te ne tataki 'a e pea ke fa'u 'a e ngaahi fakalalakala kotoa pe 'i Tonga 'i ha founga 'oku faka'amu ki ai mo tu'ulua. 'Oku 'ikai ke 'osi 'a e ngaahi fakahinohino fakakolo 'a e NSPAO talu mei he 2007. Koe'uhi ko e fakautuutu 'a e ngaahi langa fakalalakala 'i Tonga, 'oku lahi ange ai 'a e 'isiu 'o e tafea 'i he 'Eliia Kolo 'o Nuku'alofa pea 'oku lahi ange 'a e ngaahi tau'anga me'alele 'i he ve'e hala. Ke tokoni ki he fai tu'utu'uni ki hono 'oatu 'o e fakangofua fakalalakala pea mo hono vakai' 'i 'o e ngaahi fakahinohino fakakolo 'a e NSPAO, 'e fakapapau' 'i 'e he 'enisinia sivile 'oku 'i ai ha ngaahi hala fakatafe 'oku ola lelei, 'oku fokotu'u ha hala totonu pea 'oku 'ikai ke fakatupu 'e he fakalalakala 'oku fokotu'u ha ngaahi fakafaingata'a'ia'anga ki he kakai 'i he kaha'u.
--	---	--	--	--	---

3. Patiseti mo e Kau Ngaue

Ke a'usia lelei 'a e ngaahi 'Ola 'a e Potungau 'o fakatatau ki he ngaahi tu'unga fakahoko ngaue kuo fokotu'u ki he ngaahi vahenga mo e polokalama si'isi'i takitaha, ko e ngaahi ma'u'anga tokoni fakapa'anga 'oku fiema'u—'oku fakanounou' 'i he Tepile 1—'oku ne fakahokohoko 'a e Patiseti fakakatoa 'a e Potungau, 'o kau ai 'a e Patiseti Pule'anga mo e pa'anga fakalalakala, pea pehe ki he pa'anga mo e ngaahi tokoni fakapa'anga ('i he laui miliona). Ko e ngaahi fiema'u ki he kau ngaue ke poupu'u 'aki 'a e ngaahi Ola ko 'eni 'oku 'oatu ia 'i he Tepile 2.

Ngaahi Fakamole	FY 2023/24 Patiseti (rec)	FY 2024/25 Patiseti (dev)	FY 2025/26 Vakai'i (rec)	FY 2026/27 Fakafonua (rec)	FY 2027/2028 Fakafonua (dev)
Kau Ngaue Tu'uma'u (10xx)	2,999,145	3,598,600	3,428,600	3,428,600	3,428,600
Kau ngaue Lau'aho (11xx)	190,367	289,000	309,000	309,000	309,000

Fefolauaki mo e Fetu'utaki (12xx)	845,780	586,800	524,100	524,100	524,100
Pa'anga Ngaue mo e monomono (13xx)	489,372	614,000	635,400	20,635,400	15,635,400
Fakatau 'o e ngaahi koloa mo e sevesi (14xx)	1,460,304	1,453,600	1,317,300	1,317,300	1,317,300
**Naunau(20xx)	168,528	197,900	111,900	111,900	111,900
Fakakatoa	6,153,495	6,744,900	6,326,300	26,326,300	21,326,300
Pa'anga Fakalukufua e Pule'anga	FY 2023/24 Actual (Dev)	FY 2024/25 Budget (Dev)	FY 2025/26 Estimate (Dev)	FY 2026/27 Projected (Dev)	FY 2027/2028 (Dev)
Kau ngaue Tu'umau'u (10xx)	-	-	-	-	-
Kau Ngaue Lau'abou (11xx)	54,375	-	500,000	500,000	381,000
Fefolauaki mo e fetu'utaki (12xx)	60,848	54,100	420,700	310,700	-
Monomono mo e Pa'anga Ngaue (13xx)	3,273	2,027,900	45,000	45,000	-
Ngaahi Fakatau 'o e koloa mo e ngaahi sevesi (14xx)	154,165	2,218,800	3,462,500	2,897,400	-
**Ngaahi Naunau (20xx)	24,750	1,584,300	6,797,700	8,459,100	1,341,000
Fakakatoa	297,411	5,885,300	11,225,900	12,212,200	1,722,000
Fakakatoa	6,450,906	12,630,200	17,552,200	38,538,500	23,048,300

Fakakalakalasi 'o e kau ngaue	2024/25 Patiseti(rec)	2025/26 (rec)	2026/27 (rec)	2027/28 (rec)
Kau ngaue tu'uma'u	3,428,600	3,428,600	3,428,600	3,428,600
'Ofisa Pule				
Kau Ngaue Fakapofesinale	30,000	30,000	30,000	30,000
Toenga Kau Ngaue				
Fakakatoa kau ngaue tu'uma'u	3,428,600	3,428,600	3,428,600	3,428,600
Kau ngaue lau'aho	279,000	279,000	279,000	279,000
Fakakatoa				
Fakakatoa 'o e Fakamole	3,737,600	3,737,600	3,737,600	3,737,600
Fakapa'anga lolotonga (\$m)				
Fakakatoa kau ngaue	none	none	none	nones

3.1. Fokotu'u ki he Kau Ngaue ki he FY25/26

Ke poupu ki he'ene ngaahi tefito'i ngaue mo e ngaahi me'a 'oku fakamu'omu'a 'i he fakalelei, 'oku fokotu'u atu 'e he MLSPNR ha kau ngaue 'oku fakataumu'a ke fakamālohia 'a e malava fakatekinikale, fakalao, mo e mala'e—fakapapau'i 'oku ola lelei hono fakahoko 'o e ngaahi sevesi 'i he kotoa 'o Tonga, kau ai 'a e ngaahi motu 'i tu'a. Table 8: Detailed Overview of Ngaahi Tu'unga, Ngaahi Fatongia, mo e Ngaahi Fakatonuhia 'oku Fokotu'u 'i he Potungau ki he 2025.

No.	Lakanga	Va'a	Vahenga	Tefito'i Vahenga	Taumu'a 'o e Lakanga	Fakama'ala'ala
1.	'Ofisa Fakalao Fakalao	LAD	Band I	\$34,608-\$51,912 plus 5% COLA	Ko e lakanga 'Ofisa Fakalao 'oku fokotu'u . ke fai ha poupu fakalao makehe ki he . ko e Tokangaekina hono Pule'i 'o e Kelekele (LAD), . fakapapau'i 'oku fakalao kotoa 'a e ngaahi me'a fekau'aki mo e kelekele . 'oku tokanga 'i lelei 'a e ngaahi me'a pea 'i he . tauhi ki he ngaahi lao fakafonua. Ko e 'ofisa 'e;	Ko e ngaahi kelekele 'i Tonga ko e uho ia 'o e sosaleti. Ko e kolao mahu'inga taha ia 'a e kau Tonga 'o hange ko ia 'oku ha mei he ngaahi hopo kimui ni 'a ia 'oku 'ave ai 'e he famili 'a e kau memipa kehe 'o e famili ki he fakamaau'anga ke fakapapau'i pe ko hai 'oku 'a'ana totonu 'a e kelekele 'a e famili. Ko e ngaahi fakamole fakalao 'oku totongi 'e he Pule'anga ki he ngaahi hopo 'oku mole 'i he fakamaau'anga 'oku faka'avalisi ki he \$200,000 'i he ta'u kotoa pe talu mei he 2016. 'Oku hoko 'eni

				- Fakafofonga'i 'a e Potungae 'i he ngaahi hopo 'i he fakamaau'anga kekele 'o hange ko e kole 'a e 'Ofisi' o e 'Ateni Seniale. - 'Oatu 'a e fale'i fakalao ki he Minisita, CEO, mo e kau ngaue ki he pule'i 'o e kekele mo e ngaahi me'a fakatonutonu. - Tokoni ki hono Fokotu'utu'u'i, vakai'i, mo faka'uhinga'i 'a e ngaahi lao ki he kekele, ngaahi tu'utu'uni ngaue, mo e ngaahi aleapau. - Fakapapau'i 'oku tauhi 'a e lao 'i he ngaahi fefakatau'aki kotoa pe 'o e kekele, kau ai 'a e ngaahi lisi, ngaahi fakakikihī, mo e ngaahi me'a fefkau'aki mo e 'ea' o e kekele. - Poupou ki he Va'a Tokanga'i 'o e Kekele 'i hono fakalelei'i 'o e ngaahi fepakipaki fakalao mo e tu'utu'uni Fakahokoation. - 'Oku fakamālohia 'e he lakanga ko 'eni' 'a e matava 'a e Potungāue ke ne tokanga'i 'a e ngaahi fakakikihī faingata'a ki he kekele, ngaahi vakai'i fakalao, mo e ngaahi ngāue fale'i fakalao, 'o fakapapau'i 'oku ola lelei 'a e pule'i mo e pule'i 'o e kekele.

					fatongia'aki ia hono pule'i 'o e ngaahi ngaue fakatau 'o muimui kakato ki he ngaahi tu'utu'uni mo e ngaahi tu'utu'uni 'a e pule'anga, fakasi'isi'i 'a e toloi, fakalahi 'a e ola lelei, mo hono poupou'i 'a e taliui 'i hono pule'i 'o e ngaahi ma'u'anga tokoni.	fakanofa ha 'Ofisa Fakatau, 'e lava ke fakapapau'i 'e he Potungaue 'a e palani totonu, fakahoko, mo e siofi 'o e ngaahi ngaue fakatau, 'o fakasi'isi'i ai 'a e taimi ngaue mo fakalahi 'a e taliui. Ko e tu'unga ko 'eni' 'e toe. tokoni ki hono tauhi 'o e ngaahi lekooti totonu, alea'i 'a e ngaahi tu'utu'uni lelei ange mo e kau tu'uaki, pea fakapapau'i 'oku a'usia 'e he ngaahi ma'u kotoa pe 'a e ngaahi tu'unga lelei mo e ngaahi fakangatangata 'o e Patisetiary, 'o iku 'o fakalelei'i 'a hono tu'uaki 'o e ngaahi ngaue 'i he ngaahi vahenga kotoa pe.
3.	'Ofisa 'Aotita Fakaloto-apingaue	CSD	Band L	\$22,133 - \$33,194	Ko e lakanga 'Atita Fakaloto'apingaue 'oku fokotu'u ia ke fakalahi 'a e tokanga'i fakapa'anga, pule'i 'o e ngaahi fakatu'utamaki, mo e tauhi 'o e ngaahi tu'utu'uni 'i loto 'i he Potungaue Fonua, Savea, Palani, mo e Ngaahi Koloa Fakaenatula. Ko e fatongia ko 'eni' 'e fakapapau'i ai 'oku muimui 'a e ngaahi fefakatau'aki fakapa'anga, ngaahi founga fakatau, mo e ngaahi founga pule'i 'o e ngaahi ma'u'anga tokoni ki he pule'anga .ngaahi tu'utu'uni, ngaahi tu'utu'uni, mo e ngaahi founga lelei taha, 'o fakamalohia ai 'a e 'ata'ata, taliui, mo e ola lelei 'o e ngaue lolotonga hono fakasi'isi'i 'o e fakapa'anga mo e fakangaue ngaahi fakatu'utamaki.	'Oku pule'i 'e he Potungaue 'a e ngaahi fefakatau'aki fakapa'anga mahu'inga, ngaahi ngaue fakatau, mo e vahevahe 'o e ngaahi ma'u'anga tokoni 'i he ngaahi vahenga kehekehe, kau ai 'a e pule'i 'o e kekele, ngaahi ngaue savea, mo hono pule'i 'o e ngaahi ma'u'anga tokoni fakanatula. Ka 'ikai ha 'Atita Fakalotofonua 'oku fakatapui, 'oku lahi ange 'a e fakatu'utamaki 'o e pule'i kovi 'o e pa'anga, 'ikai ke muimui ki he ngaahi tu'utu'uni ngaue, mo e ta'elavame'a 'i hono ngaue'aki 'o e Patiseti. Ko hono fokotu'u 'o e me'a ni tu'unga 'e omi ai ha tau'atama mo fokotu'utu'u. vakai'i 'a e ngaahi pule'i fakalotofonua, 'ilo'i 'a e ngaahi fakatu'utamaki 'e ala hoko, pea fokotu'u atu ha ngaahi fakalelei ke fakasi'isi'i ai kinautolu. 'Ikai ngata ai, 'e tokoni 'a e 'Atita Fakalotofonua ke fakapapau'i 'oku muimui ki he ngaahi tu'utu'uni fakapa'anga, ta'ofi 'a e toloi 'o e ngaahi 'atita, pea poupou'i 'a e ngaahi tu'utu'uni 'oku 'ilo'i 'e he kau pule ma'olunga, 'o iku 'o tokoni ki he ola fakalukufua 'o e Potungaue mo e anga-tonu.
4.	'Enisinia Sivile (Sikola Fo'ou)	NSPAO	Band K	\$26,710 - \$40,064	Ko e lakanga 'Enisinia Sivile 'oku fokotu'u ia ke fakatahataha'i 'a Mr. Sione Fifita, ko e Sikola Fo'ou 'i he polokalama NSPAO pea mo e Pule'anga lolotonga. Sikola 'o e Potungaue, ki he Fakafonua. Potungaue Palani Fakafeitu'u (NSPA) 'i he 'osi 'ene ako 'i Sune 2025. Ko e fatongia ko eni, 'oku lipooti ki he Talekita 'o e NSPA 'i he malumalu 'o e Polokalama Poupou Fakatekinikale, 'e fakatefito ia 'i he ngaahi tafa'aki fakatekinikale 'o e ngaahi	Fakapapau'i 'oku tonu mo ola lelei 'a e lesisita 'o e kekele, ngaue'aki 'o e lisi, mo e fakalelei'i 'o e ngaahi fakakikihi 'i he tu'unga fakavahefonua.

					poloseki fakalakalaka 'i Tonga, tautautefito ki he ngaahi sisitemi fakatafe, ngaahi netiueka fefononga'aki, mo e palani 'o e ngaahi langa fakalakalaka, 'o fakapapau'i 'oku tu'uloa mo fokotu'utu'u telei 'a e ngaahi kolo mo e ngaahi vahefonua .	
5.	Sivile (Ngaahi Ma'u'anga Vai) 'Enisinia (Scholar fo'ou)	NRD	Band K	\$26,710-\$40,064	Ko hono fokotu'u 'o e lakanga 'Enisinia Ma'u'anga Vai 'i loto 'i he Va'a Ma'u'anga Vai (NRD) 'oku mahu'inga ia ki hono fakamālohia 'o e ivi 'o e Potungaue 'i he ma'u'anga vai 'o e ngaahi kolo sivi, pule'i 'o e sisitemi reticulation, mo e malu'i 'o e vai 'i lalofonua. Ko e lakanga ko eni 'oku fakataumu'a ia ma'a Ms. Aioema Valita, 'a ia 'oku 'amanaki ke ne fakakakato 'ene mata'itohi 'Enisinia 'i he 'Enisinia Sivile 'i Tisema 2025. 'I he'ene hoko ko e 'Enisinia ki he Ngaahi Ma'u'anga Vai, te ne fatongia'aki hono sivi'i 'o e ngaahi sisitemi ma'u'anga vai mo e reticulation 'o e ngaahi kolo, tokoni ki hono pule'i tu'uloa 'o e ngaahi ma'u'anga vai, pea fakapapau'i 'oku tufaki totonu 'a e vai 'i he ngaahi komiuniti. Tānaki atu ki ai, te ne .sivi'i 'a e ngaahi tisa'ini 'o e sisitemi septic mo 'enau uesia 'o e 'atakai, ngaue ke fakasi'isi'i 'a e 'uli 'o e vai 'i lalofonua pea fakalele'i 'a e ngaahi tu'unga 'o e fakama'a. 'E fakalahi 'e he'ene taukei 'a e malava fakatekinikale 'a e Vahenga, poupu'u 'a e ngaahi tu'utu'uni makatu'unga 'i he fakamo'oni, pea tokoni ki hono fakalakalaka taimi lotoa 'o e ngaahi tu'utu'uni mo e ngaahi tu'utu'uni ki he vai 'i Tonga.	Fakapapau'i 'oku pule'i totonu 'a e ngaahi fakamatala fekau'aki mo e ngaahi faile keisi pea 'oku lava ke ma'u ia ki he fai tu'utu'uni.
6.	'Ofisa 'Akauni (Sikolasipi Fo'ou)	CSD	Band L	\$22,133-\$33194	Ko hono fokotu'u 'o e lakanga 'Akauni 'i loto 'i he Potungaue 'oku mahu'inga ia ke fakamālohia 'a e pule'i 'o e pa'anga, lipooti, mo e muimui ki he ngaahi tu'unga 'akauni 'a e pule'anga. Ko e fatongia ko 'eni 'e fakalahi ai 'a e malava 'a e Potungaue ke tauhi 'a e ngaahi lekooti fakapa'anga totonu,	Ko e lakanga 'Akauni 'oku fokotu'u ma'a Ms. Toni. Ko e 'inivesi fakapotopoto 'eni ki hono langa hake 'o e malava pea mo hono tauhi 'o e kau mataotao 'oku nau taukei 'i loto 'i he Potungaue. 'I he'ene hoko ko e tokotaha ako fakapule'anga, 'e 'omi 'e Ms. Tone 'a e 'ilo fakamuimitaha ki he pule'i 'o e pa'anga mo e ngaahi tefito'i mo'oni 'o e 'akauni 'i he'ene fakakakato 'ene mata'itohi

					tokanga'i'a e ngaahi founga ngaue 'o e Patiseti, pea poupu'i'a e ngaahi teuteu 'atita, fakapapau'i 'oku 'ata ki tu'a mo e taliui'i he ngaahi ngaue fakapa'anga.	Bachelor of Commerce in Accounting'i Sune 2025. 'E tokoni 'a e fatongia ko 'eni ki hono fakalele'i 'o e ngaahi fiema'u 'o e kavenga ngaue, fakalele'i 'a e tonu 'o e lipooti fakapa'anga, pea fakapapau'i 'oku muimui ki he ngaahi tu'utu'uni 'a e pule'anga. 'Ikai ngata ai, 'oku 'omi 'e hono fa'u 'o e tu'unga ko 'eni ha ngaue mahino hala ma'a Ms Tone, ta'ofi 'a e mole 'a e taleniti mo fakatupulaki 'a e fakalakalaka tu'uloa 'o e kau ngaue 'i he Potungau.
7.	Pule Mataotao Geospatial (Fakafoki 'a e Sikola)	LGIS	Band I	\$34,342-\$51,511	'Oku fokotu'u 'a e tu'unga 'o e Principal Geospatial Specialist ke fakamatohia 'a e Ngaahi Fakamatata ki he Kelekele mo e Fakasiokalafi(LGIS) Va'a 'oku malumalu ai 'a e 5, Sub-program 5.2 pea ke 'oatu ha hala mahino ki he fakalakalaka 'o e ngaue ma'a e kau ngaue taukei ma'olunga. 'Oku fakataumu'a 'a e fatongia ko 'eni ma'a Ms. Yumi Nafe, 'a ia na'e foki mai 'i he 2023 mo hono MA 'i he GIS mo e Remote Sensing pea talu mei ai mo 'ene hoko ko e 'Ofisa Pule Le'ole'o 'o e GIS. 'Oku 'omi 'e he 'luniti GIS ha ongo me'a mahu'inga 'e ua - Ngaahi Ngaue: Ngaahi Potungau Fakamatata Fakasiokalafi, 'oku taki ia 'e he 'Ofisa Pule 'o e GIS. - Remote sensing, ma'u 'o e fakamatata, - Ngaahi fiema'u fakaveveve & Mape 'o e Fakatamaki fakamatata Hange koia koe feliuliaki 'o e 'ea mo e ngaahi 'ataakai 'Oku kau 'a e lakanga ko 'eni 'a hono tokangaekina hono tanaki mo faka'uhinga'i 'o e fakamatata fakau'aki mo e 'ataakai 'o e mamani mo hono 'etimosifia 'o faka'aonga'i 'a e me'angaue 'i he satelaite, vakapuna, pe ngaahi tu'u'anga 'oku makatu'unga 'i he kelekele. ✓ Fakapapau'i 'oku ola lelei 'a e palani, vakai'i, mo hono fakahoko 'o e ngaahi ngaue fakasiokalafi, tautautefito ki he	Hange ko ia 'oku fokotu'u mai 'i he'emaui liliu kimui ni 'o e Palani 'a e Kautaha. Vakai ki he peesi 11, 12 & 33 (pages are still being edited.)

					mape 'o e fakatu'utamaki 'o e fakatamaki, vakai'i 'o e 'atakai, mo e matu'uaki 'o e 'ea. 'I hono fokotu'u 'o e lakanga ko 'eni, 'e fakapapau'i 'e he Minisita 'a e lelei 'o e pule'i 'o e fakamatala geospatial, fakalelei'i 'a e malava 'o e GIS, pea teke 'a e ola lelei 'o e fakahoko 'o e ngaahi ngaue fakafonua ki he geospatial. Ma'a kinautolu kuo nau foki mai mei he ako sikolasipi (Senior Surveyors)			Va'a ki he savea'i 'o e lao 15: Kau pule 'o e Savea: 'E fokotu'u 'a e kau savea ko e Puleako - Ko e kau Savea'i ki he ngaahi vahefonua kotoa pe 'i he Pule'anga pea kuo pau ke nau taliui ki he Kau Savea'i Seniale 'o fakafou 'i ha taha 'o e kau 'Ofisa Pule 'oku fekau'aki mo e mala'e ko ia. - Ko e ongo tu'unga ko 'eni ki ha ongo savea ma'olunga 'e toko ua 'oku na fakakakato 'ena BA Surveying mei he 'Univesiti 'o 'Otago. 'E fakalahi 'enau taukei ke alea'i 'a e ngaahi me'a hange ko e fakalakalaka, mahiki hake 'a e fukahi tahi, tafea 'i he matafanga 'i he ngaahi feitu'u ma'ulalo. - Te nau tu'u 'i Vava'u mo Ha'apai. 'I he kau savea lahi ko 'eni 'i Vava'u mo Ha'apai, te nau vakai'i kotoa 'a e savea 'i ai pea 'oku 'ikai fie ma'u ke 'ave kinautolu ki he 'ofisi lahi ke vakai'i. 'E fakapapau'i 'e he taukei kuo nau ma'u 'a e tonu 'o e savea mo e mape 'i he 'otu motu 'i tu'a. 'E tokanga'i 'e he kau Savea Pule ko 'eni 'a e ngaue savea kotoa pe 'i he 'otu motu, 'o tatau pe 'i he pule'anga mo e kau savea fakafu'itu'itu. 'E fakapapau'i heni 'oku talangofua mo muimui 'a e kau savea kotoa pe 'oku ngaue 'i Vava'u mo Ha'apai ki he ngaahi lao mo e tu'utu'uni ki he savea.
8.	Kau Savea Pule (2x) (Foki Sikolasipi)	SSD	Band I	\$34,342-\$51,511				'Oku fiema'u 'e he Minisita ha 'ofisa ma'olunga ke ne tokanga'i 'a e Va'a Palani 'i he Va'a Ngaue 'a e Kautaha, he ko hono teuteu'i mo fakatonutonu 'o e ngaahi palani fokotu'utu'u, ngaahi lipoti, mo e ngaahi fakamatala fakapepa 'a e CEO ko e ngaahi fatongia mahu'inga ia 'oku fie ma'u ke tokanga'i makehe. 'I he lolotonga ni, ko e 'ikai ke 'i ai ha 'ofisa kuo fili ki he fatongia ko'eni, 'oku hanga 'e he fatongia ko 'eni 'o fakamafasia'i 'a e kau ngaue lolotonga mo e ngaahi
9.	Tokoni Sekelitali Pule (Sikola Fakafoki)	CSD	Band I	\$34,342-\$51,511				'Oku fokotu'u atu 'a e tu'unga ko 'eni ma'a Ms. Fusikaunanga Lekai, ko ha Government Returning Scholar kuo ne fakakakato lelei hono Master of Business Administration (MBA) mei he 'Univesiti 'o e Pasifiki Tonga. 'E hanga 'e he'ene taukei 'o fakalelei'i 'a e ngaahi fatongia 'o e palani mo e lipoti 'a e Minisita, 'o fakapapau'i 'oku fokotu'utu'u mo lelei 'a e palani. 'E hanga hono fokotu'u 'o e tu'unga ko

					'eni 'o fakalelei'i 'a e ola lelei 'o e kautaha mo fakamalohia 'a e fa'unga pule mo e taliui 'a e Minisita. Ko e fokotu'u 'e he Pule 'a e va'a ko'eni he 'Oku mahu'inga 'a e Corporate Services Division (CSD) ke ne tokanga'i 'a e Va'a Palani, fakapapau'i 'oku ola lelei 'a e fakafekau'aki, fakatonutonu mo hono fakatahataha'i 'o e ngaahi palani, ngaahi lipoti, pea mo e ngaahi fakamatala fakapepa 'a e 'Ofisa Pule Lahi (CEO). 'E fakahoko 'e he fatongia ko 'eni ha konga mahu'inga 'i hono fenapasi 'a e ngaahi ngaue 'a e Minisita mo e ngaahi tu'utu'uni fakafonua, fakapapau'i 'a e lipooti taimi totonu, pea mo poupuu'i 'a e fai tu'utu'uni fakapotopoto.	fakatu'utamaki 'o fakatoloi 'a e lipooti mo e talangofua ki he pule'anga mo e ngaahi fie ma'u ki he palani.
10.	Graduate Surveyor (Return Scholar)	SSD	Band L	\$22,133-\$33,194	Kiate ia na'e foki mai 'osi 'ene sikolasipi ako	Ko e tu'unga foki ko 'eni ma'a Steven Mafi na'a ne foki mai mei hono fakakato 'i he 2025 'ene ako BA Civil Engineering. Talu mei hono fokotu'u 'o e vahe ko 'eni, na'e 'ikai lava ke fakahoko lelei 'ene ngaahi 'ekitiviti koe'uni he na'e 'ikai ke 'i ai ha savea 'i he vahe ke fakahoko 'ene ngaahi 'ekitiviti. 'Oku fie ma'u 'e he tupulaki lahi 'o e langa ke fokotu'u 'a e tu'unga ko 'eni. Ko 'ene tokanga ke fakapapau'i mo fakalelei'i 'a e tonu mo e tu'unga lelei 'i he langa mo e fakalalakala 'o e Infrastructure.
11.	Land Registration Officer (Return Scholar)	LAD	L	\$22133-\$33,194	Kia Mrs. Mele Lolo, ko ha mataotao kuo foki mai 'a ia 'oku 'amanaki ke 'osi 'ene ako 'i Sune 2025	'Oku mahu'inga 'a hono fokotu'u 'o ha tu'unga 'o e 'Ofisa Lesisita kekeleke ma'a e mataotao 'oku foki mai ke fakamalohia 'a e ngaahi ngaue ki hono tokanga'i 'o e kekeleke, fakapapau'i 'oku tonu mo lelei 'a e lesisita kekeleke, ngaue ki he lisi, mo hono tokanga'i 'o e ngaahi lekooti. 'i he'ene hoko ko ha palofesinale kuo ako'i, 'e 'omi 'e he mataotao koia kene fakafoki mai 'a e 'ilo fakamuimitaha mo e taukei fakatekinikale 'i he ngaahi lao 'o e kekeleke, ngaahi founga cadastral, mo e tauhi lekooti faka'ilekitulonika, fakalelei'i 'a e fakahoko 'o e ngaue mo e talangofua ki he ngaahi tu'utu'uni. 'E tokoni 'a e tu'unga ko 'eni ki he fakautuutu 'o e ngaue, fakalelei'i 'a e tonu 'o e fakamatala, pea poupuu'i 'a e ngaahi ngaue 'a e Minisita ke fakaonopooni 'a e ngaahi founga lesisita kekeleke. 'Ikai ngata

12.	Senior Draughtsman	LGIS	J	\$30,526-\$45,788	'Oku fatongia 'aki 'e he Senior Draughtsman 'a hono poupuu 'o e Principal Surveyor mo e Chief Draughtsman 'i hono fai 'o e tu'utu'uni lolotonga e ngaahi fakataha 'a e kau ngaue, tautautefito ki he ngaahi me'a fekau'aki mo e ngaahi tohi kekele mo e ngaahi lekooti cadastral. ✓ 'Oku kau 'i he ngaahi fatongia mahu'inga 'i hono fakapapau' 'oku 'i ai 'a e fakamatala fakamuimitaha mo fakakakato taimi totonu 'o e ngaahi tohi foaki kotoa pe ki he koloa mo e tukuhau, kau ai 'a e lisi mo e lisi iiki. Faka'ilekitulonika 'a e ngaahi tohi fakamo'oni kotoa pe pea tauhi malu kinautolu 'i he Mapping Server ki hono tokanga'i lelei mo toe ma'u mai 'o e lekoti. ✓ Fakapapau' 'oku talangofua ki he ngaahi fiema'u fakalao mo e founga ngaue 'i he ngaue ki he ngaahi ngaue, tauhi 'a e tonu mo e talangofua ki he ngaahi lao ki hono pule' 'o e kekele. ✓ Tokanga'i 'a e ngaahi founga ngaue fekau'aki mo e ngaue ki he ngaahi tohi fakamo'oni, fakapapau' 'oku fakahoko lelei 'a e ngaahi ngaue kotoa pe pea fakatatau mo e ngaahi tu'utu'uni mo e ngaahi tu'utu'uni kuo fokotu'u. ✓ 'Oku mahu'inga 'a e tu'unga ko 'eni ki hono tauhi 'o e angatonu, tonu mo e ma'u 'o e ngaahi lekooti fekau'aki mo e kekele 'i he Potungaue.	ai, 'oku fakapapau' 'e hono fokotu'u 'o e fatongia ko 'eni 'a e pukepuke 'o e kau ngaue taukei, fakasi'isi' 'a e ngaahi tonounou 'i he potu'ngaue pea faka'ai'ai 'a e langa hake 'o e malava 'a e tefito'ngaue 'oku ne fakahoko. Sub-Program 5.1/Ola 26: Fakalelei' 'o e Pule' 'i mo e 'Oatu 'o e Fakamatala Cadastral mo e ngaahi tokoni ki he mape: Ke tapuni 'i he vaha'a 'o e Band L (Graduates) and Band J (Senior Officers). Ko e tokolahi taha 'o e kau ngaue 'a e Band L Graduate kuo nau fakalelei' 'enau potu'ngaue mo e ngaue fakamahina Olas makehe 'aupito. 'Ikai ngata ai, kuo ngaue 'a e kau ngaue ko 'eni 'i he malumalu 'o e Band tatau 'o laka hake 'i he toko 5 ki he 10 years. 'Oku mahu'inga 'enau taukei ki he Land Information Services (Mapping) pea 'oku mahu'inga ke 'oua na'a mole ha taha 'o kinautolu.
13.	Senior Quality Assurance Officer	CSD	Band K	\$26,710-\$40,064	Sub-Program 5.1/Ola 26 Fakalelei' 'o e Pule' 'i mo e Foaki 'o e Ngaahi Fakamatala mo e Mape 'o e Cadastral: Ke tapuni 'i he vaha'a 'o e Band L (Graduates) mo e Band J (Senior Officers).	Neongo kuo 'osi tali 'a e Quality Assurance Section, ka 'oku 'ikai ke 'i ai ha 'ofisa mateaki ke ne tatak'i 'ene ngaue. 'I he lolotonga ni, 'oku tokanga'i 'e ha tokotaha ngaue mei he Human Resource Management (HRM) 'a e konga ko 'eni, 'a

						Ngaahi Fakamatata mo e Mape 'o e Cadastral: Ke tapuni 'i he vaha'a 'o e Band L (Graduates) mo e Band J (Senior Officers). Ko e tokolahi taha 'o e kau ngaue 'a e Band L Graduate kuo nau fakalelei'i 'enau potu'i ngaue mo e ngaue fakamahina 'i he ngaahi ola fakamahina. 'Ikai ngata ai, ko e kau ngaue ko 'eni na'a nau ngaue 'i he malumalu 'o e kau tame'a tatau.			ia 'oku mole ki he HRM he 'oku ne uesia 'enau malava ke fakahoko 'a e ngaahi tefito 'i fatongia 'o e HR. 'Oku mahu'inga 'a e Quality Assurance Section ki hono tauhi 'o e tu'uma'u, lavame'a, mo e talangofua 'i he ngaahi va'a kotoa pe 'o e Minisita. Ka 'ikai ha 'Ofisa Pule ki hono Fakapapau'i 'o e Tu'unga Lelei, 'e tu'u fakatu'utamaki 'a e Potungau ki he 'ikai ke nau lavame'a, feto'aki 'a e talangofua ki he SOP, pea mo e ngaahi tonounou 'i hono fakahoko 'o e ngaue. 'E fakapapau'i 'e hono fokotu'u 'o e tu'unga ko 'eni aia 'oku ne pule'i lelei 'a e ngaahi va'a, tauhi 'a e ngaahi tu'unga lelei, pea 'e fakahoko lelei 'a e ngaahi ngaue fakalakalaka hokohoko ke fakalelei'i 'a e ngaue fakalukufua 'a e Potungau ngaue mo e 'eke'i meiate kita 'a e me'a 'oku te fai pe
14.	Senior Field Survey Assistants (4)	SSD	Band P	\$10,494-\$15,740		Ke fakalelei'i 'a e 'ikai fe'unga 'a e tokolahi 'o e kau savea 'i Tonga ✓ 'Oku lolotonga 'i ai ha kau savea 'e toko fa 'oku nau fakahoko 'a e savea cadastral pe ko e savea 'o e kekele ki he lesisita 'i Tongatapu, 'oku fu'u si'isi'i 'aupito 'eni koe'uhi ke'omi lelei 'a e Ola 'oku fiema'u. ✓ 'Oku launga foki 'a e kakai koe'uhi ko e toloi fuoloa 'enau lesisita koe'uhi he 'oku tuai 'a e savea mo e fakangatangata 'o honau kekele he 'oku 'i ai pe 'a e kulupu savea 'e fa 'i Tongatapu. ✓ 'Oku totonu ke lava 'e he kau savea ko 'eni 'e toko fa 'o fakakakato Ngaahi me'a 'e 480 'i he ta'u. Mo e toe fa kehe ngaahi tu'unga, 'oku amanaki ki he ke			
15.	Senior Land Registration Officer (2x)	LAD	Band J	\$30,526-\$45,788		'Oku mahu'inga 'a hono fokotu'u 'o e ongo lakanga 'o e 'Ofisa Lesisita Kekele Ma'olunga, ko e taha ma'a Ha'apai mo e taha ki Vava'u, ke fakapapau'i 'oku lelei mo taimi totonu 'a e ngaahi ngaue ki hono pule'i 'o e kekele 'i he ngaahi motu ko 'eni. 'I he lolotonga ni, 'oku 'ikai ke 'i ai ha kau 'ofisa mateaki mei he Fonua. Va'a Pule 'i he ngaahi feitu'u ko 'eni, tuku kehe pe ha 'ofisa ma'olunga 'i Vava'u, 'a ia na'e fie ma'u ai ke fetongitongi 'a e kau ngaue mei Ko hono fokotu'u 'o ha ongo 'Ofisa Lesisita Kekele Ma'olunga 'i he ngaahi tu'unga—taha ma'a Ha'apai mo e taha ma'a Vava'u—ko e mahu'inga ki hono fakalelei'i 'o e ngaahi sevesi ki hono pule'i 'o e kekele ko e ngaahi kulupu 'o e 'otu motu ko 'eni. 'I he lolotonga ni, 'oku 'ikai ke 'i ai ha kau 'ofisa ma'olunga 'i he ngaahi feitu'u ko 'eni, 'o iku ai ki he toloi mo e fakafalala ki he fetongitongi 'a e kau ngaue mei Tongatapu. 'E hanga 'e hono fokotu'u 'o e ngaahi tu'unga ko 'eni:			

					Tongatapu ke fakakato 'a e ngaahi ngaue mahu'inga. 'I hono fokotu'u 'o e kau 'ofisa ma'olunga 'i he ongo motu fakatou'osi, 'e lava ke fale'i fakahangatonu 'a e ngaahi me'a fekau'aki mo e kelekele pea lipooti ki he Hon. Kovana 'o 'ikai toe toloi pe fakafalala ki he 'ofisi lahi. 'E hoko 'a e ngaahi tu'unga ko 'eni ko ha tu'unga fakatakimu 'a ke tokanga'i 'a e ngaahi ngaue, pea fakapapau'i 'oku tonu 'a e lipooti 'o e lesisita kelekele mo e ngaahi 'ekitiviti fekau'aki mo ia, fakalelei'i 'a e fakahoko 'o e ngaue mo e fai tu'utu'uni 'i he tu'unga fakalotofonua kae kei tauhi pe 'a e fengau'e'aki mo e 'ofisi pule 'i Tongatapu.				• 'Oange ha tu'unga fakatakimu'a mo fai tu'utu'uni fakafeitu'u, 'o fakasi'isi'i 'a e toloi 'i he ngaahi sevesi fekau'aki mo e kelekele. • Fakalelei'i 'a e fengau'e'aki mo e Hon. Kovana 'o e ongo motu fakatou'osi. • Fakapapau'i 'oku tonu mo lelei 'a e lesisita kelekele, ngaue ki he lisi, mo e fakalelei'i 'o e fakakikihi 'i he tu'unga fakavahefonua. • Fakasi'isi'i 'a e fakafalala ki he 'ofisi pule 'i he Tongatapu, fakalelei'i 'a e ngaue ki he kau ma'u kelekele mo e kau ma'u pa'anga. 'E fakahoko 'e he kau 'ofisa ko 'eni ha fatongia mahu'inga 'i hono tauhi 'o e kelekele ngaahi lekooti, tokanga'i 'a e ngaahi founga lesisita, mo fakapapau'i 'oku talangofua ki he ngaahi tu'utu'uni ki he kelekele, fakamalohi'i hono pule'i 'o e kelekele 'i he 'otu motu 'i tu'a.
16.	Assistant Land Registration Officer (Tongatapu)	LAD	Band M	\$17,171-\$25,757	Tokoni ki he 'Ofisa Fakalao mo e 'ofisa ma'olunga 'i hono fakatahataha'i 'o e ngaahi fakamatala, fetu'utaki mo e 'ofisi 'o e AGO, Fakamaau'anga Kelekele, 'Ofisi 'o e Ombudsman mo e Kakai Fakalukufua				Tokoni ki he 'Ofisa Fakalao mo e 'Ofisa Ma'olunga 'i hono fakatahataha'i 'o e ngaahi fakamatala. 'Oku fie ma'u 'a e tokoni makehe ki he 'Ofisa Fakalao mo e 'Ofisa Ma'olunga fakatou'osi ki hono fakalelei'i 'o e fakamatala, teuteu 'o e ngaahi keisi fakalao, mo e ngaahi kautaha fakafekau'aki. 'E tokoni 'a e fatongia ko 'eni 'i he; Fakatahataha'i mo fakapapau'i 'a e ngaahi fakamatala fekau'aki mo e kelekele ki he ngaahi keisi fakalao. Fetu'utaki mo e ngaahi kautaha mahu'inga hange ko e AGO, LandCourt, 'Ofisi 'o e Ombudsman, pea mo e kakai ke fakafaingofua 'i 'a e ngaahi founga fakalao. Fakapapau'i 'oku totonu 'a e ngaahi fakamatala mo e ngaahi faile 'o e keisi pule'i mo lava ke fai ha tu'utu'uni.
17.	Assistant Land Registration Officer (4x)	LAD	Band M	\$17,171-\$25,757	'Oku mahu'inga 'a hono fokotu'u 'o e ngaahi tu'unga 'e fa 'o e Tokoni 'Ofisa Lesisita Kelekele ma'a e Niuas, Vava'u, Ha'apai, mo e 'Eua ki hono fakamalohia 'o e ngaahi sevesi ki hono pule'i 'o e kelekele 'i he 'otu motu ko 'eni. 'E poupuu'i 'e he ngaahi tu'unga ko 'eni 'a e kau ngaue 'i hono fakatonutonu 'o e lisi mo e lesisita, fakapapau'i 'oku tauhi lekooti taimi totonu mo				Fakahoko ha tu'unga fakatakimu 'a mo e fai tu'utu'uni fakalotofonua, fakasi'isi'i 'a e toloi 'i he ngaahi sevesi fekau'aki mo e kelekele.

					totonu. 'i he lolotonga ni, ko e 'ikai ke 'i ai ha kau 'ofisa mateaki 'i he ngaahi feitu'u ko 'eni 'oku fie ma'u ai 'a e kau ngaue mei Tongatapu ke nau fetongi, 'o tupu ai 'a e toloi mo e ma'u'anga tokoni ngaahi fakangatangata. 'i hono fokotu'u tu'uma'u tokoni 'i he 'otu motu ko 'eni, 'e lava ke fakalelei'i 'e he Minisita 'a e fakahoko 'o e ngaue, fakalahi 'a e faingamalie fakalotofonua ki he ngaahi sevesi kelekele, pea fakasi'isi'i 'a e kavenga 'o e fetongitongi 'a e kau ngaue mei he 'ofisi lahi.		
18.	Senior Urban Planner (Build Back Better)	NSPAO	Band J	\$30,526-\$45,788	'E lipooti 'a e tu'unga Senior Urban Planner ki he Talekita 'o e National Spatial Planning Authority (NSPA) 'o fakafou 'i he Chief Spatial Planner kuo fokotu'u. Ko e tefito 'i fatongia ko 'eni 'e fatongia 'aki hono poupuu'i 'o e Talekita 'i he fokotu'utu'u, palani, fakahoko, mo hono vakai'i 'o e Build Back Better (BBB) Ngaue 'i Tonga hili 'a e peau kula. 'E fokotu'u 'a e lakanga 'i he malumalu 'o e Planning and Standards Section of NSPA, fakapapau'i 'e langa fo'ou mo e kolo kotoa pedevlopment	Fakalelei'i 'a e fengaue'aki mo e Hon. Kovana 'o e ongo motu fakatou'osi.	
19.	Urban Planner (2x)	NSPAO	Band L	\$22,133-\$33,194	Oku mahu'inga 'a e fokotu'u 'o e ngaahi tu'unga Urban Planner ma'a Vava'u mo Ha'apai ki hono fakamalahia 'o e fakalakalaka fakakolo, palani 'o e ngaue'aki 'o e kelekele, mo hono fakamalahi'i 'o e ngaahi tu'utu'uni 'i he ngaahi vahefonua mahu'inga ko 'eni 'o e motu. Ko e 'ikai ke 'i ai ha feitu'u Kuo iku 'a e kau 'ofisa palani fakakolo ki ha ngaahi pole lahi, kau ai 'a hono faka'aonga'i 'o e kelekele 'oku 'ikai pule'i, langa fakalakalaka 'o e langa fale ta'e tokanga'i totonu, pea mo e ngaahi konga kelekele lahi 'oku langa	Fakasi'isi'i 'a e fakafalala ki he 'ofisi lahi 'i Tongtapu, fakalelei'i 'a e fakahoko 'o e ngaue ki he kau ma'u kelekele mo e kau ngaue.	

					'i tu'a 'i honau ngaahi fakangatangata fakalao. 'Oku mahu'inga 'a e ngaahi tu'unga ko 'eni ke fakapapau' 'oku fenapasi 'a e ngaahi fakalalakala kotoa pe 'i Vava'u mo Ha'apai mo e National Spatial Planning and Management (NSPM) Act, 'o ta'ofi ai 'a e maumau' 'o e kelekele, langa ta'e fakamafai'i, mo e zoning	'E fakahoko 'e he kau 'ofisa ko 'eni ha fatongia mahu'inga 'i hono tauhi ngaahi lekooti kelekele, tokanga'i 'a e ngaahi founga tesisita, mo e fakapapau'i 'a e talangofua ki he ngaahi tu'utu'uni kelekele fakamalohia hono pule'i 'o e kelekele 'i he 'otu motu 'i tu'a
20.	Principal IWRM	NRD	Band I	\$34,342-\$51,511	'Oku fokotu'u 'a e tu'unga 'o e 'Ofisa Pule ki hono Pule'i 'o e Ngaahi Ma'u'anga Tokoni 'o e Vai (IWRM) ke ne taki mo fakamalohia 'a e palani, pule'i mo e malu'i 'o e ngaahi ma'u'anga tokoni vai 'i Tonga. 'E tokanga 'i 'e he fatongia ko 'eni ha timi 'o e ngaahi me'a kehekehe 'o e kau palani, hydrologists, kau 'enisinia 'ofisa vai ke fakahoko 'a e ngaahi savea, fakatoto, mo e ngaahi fakatoto 'i he ngaahi 'api, 'o 'oatu 'a e fale'i mataotao ki he kau ma'u 'inasi ki hono pule'i tu'uloa 'o e ngaahi ma'u'anga vai ke 'aonga ki he ngaahi komiuniti. ma'u'anga vai, mo e kau 'ofisa vai ke fakahoko 'a e ngaahi savea, fakatoto mo e fakatoto. 'Oku kau 'i he ngaahi fatongia mahu'inga 'a e: ✓ ☐ Taki 'a e fakalalakala 'o e ngaahi Palani IWRM (Palani Vai) ma'a e ngaahi kolo kotoa pe 'i Tonga, makatu'unga 'i he ngaahi fale'i fakakolo, fakafuofua'i fakatekinikale mo faka'ekonomika, pea mo hono fakafuofua'i 'o e fakatu'utamaki. ✓ Fakalelei'i hono tokanga'i 'o e ma'u'anga vai 'i kolo mo 'uta, kau ai 'a e ma'u'anga vai mo e fakalelei'i 'o e ma'a. ✓ ☐ Fakahoko 'a e fakatoto 'i 'o e ma'u'anga vai 'i he kolo, 'ilo'i 'o e tafe 'a e vai, fakafuofua'i 'o e ola 'o e 'ataakai mo e fakatu'utamaki, pea mo hono vakai'i 'o e hydrological.	

				✓ Vakai'i 'a e ngaahi fokotu'u keli'anga maka mo e tapuni ke fakafuofua'i 'a e ngaahi nunu'a 'o e 'atakal ki he ngaahi ma'u'anga vai. ✓ Poupou'i 'a e ngaahi ngaue ki he fakatamaki mo e matu'uaki 'o e 'ea, kau ai 'a e ngaahi tokoni 'a e WASH ki he saikolone fakatalopiki mo e ngaahi tokoni ki he Joint National Action Plan on Disasters and Climate Change. ✓ Tokoni ki he Komiti Fakafonua 'o e Ngaahi Ma'u'anga Tokoni Vai, kau ai 'a e teuteu ki he fakataha, fakamatala fakapepa mo e tauhi lekoti. 'Oku mahu'inga 'a e tu'unga ko 'eni ki hono fakapapau'i 'oku ola lelei mo tu'ulua hono tokanga'i 'o e ngaahi ma'u'anga tokoni vai 'i Tonga, fakamalohia 'a e matu'uaki 'o e feliliuaki 'o e 'ea, pea mo poupou'i 'a e ngaahi me'a mahu'inga ki he fakalakalaka fakafonua.supporting national development priorities.	Tokoni ki he 'Ofisa Fakalao mo e 'Ofisa Ma'olunga 'i he Fakatahataha 'i 'o e Fakamatala
21.	Senior Hydrogeologist Geospatial Analyst	NRD	Band J	\$30,526-\$45,788	'E poupou'i 'e he lakanga ha timi 'o e hydrologists, kau 'ofisa vai, kau palani mo e kau ngaue fakasiospatial 'aki hono 'oatu Ngaahi mape fakakaveinga ke tokoni 'i he ngaahi ngaue faka'aho mo e fai tu'utu'uni 'o makatu'unga 'i he fakamatala fakamuimitaha 'oku ma'u. 'E taki 'e he lakanga 'a e sipinga fakasiokalani mo e mape 'o e ngaahi ma'u'anga vai 'o kau ai 'a e ngaahi fakatu'utamaki kau ai 'a e la'ala'ala' mo e tafea 'i he ngaahi feitu'u kolo mo 'uta 'i Tonga kotoa. 'Oku 'amanaki 'e 'oatu 'e he lakanga ko 'eni: ngaahi mape 'o e tu'unga lelei 'o e vai 'i lalo fonua; ngaahi mape 'o e fakatafenga vai, ngaahi mape 'o e mape 'o e kolo, sipinga 'o e hydrological mo e hydraulic 'o e kolo; ngaahi

22.	Senior WASH Officer	NRD	Band J	\$30,526-\$45,788	kautaha vai 'i kolo mo e kolo, mita vai, paipa vai, ngaahi koloa ki hono tokanga 'i 'o e vai; keli'anga maka, 'uli ngaahi ma'u'anga tokoni, ngaahi founga ma'a, tafea,etc. vakai'i 'o e uesia 'o e 'atakai mo e fakafuofua 'i 'o e tu'unga fakatu'utamaki; toe vakai'i 'o e keli'anga maka ngaahi fokotu'u mo e ngaahi founga ke tapuni ai 'a e keli'anga. 'Oku 'i ai 'a e 'amanaki 'e tokoni 'a e lakanga ki he ngaahi 'ekitiviti kehe 'a e Ngaahi Ma'u'anga Tokoni Fakanatula Vahenga hange ko e WASH Tali post . Saikolone Fakatalopiki, Fakalakalaka 'o e Palani IWRM mo e Palani Ngāue Fakafonua Fakatahataha ki he Ngaahi Fakatamaki mo e ngaahi fokotu'utu'u ki he Feliliuaki 'o e 'Eá	'E poupu'i 'e he lakanga ha timi 'o e hydrologists, kau 'enisinia ki he ma'u'anga vai mo e hydrogeologists, kau 'Ofisa IWRM 'i he ngaahi savea fakafamili, fakatoto, fakatoto mo e palani ki hono faka'aonga 'i mo malu 'i 'o e ngaahi ma'u'anga vai 'i he Pule'anga Tonga.
-----	---------------------	-----	--------	-------------------	--	---

23.	Hydrogeologist (Compliance)	NRD	Band K	\$26,710- \$40,064	Vaevahe hange ko e: Fakalakalaka 'o e Ngaahi Palani Fakatahataha ki hono Tokanga'i 'o e Ma'u'anga Tokoni 'o e Vai 'a e ngaahi kolo; Disaster Response hili 'a e pa 'a e mo'unga afi, peau kula, saikolone fakatalopiki, hydrological atakai mo e Joint National Action Plan on Disasters and Climate Change ngaahi ngaue; pea poupu'u 'a e Secretariat ke ko e Komiti Fakafonua 'o e Ngaahi Ma'u'anga Vai 'i hono fokotu'utu'u, teuteu 'i 'o e ngaahi fakamatala fakapepa 'o e fakataha, lekooti 'o e ngaahi fakataha mo e tauhi 'o e ngaahi lekooti. 'E hoko 'a e tu'unga ko 'eni ko e konga 'o e Va'a Hydrology and Water Resources 'o ngaue mo ha timi 'o e kau pule vai, hydrologists, 'enisinia mo e kau mataotao mo e taumu'a ke fakatoto'i, palani hono faka'aonga'i mo malu'i 'o e ngaahi ma'u'anga vai 'i he Pule'anga Tonga. 'E fatongia 'aki 'e he lakanga 'a e: Fokotu'utu'u 'a e ngaahi tu'unga 'o e laiseni; Laiseni o'o hingoa 'i he kolo; Ngaue ki 'a e ngaue mo e laiseni 'o e ngaahi tohi kole ki he fakalelei 'o e ma'u'anga vai 'i he kolo mo e ngaahi me'a kehe 'oku 'ikai 'i he kolo; Fakamalohi 'i 'a e talangofua ki he ngaahi tu'unga 'o e laiseni ma'u'anga vai; Laiseni 'o e kau vili vai/me'angaue. 'Oku 'amanaki ke tokoni 'a e lakanga ki he ngaahi 'ekitiviti kehe 'a e Va'a 'o e Ngaahi Ma'u'anga Tokoni Fakanatula hange ko e: ngaahi 'ekitiviti ki hono tokanga'i 'o e ngaahi ma'u'anga tokoni 'o e vai mo e ngaahi fakatu'utamaki fekau'aki mo ia 'i he sekitoa ki hono tokanga'i 'o e vai 'i kolo mo e sekitoa 'o e ngaahi ma'u'anga tokoni 'i 'uta; WASH Response post Tropical Cyclone, Hydrological Monitoring and Joint National Action Plan on Disasters and Climate Change ngaahi ngaue."	Fakatahataha'i mo fakapapau'i 'a e fakamatala fekau'aki mo e kekekele ki he ngaahi keisi fakatao.
-----	--------------------------------	-----	--------	-----------------------	---	--

24.	Hydrogeologist (2x)	NRD	Band L	\$22,133- \$33,194	Ko e lakanga ko 'eni' e taki ai ha timi 'i he ngaahi savea mo e ngaahi fakatoto fakava- pea fale'i 'a e ngaahi ma'u'anga vai pea mo e founga ke pule'i lelei mo tu'uloo ai. Ko e lakanga foki 'e co-taki 'a e fakahinohino . ngaahi ako fakavai mo e ngaahi sivi tafea fakatou'osi 'i he sekitoa pule'i 'o e vai 'i he ngaahi kolo lalahi pea mo e sekitoa ma'u'anga tokoni 'i Tonga kotoa. 'Oku 'amanaki ke fakahoko 'e he lakanga: Siofi mo 'analaiso 'a e ngaahi ma'u'anga vai mo e vai . lelei taha; Fakafuofua ki he ngaahi fua 'oku tu'uloo; Monitor 'o e to'o mo hono ngaue'aki 'o e vai; Fakafuofua ki he ta'efakaka'au' 'o e vai; Ko hono lipooti ma'u pē 'o e olá. 'Oku 'amanaki ke tokoni 'a e lakanga ki he 2019.ngaahi ngaue kehe 'a e Ngaahi Koloo Fakanatula . Vahenga hange ko e WASH Tali post . Saikolone Fakatalopiki, Fakalakalaka 'o e Palani IWRM mo e ngaahi fokotu'utu' 'o e Palani Ngaue Fakafonua Fakatahataha ki he Ngaahi Fakatamaki mo e Feliuliaki 'o e 'Ea.	Fetu'utaki mo e ngaahi kautaha mahu'inga hange ko e AGO, Fakamaau'anga Fonua, 'Ofisi 'o e 'Ompatimeni, mo e kakai ke fakafaingofua'i 'a e ngaahi founga fakalao .
25.	Geologist	NRD	Band L	\$22,133- \$33,194	'Oku fiema'u 'a hono fokotu' 'o e lakanga Tokoni Siolosia ma'a Mr. Siale Vailea ke faka'ilonga'i 'aki 'a 'ene taukei lahi mo ngaahi tokoni ki he Potungau talu mei he 2003. Kuo fakatapui 'e Mr. Vailea 'a e ta'u 'e 20 tupu 'o 'ene ngaue pea kuo ne to'o 'a e feinga ke fakalakalaka 'ene ako hisss 'aki 'ene fakahoko 'a e maloto ako ta'etotongi ke ma'u ha mata'itohi, 'o hange ko 'ene ngaue kimu'a . na'e fakangatangata 'e he ngaahi tu'unga fakaako 'ene fakalakalaka fakangaué. 'I he 'osi 'ene ako, 'e fakalahi lahi 'e he'ene 'ilo mo e taukei fakalakalaka 'a e ngaahi ngaue fakasiokalani 'a e Potungau,	Ko hono fa'u 'o e lakanga Tokoni Siolosia ma'a Mr. Siale Vailea 'oku fu'u mahu'inga ke fakatokanga'i mo tauhi 'a 'ene taukei lahi mo 'ene ngaahi tokoni ki he Potungau 'i he ta'u 'e 20 kuohili. Ko 'ene tukupā ki he tupu fakapalofesinalé, 'a ia 'oku hā 'i he'ene tu'utu'uni ke fakahoko ha mālōlō ako ta'etotongi ke ma'u ha mata'itohi, 'oku fakahaa'i ai 'ene mateaki'i ke fakalakalaka 'a e ngaahi ngāue fakasiokalani 'a e Potungaué. 'I he'ene fakakato 'ene ako, 'e mahu'inga 'aupito 'ene taukei fakatekinikale kuo fakalahi 'i hono fakamālohia 'a e fakatoto fakasiokalani, . ngaahi sivi 'o e ngaahi ma'u'anga tokoni, mo e ngaahi feinga pule. Ko hono fokotu' 'o e lakanga ko 'eni' oku ne fakapapau'i 'oku 'ikai ke mole 'ene taukei makehe mo 'ene 'ilo faka- inisititiuti, lolotonga ia 'oku ne poupu'i foki 'a e tukupā 'a e

					tautautefito ki he ngaahi fakatoto, ngaahi sivi, mo hono pule'i 'o e ngaahi ma'u'anga tokoni. Ko hono fa'u 'o e lakanga ko 'eni' e fakapapu'i ai 'oku ngaue'aki telei 'ene taukei mo 'ene a'usia lolotonga ia 'oku fenāpasi ia mo e tukupā 'a e Potungau ki hono langa hake 'o e ngaahi malava mo e fakalakalaka fakapalofesinale.	Potungau ki hono langa hake 'o e ngaahi malava, fakalakalaka fakangaue, pea mo hono tauhi 'o e kau taukei . kau ngaue 'i he ngaahi fatongia mahu'ingá.
26.	Geologist (2x)	NRD	Band L	\$22,133- \$33,194	'Oku fakahā atu 'i he fakakaukau ko 'eni ke tali 'e he Vahefonua ki he Koloa Fakafonua (Natural Resources Division – NRD) 'a e kau tangata ngaue 'oku lolotonga fakatefito atu ki he polokalama Green Climate Fund (GCF), ke nau tokoni ki he Sekisoni 'o e Hydrology mo e Pule'anga Vai.	'Oku mahu'ingá lahi 'a e tali 'a e kau ngaue 'oku lolotonga fakatefito atu ki he polokalama Green Climate Fund (GCF) ke kau fakatou'osi ki he Sekisoni 'o e Hydrology mo e Pule'anga Vai, ke fakapapu'i ai 'a e telei 'o e fakahoko ngaue, hokohoko 'o e ngaue, pea mo e fakamo'oni 'o e 'ilo fakakautaha.
27.	Tokoni Siolosia	NRD	Band M	\$17,171 - \$26,757	'Oku totonu ke fakama'ala'ala' i kuo nau tokangaekina 'a e ngaahi ngaue mahu'ingá 'o e sekisoni ko 'eni, pea kuo nau fai ha ngaahi tokoni 'i he fakahoko telei 'a e ngaahi fatongia talu mai honau kau fakataha mo e polokalama. 'Oku lau 'enau 'ilo mo honau poto fakangatangata ko e ngaahi koloa mahu'ingá te u tokoni ki he hokohoko telei 'a e ngaue 'a e sekisoni. Ko hono tali kinautolu ki loto 'e ala fakalakalaka ai 'a e telei 'o e fakahoko ngaue 'aki honau 'ilo mo e ngaahi 'atamai kuo nau ma'u, 'ikai ke toe fiema'u ke fai ha ako lahi ki he kau ngaue fo'ou. Ko e founga ko 'eni' e tokoni ki he fakalakalaka 'o e telei 'o e ngaahi ngaue pea mo e hokohoko telei 'o e ngaahi palani 'a e Sekisoni 'o e Hydrology mo e Pule'anga Vai.	'Oku 'i ai ha 'ilo fakapitoa mo ha taukei totonu kuo tupu 'i he kau ngaue ko 'eni' i he vahe 'o e hydrology mo e pule'anga vai, 'e 'ikai ke lava 'o fakafiemalie 'e he kau ngaue fo'ou 'i he taimi nounou. Ko hono tauhi kinautolu 'e fakahaofi ai 'a e ngaahi fakamole ki he ako lahi mo e fakatoto, pea fakasi'isi' ai foki 'a e fakalavelave ki he ngaahi ngaue 'oku lolotonga fakahoko. Ka 'i he me'a kotoa ko 'eni, 'oku lelei ai foki 'enau 'ilo 'i he founga ngaue 'o e polokalama, pule'anga fakal'onga (data management), pea mo e ngaahi tukupā fakangaue, 'oku ne fakapapu'i 'a e fakatupulaki 'o e ngaue 'i ha founga mo'oni pea 'ikai ha ta'eui. Ko e founga ko 'eni' e tokoni ki hono poupuu 'a e Vahefonua ki he Koloa Fakafonua (Natural Resources Division – NRD), 'aki hono tauhi 'o e ivi fakakautaha, fakapapu'i 'a e hokohoko 'o e ngaahi founga lelei 'oku ngaue'aki, pea tokoni ki he tu'ulua 'o e mo'ui telei 'o e pule'anga vai mo e vahe 'o e hydrology.
28.	Tekinisia ki he Ngaahi Fakamatala mo e Me'angāue Faka-Mofuiki	NRD	Band K	\$26,710- \$40,064	'Oku fiema'u 'a e lakanga ko e Tekinisia ki he Ngaahi Fakamatala mo e Ngaahi Me'angāue 'o e Mofuiki ke tokoni ki he fakalele, tauhi mo e fakalakalaka 'o e ngaahi polokalama vakai mofuiki 'a Tonga. 'Oku totonu 'a e lakanga ko 'eni ke fakapapu'i 'a e kumi fakamo'oni,	'Oku 'i ai ha faingata'a lahi 'oku ne fehanga'angai mo Tonga 'i he ngaahi fakatupu mofuiki, 'oku makatu'unga ai 'a e fiema'u ke tauhi ha polokalama vakai mofuiki 'oku mālohi mo falala'anga, ke lava ai 'o 'ilo vave pea tali vave ki he ngaahi mofuiki mo e ngaahi ngaue'anga 'a e moho 'oku ala hoko. Ko e lakanga ko 'eni' e tokoni lahi ki he fakalelei 'o e

					kehekehe, mo e fakatātā totonu 'o e ngaahi fakamatala faka-mofuiki, 'a ia 'oku mahu'inga lahi ki he teuteu ki he ngaahi fakatamaki fakafenatula, ngaahi tohi fakatokanga vave, mo e malu lelei fakafonua.	lelei mo e totonu 'o e kumi mo e fakatātā 'a e ngaahi fakamatala faka-mofuiki, 'a ia 'oku ne tokoni ki he pule lelei 'o e fakatamaki. 'Oku ma'u 'e he lakanga ni 'a e 'ilo fakatekinikale ke fakalelei'i mo fakalakalaka 'a e pule'anga fakamatala fakamofuiki, fakatonutonu 'a e ngaahi palopalema 'i he me'angāue, pea fakakau foki ha ngaahi solusini fakatekinolosia fo'ou. Ko hono fokotu'u 'o e lakanga ko 'eni' e 'ikai ngata ai pe 'i hono fakalakalaka 'a e malū mo e ivi fakafonua, ka 'e ne toe fakahā foki ha hala mo'ui lelei ma'ae ko Mr. Tovi, 'aki hono fakakau 'a e ngaahi 'ilo fakapitoa 'oku ne ma'u ki he ngaahi taumu'a mahu'inga 'a e fonua
29.	Pule Sisitemi Mā'olunga	NRD	Band J	\$30,526 - \$45,788	'Oku fiema'u ke fokotu'u e lakanga 'o e Pule Sisitemi Mā'olunga 'i he Vahefonua ki he Koloa Fakafonua (Natural Resources Division - NRD) ke tokoni ki he fakalakalaka, tauhi, mo e fakalakalaka 'o e ngaahi ngāue ICT 'oku tokoni ki he ngaahi polokalama vakai fakafenatula mahu'inga. 'Oku hokohoko 'i he ngaahi polokalama ko 'eni' 'i he ngaahi polokalama vakai mofuiki, ngaahi polokalama vakai moho, ngaahi polokalama vakai fakafua, ngaahi polokalama vakai vai ngaue, mo e platform ArcGIS Online ki he tata'ata vai mo e pule'anga vai. Ko e lakanga ko 'eni' e fakatefito mo 'e fakalakalaka ke tokoni ki he palopalema ki he ngaahi ngāue 'o Mr. Valelano Tovi, Tokoni Fakatekinikale ki he Sainisi 'o e Vatu 'Akai' i he NRD, 'oku nau ma'u he ngaahi ta'u 'e 'ai' o e ngaahi ngāue mo e 'ilo fakapitoa, pehe mā'olō. 'Oku ne ma'u e Degree Bachelor 'i he Saini ki he Polokalama Fakamatala mo e Pule'anga Komepiuta 'i Tonga National University (2023) pea ko e saiti mo e Diploma Postgraduate 'i he Polokalama Fakamatala 'i Christ University of the Pacific 'i 2024.	lelei mo e totonu 'o e kumi mo e fakatātā 'a e ngaahi fakamatala faka-mofuiki, 'a ia 'oku ne tokoni ki he pule lelei 'o e fakatamaki. 'Oku ma'u 'e he lakanga ni 'a e 'ilo fakatekinikale ke fakalelei'i mo fakalakalaka 'a e pule'anga fakamatala fakamofuiki, fakatonutonu 'a e ngaahi palopalema 'i he me'angāue, pea fakakau foki ha ngaahi solusini fakatekinolosia fo'ou. Ko hono fokotu'u 'o e lakanga ko 'eni' e 'ikai ngata ai pe 'i hono fakalakalaka 'a e malū mo e ivi fakafonua, ka 'e ne toe fakahā foki ha hala mo'ui lelei ma'ae ko Mr. Tovi, 'aki hono fakakau 'a e ngaahi 'ilo fakapitoa 'oku ne ma'u ki he ngaahi taumu'a mahu'inga 'a e fonua Ko hono fokotu'u 'o e lakanga 'o e Senior Systems Administrator 'i he Natural Resources Division (NRD) 'oku fenapasi ia mo e Taumu'a 'o hange ko ia 'oku fakamatala' i he Polokalama 4 – Natural Resources Division, tautatefito ki he Sub-Program 4.4: Geohazard Services, Ola 25 (Strengthening Geological Hazard Assessment, Risk Management, and Public Awareness in Tonga). 'Oku mahu'inga 'a e tu'unga ko 'eni' ki hono tokanga' i o e ngaahi fa'unga ICT mahu'inga 'a e va'a, 'a ia 'oku ne poupu'i: Nationwide Seismic Network – Fakapapau'i hono vakai' i o e mofuiki mo e 'analaiso 'o e fakamatala 'i he taimi mo'oni. Volcano Monitoring Systems – Tauhi 'a e ngaahi polokalama fakatokanga vave ki he ngaue 'a e mo'unga afi. Infrasound Monitoring Systems – Ko hono 'ilo' i o e ngaahi fakahoha'asi 'o e 'ea 'oku fekau'aki mo e geohazards. Real-time Groundwater Salinity Monitoring Systems – Poupu'i 'a e tu'uloa 'o e ma'u'anga tokoni' o e vai. ArcGIS Online ki hono Pule' i o e Ma'u'anga Tokoni 'a e Vai – Fakalelei' i a e tanaki mo e 'analaiso 'o e ngaahi fakamatala 'i he feitu'u. Fakatonuhia' i Makatu'unga 'i he Ngaahi Ngaue 'a e CP 1. Geological Hazard Monitoring and Evaluation (Ola 25, Section 21) 'E poupu'i 'e he tu'unga ko 'eni' 'a hono vakai' i o e mofuiki, pa 'a e mo'unga afi, mo e peau kula, 'o

					'i he lakanga Pule Sisitemi Mā'olunga, 'e lava ai o: ✓	fakapapau'i 'oku hohohoko atu hono tanaki, tauhi mo e 'analaiso 'o e fakamatala. 2.Spatial Mapping, Modelling, and Risk Assessment (Ola 25, Section 22) 'E fakalelei'i 'e he fatongia 'a e GIS-based hazard mapping, integrating ICT services for seismic, groundwater, and geospatial data analysis. 3.Hydrology & Water Resources Management (Ola 22, Section 3 & 4) 'E tokanga'i 'e he Senior Systems Administrator 'a e ArcGIS Online platform, poupuu'i 'a e 'inivenitoli 'o e ngaahi ma'u'anga tokoni vai, mape, mo e fai tu'utu'uni. 4.Fakamalohia 'o e Compliance & Enforcement (Ola 23, Section 12 & 18) 'I hono fakapapau'i 'oku malu mo falala'anga 'a e polokalama, 'oku poupuu'i 'e he fatongia 'a e laiseni, vakai'i, mo e talangofua ki he ngaahi tu'utu'uni ki he mofuiki mo e ma'u'anga tokoni 'a e vai. 5. Public Awareness and Capacity Building (Ola 25, Vahe 24) 'E fakafaingofua'an 'e he tu'unga ko 'eni 'a e hu ki he geospatial mo e hydrological data, fakalelei'i 'a e fakatu'utamaki 'o e fakatamaki fetu'utaki mo e palani 'o e tali. Faka'osinga 'Oku mahu'inga 'a hono fokotu'u 'o e tu'unga ko 'eni ke fakapapau'i ko e ngaue lelei, malu'i, mo e fakalelei'i 'o e NRD's monitoring and data management systems. Ko e poupuu'i fakahangatonu 'a e Fakahokoation 'o e fonua vakai'i 'o e geohazard, tokanga'i 'o e vai, mo e ngaahi founa matu'uaki 'o e fakatamaki 'o hange ko 'ia 'oku fakamatala i 'i he Palani 'a e Kautaha.
30.	Kau Fakama'a 'Ofisi (3x)	Main Office and NRD	Band S	\$7,633-\$11-449	Ko e Potungaue Fonua, Savea, Palani, pea 'oku kole atu 'e he Potungaue Ma'u'anga Tokoni Fakanatula ke fakahoko ha ngaue ki ha kau Cleaner 'e toko tolu (3) ke fakapapau'i 'oku totonu hono tokanga'i, ma'a, mo ma'a 'o 'ene ngaahi ngaue. Ko e Fale Lahi 'o e Potungaue 'oku 'i ai 'a e 'Ofisi 'o e Minisita, 'Ofisi 'o e CEO, mo e Vahenga 'e fa (4), 'o fiema'u ke fokotu'utu'u fokotu'utu'u fakama'a ke tauhi ha . ngaue fakapalofesinale mo malu . 'atakai.	Ko hono fakahoko 'o e ngaue 'a e kau Cleaners 'e toko tolu (3) 'oku mahu'inga ia ki hono tauhi 'o e 'atakai ngaue 'oku mo'ui lelei, fakapalofesinale, mo ola lelei 'i loto 'i he Potungaue. Ko hono vahe'i ha tokotaha fakama'a 'e taha ki he fungavaka 'i he Fale Lahi, fakataha mo ha tokotaha fakama'a 'e taha ki he Va'a Ma'u'anga Tokoni Fakanatula, 'oku fakapapau'i ai 'a e ma'a totonu, palanisi 'o e kavenga ngaue, mo e ngaahi tu'unga mā'olunga 'o e ma'a 'o e 'Ofisi. Ko ha 'atakai 'Ofisi ma'a 'oku mahu'inga ia ki hono fakapapau'i ha tu'unga 'oku ola lelei mo fakapalofesinale ki he kau ngaue mo e kau 'a'ahi fakatou'osi. Ko e 'i ai 'a e kau 'Ofisa fakapule'anga, kau ma'u

31.	Tokotaha Ngaue Tokoni (3x)	MLSPNR	Band S	\$7,633-\$11- 449	'Oku kole atu 'a e Potungaue Fonua, Savea, Palani, mo e Koloa Fakaenatula ke fakahoko mai ha kau Handymen 'e toko tolu (3) ke fakapapau'i 'oku totonu hono tauhi mo ma'a 'a e ngaahi feitu'u 'i tu'a 'o e Potungaue. Ko e Fale Lahi 'o e Potungaue 'oku 'i ai 'a e 'Ofisi 'o e Minisita, 'Ofisi 'o e CEO 'oku fiema'u ke hokohoko atu hono tauhi 'o e ngaahi feitu'u 'i tu'a, kau ai 'a e ngaahi feitu'u 'i tu'a, ngoue, vao, mo e tau'anga me'alele 'a e Minisita/CEO.	'inasí, mo e kakai 'oku fiema'u ki ai 'a e ngaahi tu'unga mā'olunga 'o e mā'á mo e fokotu'utu'ú.. 'i hono vahe'i 'e Potungāué ha kau ngāue mateaki ki he fakama'a 'i tu'á, teuteu'i 'o e vaotaá, mo hono tokanga'i 'o e ngaahi tau'anga me'alelé, 'oku fakapapau'i ai 'e he Potungāué ha 'átakai ngāue malu, fakapalofesinale, mo tauhi lelei. Ko e ngaahi feitu'u 'i tu'a 'o e Potungāué 'oku fiema'u ke tauhi ma'u pē, kau ai hono teuteu'i 'o e ngaahi vaotaá, to'o 'a e ngaahi veve, mo hono tauhi 'o e ngaahi 'akau lanu mata. Ko e ngaahi feitu'u tau'anga me'alele kuo vahe'i ki he kau 'ōfisa mā'olunga kuo pau ke kei ma'a pē, lava ke hū ki ai, pea 'ata'atā mei ha ngaahi fakafaingata'a 'ia'anga. Ko e tafi ma'u pē, to'o 'o e veve, mo e fokotu'utu'u 'oku ta'ofi ai 'a e tānaki 'o e efuefu pea fakapapau'i ha fōtunga fakapalofesinale.
-----	----------------------------------	--------	--------	----------------------	--	--

4. Ngaahi Polokalama – Potungaue Fonua, Savea, Palani mo e Ngaahi Koloa Fakanatula

Ko e Potungaue Fonua, Savea, Palani mo e Ngaahi Koloa Fakaenatula óku í ai á e Vaá Lalahi 6, Sekisoni é 36, mo e ngaahi Taumua

Felavei mo e Palani mo e Patiseti kuo'osi	Hoko atu	Liliu si'i	Fo'ou
---	----------	------------	-------

Fokotri'i 'a e Vahe Fo'ou – Polokalama Si'i 1.3.6: Vahe Fakalalakaka 'o e Kau Ngaue, CSD:

(a). Fakakulupu 'a e konga fakalalaka 'o e kau ngaue mo e polokalama si'i si'i 1.3: 'Oku faka'ata 'e he CSD ke pule'i fakaloto fonua 'a e ngaahi folokutu'utu'ako mo e fakalalaka.

(e). 'E lava 'e he konga Fakalalalaka 'o e Kau Ngāuē 'o fa'u mo fakahoko 'a e ngaahi polokalama ako, ngaahi fakataha ngāue, mo e ngaahi faingamālie fakalalalaka fakapalofesinale ke fakalahi 'a e taukei mo e taukei 'a e kau ngāue 'o e kau ngāue 'a e 'ilo mo e taukei 'oku fiema'u ke fakahoko telei honau ngaahi fatongia mo honau ngaahi ngaue.

(f). Ko hono 'oatu 'o e ngaahi faingamālie ki he tupulaki mo e fakalalakaka 'a e kau ngāue 'e lava ke ne fakalahi 'a e fiemalie 'i he kakafou 'i he konga fakalalakaka 'o e kau ngāue 'o fakasi'isi ai 'a e tu'unga 'o e kau ngāue.

(d) Ko e kau ngaue kuo ako'i lelei mo taukei 'oku ne fakalahi 'a e falala mo e falala 'a e kakai ki he malava 'a e potungaue ke fakahoko lelei 'ene fatongia. 'I he 'inivesi 'i he fakalakalaka 'o e kau ngāū, 'oku fakahaa'i ai 'e he potungāū 'a 'ene tukupā ki he fakapalofesinalé, lelei tahá, mo e fakalakalaka hokohoko, 'o iku 'o fakamālohia ai hono ongoongó mo e tu'unga falala'angá.

Uiliu o e nolokalama si i 1.3.4: Ngaahi Sevesi Fakaloto fonua mo e Poupou Ko e hingoa o Vahe ki he Palani Fakapotopototo mo e Ngaahi Sevesi Poupou, CSD:

(a) 'Oku fakahaa'i lelei ange 'e he hingoa fo'ou 'a e fatongia 'o e vahenga 'i he palani fakapotopoto. Lolotonga ko e ngaahi ngaue fakalukufua mo e ngaahi sevesi tokoni ko e ngaahi ngaue mahuinga ia ki he ngaue, ko hono fakamamafai o e palani fakapotopoto oku ne fakahaa i e tokoni a e vahenga ki he ngaahi taumu a mo e ngaahi taumu a taimi loloa a e kautaha.

(e) 'i hono toe fakahingoa 'o e vahenga ke fakamamafa 'i 'a e palani fakapotopoto, 'oku ne fakamālohia 'a e fenāpasi 'i he vaha'a 'o e ngaahi ngaue 'a e vahenga mo e ngaahi me'a 'oku fakamu'omu'a 'e he potungaue. Ko e hingoa ko e Palani Fakatu'utamaki mo e Ngaahi Sevesi Poupou 'oku ne 'omai 'a e ongo 'o e mahu'inga fakatu'utamaki mo e ngaahi sevesi 'oku tanaki atu 'a e mahu'inga. 'Oku fakalahi 'e he me'a ni 'a e fakakaukau 'o e kongā 'i lotu 'i he kautaha, positioning ia ko ha hōa ngaue fakapotopoto kae 'ikai ko ha tokotaha 'oku ne 'omi pe 'a e ngaahi ngaue fakalotofonua mo e poupou

(f). Lolotonga 'oku mahu'inga 'a e ngaahi sevesi fakalotofonua mo e poupou, 'oku fakafaingofua'i 'e he hingoa fo'ou 'a e fengaue'aki mo e ngaahi potungaue pe ngaahi vahenga kehe 'oku nau kau 'i he ngaahi ngaue fakapotopoto. 'Oku ne faka'ilonga'i 'a e tokanga fakataha ki hono fakalele 'o e lavame'a 'a e kautaha 'o fakafou 'i he palani mo e ngaahi ngaue poupou 'oku ola lelei.

(n). Ko ha konga 'oku fakataumu'a ki he palani fakapotopoto 'oku ne 'ave ha fakau ki he kau ma'u 'inasi mo e kau kasitamaa 'oku fai 'e he kautaha ha founga fakavavevave ki he palani ki hono lavame'a 'i he kaha'u

Fakatonuhia'i 'o e Palani Fakapotopoto Vahe

Movetevete: 'E lava ke mafola 'a e palani mo e lipooti lolotonga 'i he ngaahi potungaue, 'o iku ai ki he ngaahi talefe'unga, toloi pe.

Tauhi: Oku fakautuutu a e fiema u e he ngaahi pule anga ke fakafe unga i a ngaahi palani fakatalakala fakafonua, ngaahi founga ngaue a e sekitoa, mo e ngaahi fa unga fakahoko ngaue

Ngaue lelei: Ko e fakatefito oku ne fakasi'isi ia e ngaahingaue lahi pea fakalelei ia e tonu o e fakamatala

Fatongia & Mahino: Ko ha iinititi fakatapui oku ne fakapapau i a e tu unga tu unga lelei i he ngaahi lipooti mo e ngaahi fakamatala ki he kau ma u mafai mei tu a.

Ngaahi liliu ki he Ola mo e KPI's

Palokalamali 1.1: 'Ofisi e Minisita

SDG	Patiseti
Taumu'a 1: Fakalahi 'a e taki mo e tu'tutu'uni fakapotopoto, muimui ki he ngaahi fa'unga fakalao 'o kau ai 'a hono poupuu'i 'o e pute letei mo e ngaahi me'a 'oku fakamu'omu'a ki he fakalakataka fakafonua.	

Ngaahi Ngaue	KPI	2024/25 (Lula fua)	2025/26	2026/27	Taketi #	Me'afua	Patiseti Pule'anga	Patiseti Tokoni
1. Tokanga'i & Pule Fakaminisita	✓ % 'o e ngaahi tu'utu'uni ngaue 'a e Potungaue kuo vakai'i ke poupuu'i 'a e ma'u totonu 'o e kekele ✓ % 'o e ngaahi fa'unga tu'utu'uni ngaue fo'ou ki he kekele 'o kau ai 'a e kakai 'oku faingata'a'ia	60% 30%	75% 50%	90% 70%	1.4	1.4.1 1.4.2	\$97,000	
2. Fetu'utaki Fakaminisita & Fetu'utaki Fakafale Alea	✓ % 'o e ngaahi fehu'i 'a e Minisita fekau'aki mo e kekele na'e tali 'i loto 'i he 'aho ngaue 'e 14 ✓ % 'o e ngaahi lea mo e fakamatala 'oku fekau'aki mo e 'ekitiviti 'o e kekele	70% 40%	85% 60%	95% 75%	1.4	1.4.1 1.4.2		
3. Fakafekau'aki 'a e Kapineti & Pule	✓ % 'o e ngaahi fakahu 'a e Kapineti 'oku fakatefeto 'i he ma'u 'o e kekele pe fakalelei'i 'o e nofo'anga ✓ % 'o e ngaahi tu'utu'uni fakavaha'a minisitā na'e fakalelei'i 'i loto 'i he taimi 'o e ngaahi me'a fekau'aki mo e kekele	30% 65%	45% 80%	60% 90%	1.4	1.4.1 1.4.2		
4. Kau Ma'u Mafai & Fakataha mo e Kakai	✓ % 'o e ngaahi fepōtalanōa'aki mo e kakai 'oku nau fakahoko 'a e ngaahi totonu ki he kekele mo e ma'u'anga tokoni ✓ % 'o e ngaahi fepōtalanōa'aki mo e fakafongga mei he kakai fefine, to'utupu, mo e ngaahi kulupu faingata'a'ia	50% 45%	70% 75%	90% 90%	1.4	1.4.1 1.4.2		
5. Taki Fakapototo & Fakahinohino ki he Tu'utu'uni	✓ % 'o e ngaahi fokotu'u tu'utu'uni ngaue kuo tali 'oku ne poupuu'i 'a e pule'i totonu 'o e kekele .	60%	75%	90%	1.4	1.4.1 1.4.2		
6. Ngaahi 'Aahi Faka'ofisiale mo e Pule'i 'o e Polotokala .	✓ % 'o e ngaahi 'a'ahi 'a e kau Minisita 'oku kau ai 'a e ngaahi polotokalama faka'ilo ki he kekele	50% 60%	65% 75%	80% 90%	1.4	1.4.1 1.4.2		

Polokalama liki 1.2: 'Ofisi' o e 'Ofisa Pule

Potungaue Fonua, Savea, Palani mo e ngaahi Koloa Fakaenatula
Page | 61

	tu'utu'uni fakavahefonua 'oku fakatefeto 'i he pule'i 'o e kekele	50%	70%	90%	1.4	1.4.1 1.4.2	
11. Tokanga'i & Pule'i 'o e Ngaue	✓ % 'o e ngaahi polokalama 'a e Potungau 'oku vakai'i 'o fakafou 'i he 'atita fakaloto pe sivi'i ✓ % 'o e ngaahi vahenga 'oku nau fakahoko 'a e ngaahi tu'utu'uni 'i he HR, fakatau, mo e 'atita pa'anga	50%	70%	90%	1.4	1.4.1 1.4.2	
12. Tokanga'i 'o e Tupulaki Fakakautaha mo e Pule Taukei 'o e Ngaahi Ngaue	✓ % 'o e kau ngaue 'oku nau fakakakato 'a e ako fakata'u ki he tu'utu'uni kekele, totonu, mo e ngaahi me'a ✓ % 'o e ngaahi vakai'i 'o e fakahoko ngaue 'a e kau ngaue 'oku fakakakato 'i he taimi totonu	40%	60%	80%	1.4	1.4.1 1.4.2	
13. Tokangaekina 'o e tu'unga faingata'a mo fakatu'utamaki	✓ % 'o e ngaahi tukunga faingata'a fekau'aki mo e kekele pe ngaahi ma'u'anga tokoni kuo tali fakavahevave 'i loto 24 houa	70%	85%	95%	1.4	1.4.1 1.4.2	
14. Tokangaekina 'oe Pa'anga & Ngaahi Ma'u'anga Tokoni	✓ % 'o e patiseti kuo vahe'i ke fakatelei'i 'aki 'a e ngaahi ngaue 'a e Potungau, ma'u kekele mo hono fakahoko 'o e ngaahi sevesi ✓ % 'o e ngaahi ngaue fakatau 'oku muimui ki he ngaahi tu'unga 'o e 'ata ki tu'a mo e totonu .	15%	20%	25%	1.4	1.4.1 1.4.2	
15. Fakakakato Fakalakalaka Fakatekinolosia mo e Fakalakalaka Fakaonopooni	✓ % 'o e ngaahi sevesi pule'i 'o e kekele kuo fakakomipiuta pea lava ke ma'u 'i he 'initaneti ✓ % 'o e ngaahi sisitemi fakakomipiuta 'oku fakataha'i mo e ngaahi langa fakalakalaka fakafonua 'o e pule'anga fakakomipiuta	40%	65%	85%	1.4	1.4.1 1.4.2	
Taufu'a 3: Fakalahi 'a e Fetu'utaki mo e Ngaahi Hoa Ngaue Fakafonua, Fakavahefonua, mo Fakavaha'apule'anga							SDG
Patiseti							Patiseti

16. Fokotu'u ha founa fengaue'aki moe Kau Tokoni	✓	% 'o e kau tokoni mahu'inga kuo fakahā kuo kau mai ki he ngaahi fakataha fakatao	60%	75%	90%	1.4	1.4.1 1.4.2		
	✓	% 'o e ngaahi ngāue a e Potungāue kuo fakataumu'a ki he ngaahi taumu'a a e kau tokoni	50%	70%	85%				
17. Fakamalohia 'a e Fengaue'aki mo e Ngaahi Kautaha Fakalakalaka	✓	% 'o e ngaahi fengaue'aki 'a e kau hoa ngaue tokoni na'e	40%	60%	80%	1.4	1.4.2		
	✓	fokotu'utu'u 'o fakafou 'i he MOUs mo e ngaahi aleapau fakapa'anga	50%	75%	90%				
	✓	% 'o e kau atu ki he ngaahi fakataha fakavaha'apute'anga kuo a'usia							
18. Fakalelei'i 'a e Fokotu'u Fakalakalaka	✓	% 'o e kau ngaue 'oku nau maalva ke teuteu'i 'a e ngaahi pepa kole tokoni ki he kau hoa ngaue tokoni	30%	60%	80%	1.4	1.4.2		
	✓	% 'o e ngaahi fakamatala fakakaukau na'e lava lelei hono fakahu ki he ngaahi kautaha fakapa'anga	20%	40%	60%				
19. Lipooti & Siofi 'o e Kau Foaki Mahino	✓	% 'o e ngaahi ngaue 'oku fakapa'anga 'e he ngaahi hoa ngaue tokoni pea mo hono taimi muimui'i totonu	60%	80%	100%	1.4	1.4.2		
			70%	85%	100%				
			50%	70%	90%				
20. Fakaha ke 'ilo'i 'e he kakai 'o e fonua 'a e ngaahi ngaue 'oku fakapa'anga 'e he ngaahi hoa ngaue tokoni	✓	% 'o e ngaahi ngaue 'oku fakapa'anga 'e he kau hoa ngaue tokoni 'oku fakahoko 'i he mitia	40%	60%	80%	1.4	1.4.2		
	✓	% 'o e ngaahi polokalama tokoni 'oku faka'ali'ali ai 'a e ngaahi ngaue 'a e kau hoa ngaue tokoni kuo kakato	30%	50%	75%				
Taumu'a 4: Fakalelei'i 'a e 'Imisi 'o e Potungau ki he Mitia mo e Fetu'utaki mo e Kakai									SDG
21. Founa fetu'utaki mo e Mitia	✓	% 'o e ngaahi 'ekitititi 'i he founa ngaue Mitia kuo fakahoko.	50%	70%	90%	1.4	1.4.2		Patiseti
	✓	% 'o e ngaahi hoa ngaue mitia kuo 'ilo'i 'oku nau fengaue'aki fakata'u	60%	75%	90%				

22. Fakamalohia 'a e 'ilo 'a e Kakai 'o e Fonua	✓ % 'o e ngaahi 'ekitiviti tokoni ki he kakai 'i hono pule 'i 'o e kelekele kuo kakato ✓ % 'o e ngaahi naunau 'oku tufaki (paaki, letioo, vitioo)	40% 30%	60% 50%	80% 70%	1.4	1.4.2	
23. Fakalelei 'i 'a e tu'unga faka'ilekitulonika	✓ % 'o e ngaahi fakamatata fakamuitaha 'i he uepisaiti 'oku tuku atu 'i lotu 'i ha uike 'e taha mei he liliu 'o e me'a na'e hoko ✓ % tupulaki 'i he tu'unga 'o e fengaue 'aki 'i he mitia fakasosiale 'i he ta'u ki he ta'u ✓ % 'o e ngaahi faka'eke'eke 'a e kakai na'e tali 'i he portal 'i he 'initaneti	50% +20% 60%	70% +30% 75%	90% +40% 90%	1.4	1.4.2	
24. Fakatupulaki 'a e Ngaahi Fetu'utaki Lelei mo e Mitia	✓ % 'o e ngaahi fakataha mo e kau faiongoongo kuo fakataimi-tepile 'i ✓ % 'o e ngaahi mitia 'oku tuku atu 'i he ngaahi platform lalahi ✓ % 'o e kau ngaue kuo ako 'i 'oku nau fakahaa 'i 'a e lelei ange 'a e fengaue 'aki	50% 60% 30%	70% 75% 60%	85% 90% 80%	1.4	1.4.2	
25. Faka'ali'ali 'a e Ngaahi Lavame'a mo e Ola	% 'o e lipooti fakata'u kuo pulusi mo faka'ilonga'i	30%	60%	80%	1.4	1.4.2	
26. Ngaahi Me'a mo e Faka'ali'ali 'a e Kakai	✓ % 'o e ngaahi me'a na'e palani ki he kakai na'e fakahoko lelei ✓ % 'o e ngaahi fakamatata hili 'a e me'a 'oku hoko 'oku fakahaa 'i ai 'a e ola lelei 'o e 'ilo	50% 60%	70% 75%	90% 90%	1.4	1.4.2	

Polokalama Si'i 1.3 Vahe Ngaahi Sevesi Fakapule'anga

1.3.1. Polokalama iliki: Va'a Pa'anga

Taumu'a Ngaue 5: Fakamalohia 'a e Palani Fakaloto fonua mo Fakalelei 'i 'a e Sisitemi Pule 'i 'o e Pa'anga	SDG	Patiseti
--	-----	----------

Ngaahi Ngaue	Me'afua	2024/25 (Lula fua)	2025/26	2026/27	Taketi #	Me'afua#	Patiseti Pule'anga	Patiseti Tokoni
27. Teuteu 'o e Patiseti fakata'u 'a e potungae	% 'o e fakahu kuo fakakakato 'i he taimi totonu	100%	100%	100%	1.4	1.4.1	1,441,700	
28. Ngaahi fakafuofua ki he fakamole kuo fakahu atu ki he Potungae Pa'anga	% 'o e ngaahi vavalo kuo 'omai 'i he 'aho faka'osi	100%	100%	100%	1.4	1.4.1		
29. Fakafuofua ki he pa'anga hu mai ki he MOF	% 'o e ngaahi fakafuofua pa'anga hu mai kuo fakahu mai 'i he 'aho faka'osi	100%	100%	100%	1.4	1.4.1		
30. Fakahu atu 'a e PAYE fakata'u ki he Potungae Pa'anga Hu Mai mo e Kasitomu	% tauhi ki he ngaahi 'aho faka'osi 'o e ngaahi fakahu	65%	70%	80%	1.4	1.4.1		
31. Palani fakatau fakata'u kuo fakahu atu ki he MOF	% 'o e palani fakatau Fakahokoed .	70%	90%	100%	1.4	1.4.1		
32. Ngaue taimi totonu ki he ngaahi 'ota Fakatau .	'Avalisi 'o e taimi ngaue ('aho)	>15	>15	>15	1.4	1.4.1		
33. Ngaue taimi totonu ki he ngaahi Pay-Ins 'a e potungae .	Totongi faka'aho	100%	100%	100%	1.4	1.4.1		
34. Ngaue'i taimi totonu 'a e totongi 'o e	Fakahu fakamāhina 'o e totongi 'ovataimi .	100%	100%	100%	1.4	1.4.1		

41. Fakamatala Fakapa'anga Fakata'u ki he potungaue .	% fakakakato 'o e lipooti fakapa'anga .	100%	100%	100%	1.4	1.4.1	
---	---	------	------	------	-----	-------	--

1.3.2: Potokatala ike: Va'a Tokangaekina Kau Ngaue

Taaumu'a Ngaue 6: Fakalahi 'a e Poupou Fakapule moe Va'a ki he Tokangaekina Kau Ngaue 'ae Potungaue Fonua.		SDG					Patiseti	
Ngaahi Ngaue	Me'afua	2024/25 Lula fua	2025/26	2026/27	Taketi #	Me'afua #	Patiseti Pule'anga	Patiseti Tokoni
42. Fakakakato hono toe vakai'i 'a e ngaahi fakamatala ngaue na'e toe vakai'i mo fakangofua	% 'o e ngaahi fakamatala ngaue na'e toe vakai'i mo fakangofua	100%	100%	100%	1.4	1.4.1	169,300	
43. Malava 'a hono fakahu ha kau ngaue fo'ou ma'ae	% o e ngaahi lakanga 'oku 'ata 'i loto 'i he ta'u fakapa'anga	70%	80%	80%	1.4	1.4.1		
44. Fa'u ha palani fakata'u ki hono pukepuke 'o e kau ngaue	% hono fakakakato palani fakata'u	100%	100%	100%	1.4	1.4.1		
45. Fa'u ha palani mo teuteu' 'i 'a e halanga faingamalie ngaue ma'ae ngaahi va'a	% fakakakato 'o e ngaahi palani	80%	80%	80%	1.4	1.4.1		
46. Fakahu Fakamahina 'a e Ngaahi Poaki ki he Komisoni fakapule'anga pea moe kalake fai vahe 'a e	% 'o e fale'i fakamahina 'i he taimi totonu	100%	100%	100%	1.4	1.4.1		

Lisi nounou mo e kau tohi kole ki he 'initaviu 'i loto 'i he ngaahi vaha'ataimi kuo fokotu'u	Fakakakato 'a e lisi nounou mo e 'initaviu 'i loto 'i he uike '	100%	100%	100%	100%	1.4	1.4.1	
52. Fale 'i 'a e Komisoni Fakapule'anga ke ola lelei kau kanititeiti 'i he vave taha	Fanongonongo 'o e kau kanititeiti lavame'a 'i loto 'i he uike 'e 1 mei he tu'utu'uni	100%	100%	100%	100%	1.4	1.4.1	
53. Fakatahataha'i mo fakahu fakauike lipooti 'o e ma'u ngaue ki he Pule Lahi, Kau 'Ulu 'o e ngaahi Potungae (HODs), mo e Kau 'Ulu 'o e Ngaahi va'a (HOS)	Fakahu fakauike 'o e lipooti 'o e ma'u ngaue	100%	100%	100%	100%	1.4	1.4.1	
54. Fakafo'ou fakata'u 'o e aleapau e kau ngaue Lau 'aho, fakapapau 'i 'a e fakapanga'a meihe va'a pa'anga 'o e potungae	Ola lelei 'a e fakafo'ou 'o e aleapau fakata'u	100%	100%	100%	100%	1.4	1.4.1	
55. Fakatonutonu ma'u pe 'a e liv imo e lekooti ma'ungaue 'i he va'a	Fakakakato 'a e ngaahi fakamatala fakauike	80%	80%	80%	80%	1.4	1.4.1	

Tokangaekina kau ngaue									
56. Fakaha ki he kau ngaue'a e ngaahi fakamatala mo e fakatonutonu ki he ngaahi tu'utu'uni 'a e Komisoni 'a e Pule'anga , Va'a Tokangaekina kau ngaue moe Va'a Pa'anga	80%	80%	80%	1.4	1.4.1				
57. Fakahoko ha ngaahi polokalama mo e Potungau Komisoni Fakapule'anga ki he ngaahi tu'utu'uni felave'i mo e kau ngaue	80%	80%	80%	1.4	1.4.1				

1.3.3: Polokalama iliki: Fakamatala Fakatekinolosia

Tamu'a Ngaue 7: Fakalelei'i 'o e Ngaahi Sisitemi Tekinolosia 'o e Fakamatala mo e Fetu'utaki ki hono Fakalelei'i 'o e Tu'uaki 'o e Ngaahi Ngaue						SDG		Patiseti	
Ngaahi Ngaue		Me'afua	2024/25 (Lula fua)	2025/26	2026/27	Taketi #	Me'afuas #	Patiseti Pule'anga	Patiseti Tokoni
58. Fa'u mo Fakalelei'i 'a e ngaahi tu'utu'uni fakatekinolosia mo e palani ke tali 'e he Pule Ngaue		% 'o e ngaahi tu'utu'uni mo e palani 'oku tali	90%	90%	90%	1.4	1.4.1	363,900	
59. Fakatau ha ngaahi koloa		% 'o e me'angaue 'oku fakatau	80%	90%	90%	1.4	1.4.1		

Potungaue Fonua, Savea, Palani mo e ngaahi Koloa Fakaenatula

1.3.4: Polokalanama iiki : Ngaari Tokoni Makehe

Potungau Fonua Savea, Palani mo e ngaahi Koloa Fakaenatula

[illegible]

89. Lipooti fakata'u ki he Ofisi Palamia	% 'o e ngaahi lipooti na'e fakahu taimi totonu	100%	100%	100%	1.4	1.4.1	
90. Fakahu 'a e Ngaahi Palani moe Lipooti Fakata'u ki he Pule Lahi.	% talangofua ki he fakahu palani	100%	100%	100%	1.4	1.4.1	
91. Lipooti 'a e ngaahi liliu na'e fai 'e he CEO 'o e Potungau ki he ngaahi Potungau fekau'aki mo ia (PMO, MOF, PSC)	% 'o e ngaahi fakamatala fakamuiuitaha mo hono fakahu 'o e ngaahi liliu 'i loto 'i he taimi	100%	100%	100%	1.4	1.4.1	
92. Ngaue fakataha mo e Va'a Pa'anga 'i he ngaahi palani mo e vahevahe 'o e Patiseti	% talangofua ki he fakahu	100%	100%	100%	1.4	1.4.1	
93. Fakahoko ha ngaahi ako mo e ngaahi va'a 'o e potungau 'i he ngaahi me'a mahu'inga 'a e Pule'anga mo e ngaahi ola 'o e taumu'a ngaue fakapotungau	% 'o e ako na'e fakahoko	60%	70%	95%	1.4	1.4.1	
94. Fakahoko 'a e Vakai'i 'o e ngaahi palani kotoa pe mo e Pule Lahi kimu'a pea toki fakahu	% 'o e ngaahi fakataha na'e fai ke vakai'i	60%	60%	80%	1.4	1.4.1	

95. Vakai'i mo Fakafuofua'i 'a e ngaahi potungau 'i he ngaahi ngaue 'oku lotonga fakahoko	% 'o e fakafuofua 'i 'i he ta'u ua	70%	70%	80%	1.4	1.4.1		
---	------------------------------------	-----	-----	-----	-----	-------	--	--

1.3.5: Polokalama iki: Va'a Fakapapai lelei mo mapule'i

Taaumu'a Ngaue 10: Fakamalo'ia 'o e Pule'i mo e talangofua ki he ngaahi tu'ut'uni 'o e Ngaue		2024/25 (Lula fua)	2025/26	2026/27	Taketi #	SDG Me'afua #	Patiseti Pule'anga	Patiseti Tokoni
Ngaahi Ngaue		Me'afua						
96. Fokotu'u 'a e 'atita fakaloto potungau	% 'o e kakato 'o e founga 'atita	50%	80%	100%	1.4	1.4.1	\$38,300	
97. Fakahoko 'a e ngaahi palani 'atitia fakaloto potungau	# 'o e ngaahi 'atita 'oku fakahoko 'i he ta'u	2	3	4	1.4	1.4.1		
98. Fakahoko 'a e ngaahi 'aotita fakaloto potungau	% 'o e ngaahi 'aotita fakaloto potungau	60%	70%	90%	1.4	1.4.1		
99. Fakangofua 'a e palani 'o e lahi 'o e 'aotita	% 'o e lahi 'o e 'aotita fakata'u kuo kakato	60%	90%	100%	1.4	1.4.1		
100. Tokangaekina e ngaahi palopalema felave'i mo e fakahoko fatongia	% 'o e ngaahi palopalema felave'i mo e fakahoko fatongia (fakakuata)	60%	80%	100%	1.4	1.4.1		
101. Fakahoko e palani ngaue ki hono lekooti e ngaahi palopalema felavei mo e fakahoko fatongia	% hono atitai e ngaue fakata'u ki he lekooti 'o e ngaahi palopalema felavei mo e fakahoko fatongia	50%	80%	100%	1.4	1.4.1		

102. Fakahoko e ngaahi ako ki ngaahi palopamea felva'i mo e fakahoko fatongia	# 'o e ngaahi ako he ta'u	1	2	2	1.4	1.4.1	
103. Tauhi 'o e ngaahi lekooti 'o e ngaahi palopalema felave'i moe ngaue	# 'o e ngaahi fakamatata fakamuimitaha 'i he ta'u	2	3	4	1.4	1.4.1	
104. Fokotu'utu'u mo fakangofua 'a e ngaahi tu'utu'uni ngaue ke muimui kiai kau ngaue	% pe ngaahi tefito'i founga ngaue ku muimui kiai kau ngaue	60%	80%	100%	1.4	1.4.1	
105. Ngaahi saati ngaue kihe tu'utu'uni muimui ngaue	% oe ngaahi tu'utu'uni ngaue kuo fakakato	50%	75%	100%	1.4	1.4.1	
106. Fakahu e ngaahi tu'utu'uni ngaue kihe Pule Lahi mo e Minista	% o e ngaahi me'a na'e fakahu mai kuo tali	50%	40%	40%	1.4	1.4.1	
107. Ngaue fakataha moe va'a Tokangaekina kau Ngau eke fokotu'utu'u ha palani fetongi ma'ae Potungae	Fokotu'utu'u 'o e ngaahi Palani Fetongi	Fokotu'utu'u/Toe Vakai'i	Poupou'i 'a e Palani	Fakahoko 'o e Palani	1.4	1.4.1	
108. Kau 'i he ngaahi ako ki hono pule'i 'o e tu'unga lelei fakaloto fonua mo fakavaha'apule'anga fakatou'osi	% 'o e ngaahi ako na'e kau ki ai	80%	80%	100%	1.4	1.4.1	

1.3.6: Polokalama iiki: Va'a Fakalakalaka 'o e Kau Ngaue

Taumu'a Ngaue 11: Fakalakalaka 'o e Kau Ngau emo e Mo'ui Fakasosiale	SDG	Patiseti
--	-----	----------

Ngaahi Ngaue	Me'afua	2024/25 (Lula fua)	2025/26	2026/27	Taketi #	Me'afua #	Patiseti Pule'anga	Patiseti Tokoni
109. Fakahu atu 'a e palani fakalakalaka 'o e kau ngaue	% fakahu taimi totonu	70%	90%	100%	1.4	1.4.1		
110. Fakahoko 'o e ngaahi polokalama ako he ta'u	% 'o e ngaahi polokalama ako he ta'u	90%	100%	100%	1.4	1.4.1		
111. Ngaahi polokalama faingamalie ako 'i muli	% 'o e kau ngaue kuo ako 'i	70%	70%	90%	1.4	1.4.1		
112. gaahi polokalama ki he tu'unga telei fakasosiale	% 'o e ngaahi polokalama fakasosiale na'e fakahoko	100%	100%	100%	1.4	1.4.1		
113. Fokotu'utu'u mo fakahu 'a e palani fakata'u ki hono pukepuke 'o e kau ngaue 'i he fengau'e'aki mo e va'a Tokangaekina kau Ngaue	% fakahu 'o e palani tauhi	100%	100%	100%	1.4	1.4.1		
114. Fakahu 'o e palani pule'i 'o e fakahoko ngaue	% 'o e kau ngaue 'oku 'i ai 'enau ngaahi lipooti ngaue kuo fakafuofua 'i	60%	85%	100%	1.4	1.4.1		
115. Vakai'i mo e fakamatala fakamuimitaha 'o e tefito'i ngaue 'i he fengau'e'aki mo e va'a Tokangaekina kau Ngaue	% fakakakato fakata'u 'o e ngaahi vakai'i 'o e tefito'i ngaue 'a e tokotaha ngaue	70%	80%	90%	1.4	1.4.1		

116. Fakahoko 'a e ngaahi fakataha ngaahi fakataha fakafe'iloaki mo e fakataukei ma'a e kau ngaue fo'ou mo hiki hake	% 'o e ngaahi fakataha'anga na'e fakahoko	100%	100%	1.4	1.4.1	
--	---	------	------	-----	-------	--

Polokalama 2: Va'a Tokangaekina Hono Pule'i 'o e Kelekele

Felave'i mo e Palani mo e Patiseti kuo'osi	Hoko atu	Liliu Si'isi'i	Liliu Lahi	Fo'ou
--	----------	----------------	------------	-------

- Liliu ki he Taumu'a ngaue, Ngaahi Ngau emo e Ngaahi Me'afua
 - a. Fakamalohia 'a e fakahoko 'o e ngaue 'a e Va'a Tokangaekina Hono Pule'i 'o e Kelekele 'aki hono fakatau mai ha me'alele fo'ou ke fakahoko 'a e lisi mo e sivi kelekele pea ke fokotu'u ha ngaahi lakanga fo'ou 'e 4 – (2x) Band M, (1x) Band I, (1x) Band J

I he'enau 'inivesi 'i he Va'a Pule'i 'o e Kelekele 'o fakafou 'i hono fakatau mai 'o e ngaahi me'alele mo e kumi 'o e kau ngaue ma'olunga, 'oku fakalahi ai 'e he potungae 'a 'ene ola lelei fakalukufua 'i hono pule'i mo pule'i 'o e kelekele. 'Oku fakamalohia heni 'a e malava 'a e potungae ke fakahoko hono fatongia, feau 'a e ngaahi fiema'u 'a e kau potungae, pea tokoni ki he ngaahi me'a mahu'inga ki he fakalakataka fakafonua fekau'aki mo hono pule'i 'o e kelekele mo hono tokanga'i 'o e ngaahi ma'u'anga tokoni kelekele.

Liliu 'o e polokalama iiki 2.2 Va'a Lisi ki he Va'a Tauhi lekooti e Kelekele

- a. Ko e liliu 'o e polokalama iiki 2.2 mei he Va'a Lisi moe Fakamhu'inga kelekele ki he va'a Tauhi Lekooti, ko ha liliu 'oku fakataumu'a ke fakalelei'i 'a e pule, malava ke ma'u, mo e tonu 'o e ngaahi lekooti tautau tefito ki he ngaahi me'a 'oku fekau'aki moe ma'u kelekele, lisi mo e fakamahu'inga'i.
- b. 'Oku angamaheni 'aki 'i Tonga 'a e ngaahi fakakikihi fekau'aki mo e ma'u kelekele mo e lisi, pea 'oku fiema'u ai ke ma'u vav emo tonu 'a e ngaahi lekooti kelekele fakahisitolia ki hono fakalelei'i 'o e ngahi fakakikihi ko 'eni. 'E fakalahi 'e he Va'a ki hono Tokanga'i 'o e Lekooti 'a e malava 'a e Potungae ke fakalelei'i totonu e ngaahi palopalema felave'i mo e kelekele.
- c. 'I hono toe fakahingo 'o e va'a, 'e fakapapau'i 'e he Potungae ko e ngaahi lekooti kotoa pe fekau'aki mo e kelekele 'o tatau ai pe pe 'oku fekau'aki mo e lisi, ma'u 'api, pe savea, 'oku fokotu'utu'u ia kihe 'unu kihe faka'ilekitulonika. 'E tokoni 'a e liliu ko 'eni ki hono pule'i lelei 'o e lekooti kelekele moe founga faingofua ki he kau ngaue fakalukufua.

Polokalama iiki 2.1: Va'a Failesisita 'o e Ngaahi Tukufakaholo.

Taumu'a Ngaue 12: Lesisita Kelekele Lelei mo Mahino					SDG		Patiseti		
Ngaahi Ngaue	Me'afua		2024/25 (Lula fua)	2025/26	2026/27	Taketi#	Me'afua #	Patiseti Pule'anga	Patiseti Tokoni
117. Ma'u, fakafuofua'i, mo ngaue ki he tohi	✓	% 'o e tohi kole na'e fai 'i toto 'i he 'aho 'e 30	80%	70%	85%	1.4	1.4.2	572,900	

Page | 81

	✓ % 'o e ngaahi fakakikihi 'oku solova 'o fakafou 'i he ngaahi tohi vs.						
123. Fakalelei'i 'a e kole ki hono tukuange mo toe vahevahe 'o e kekele .	✓ % 'o e kole tukuloto 'oku ngaue'aki 'i loto 'i he 'aho 'e 30 ✓ % 'o e kekele kuo tukuange kuo toe vahevahe ✓ # 'o e ngaahi konga kekele kuo toe vahe	80%	85%	85%	1.4	1.4.2	

Polokalama Si'i 2.2: Pule'i 'o e Ngaahi Lekooti 'o e Fonua

Taumu'a 13: Pule'i Fakalukufua 'o e Ngaahi Fakamatala ki he Kekele		SDG					Patiseti	
Ngaahi Ngaue	Me'afua	2024/25 (Lula fua)	2025/26	2026/27	Taketi #	Me'afua	Patiseti Pule'anga	Patiseti Tokoni
124. Tauhi mo tauhi malu 'a e ngaahi tohi fakamo'oni kekele kotoa pe, lisi, mokesi, mo e ngaahi lekooti fefakatau'aki .	✓ % 'o e ngaahi lekooti 'o e kekele kuo faka'ata ✓ % 'o e ngaahi lekooti fakatu'asino kuo fakamo'oni'i ✓ # 'o e ngaahi lekooti 'oku tauhi fakata'u	50%	60%	75%	1.4	1.4.2	34,000	
125. Ngaue'aki mo fakahoko 'a e ngaahi kole 'a e kakai mo e pule'anga ki he ngaahi lekooti kekele kuo fakamo'oni'i .	✓ 'Avalisi 'o e taimi 'o e iliiu ki he ngaahi kole lekooti ✓ % 'o e ngaahi kole kuo fakahoko ✓ # 'o e ngaahi kole pepa kuo ngaue'aki	70%	75%	80%	1.4.	1.4.2		
126. Fakafu'ou, pule'i, mo fakakomipiuta 'a e ngaahi lekooti 'o e kekele 'i loto 'i he Sisitemi	✓ % 'o e ngaahi fefakatau'aki 'oku fakakomipiuta 'i loto 'i he 'aho 'e 7 ✓ % 'o e ngaahi lekooti fakakatoa 'o e kekele kuo fakataha'i ki he LIS .	60%	65%	80%	1.4	1.4.2		

Fakamatata ki he Fonua .	✓ # 'o e ngaahi fehalaaki 'o e sisitemi 'oku solova 'i he mahina						
127. Teuteu mo fakahu mai ha ngaahi lipooti fakata'u ki he ngaahi fefakatau'aki kekekele .	✓ % 'o e ngaahi fakamatata fakata'u kuo fakahū mai 'i he taimi totonu . ✓) # 'o e lipooti 'o e ngaahi fehalaaki pe ngaahi me'a . ✓) Fakafuofua 'i 'o e 'atita 'o e talangofua	70%	75%	1.4	1.4.2		

Polokalama iiki 2.3: 'Ofisi Fakalelei' 'o e Ngaahi Fakakikihi 'o e Kelekele (Tokanga'i)

Taumu'a Ngaue 14: Fakalelei Totonu mo Lelei 'a e Ngaahi Fakakikihi 'i he Kelekele					SDG		Patiseti	
Ngaahi Ngaue	Me'afua	2024/25 (Lula fua)	2025/26	2026/27	Taketi #	Me'afua #	Patiseti Pule'anga	Patiseti Tokoni
128. Fakahoko ha ngaahi fakataha fakataloa ke fakalelei'i 'aki 'a e ngaahi fakakikihi 'i he kelekele .	✓ % 'o e ngaahi fakakikihi 'oku solova 'i he fakataloa ✓ Taimi faka'avalisi ke fakalelei'i ha keisi ('aho) ✓) # 'o e ngaahi fakataha ngaahi fakakikihi fakataloa kuo fakahoko	60%	75%	80%	1.4	1.4.2	49,400	
129. Fakatotolo'i mo solova 'a e ngaahi fepakipaki mo e ngaahi fakalavea 'i he ngaahi ngata'anga fonua .	✓ % 'o e ngaahi fakakikihi 'oku solova 'aki 'a e taimi ✓ # 'o e ngaahi fakatotolo ki he kau'afonua kuo fakahoko ✓ % 'o e ngaahi tu'utu'uni kuo tali 'e he ongo fa'ahi .	70%	75%	80%	1.4, 5.a, 11.3	1.4.2, 5.a, 11.3.1		
130. Teuteu ha ngaahi tohi fakalao pea fakafongae'i 'a e Potungaue 'i he fakamaau'anga .	✓ % 'o e ngaahi keisi fakamaau'anga 'oku ola lelei	80%	82%	85%	1.4, 11.3	1.4.2, 11.3.1		
131. Fakatotolo'i 'a e ngaahi fakakikihi 'i he kelekele tukufakaholo pea	✓ % 'o e ngaahi keisi hokohoko 'oku solova 'o fakafou 'i he ngaahi founga angamaheni	70%	75%	80%	1.4	1.4.2		

fakamo'oni'i 'a e ngaahi kole hokohoko .	✓ } # 'o e ngaahi kole kuo vakai'i mo fakamo'oni'i ✓ } % 'o e ngaahi kole mo e ngaahi tohi kakato								
--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

Polokalama 2: Va'a Ngaahi Ngaue Faka Savea

Felave'i mo e Palani mo e Patiseti Kuo'osi	Hoko atu	Liliu si'i	Liliu Lahi	Fo'ou
--	----------	------------	------------	-------

- Liliu ki he Taumu'a ngaue, Ngaahi ngaue, mo e Ngaahi me'afua.
 - Kuo fakakau mai ,a e taumu'a ngaue, ngaahi ngaue mo e ngaahi me'afua 'o e 'ofisi' o Vava'u mo Ha'api.
- Ngaahi tefito'i liliu ki he fa'unga ngaue.

'Oku vahevahe 'a e Va'a ki he ngaahi ngaue fakasavea ki he ngaahi kongokonga lalahi 'e 3:

- Va'a savea Faka-Katasitulolo mo e Siotetika.
 - Va'a savea ki tu'a mo e ngaahi ngaue fakatekinikale
 - Tu'utu'uni faka-Savea, Tokangaekina hono mahu'inga mo faipau ki he ngaahi tu'utu'uni.
- Ko e va'a takitaha 'oku tataki 'e ha Taki Savea pea mo hono ngaahi Fatongia kuo fakapapau'i.

Fakalelei Fakangaue

- Kuo fakapapau'i ko e va'a ki he ngaahi fakamatata fakasiokalafi (LGIS) 'a e va'a pe e taha tene faka'osi 'a hono mape'i mo hono fokotu'u 'o ha Lisi.

Tali Fatongia mo hono Siofia.

- Ko e konga hono 3 'oku ne fakamalohia ,a e tu'unga fakapalofesinale mo hono siofia e ngaahi ngaue fakasavea fakatautaha.
- Kamata hono vakai'i 'o e ngaahi palani, vaka'i'i e tu'unga tali Fatongia, mo e muimui ki he ngaahi founga ngaue ki tu'a.

Pokokalama iiki 3.1 : Va'a Savea faka Kasitulolo mo Siotetika.

Tautu'a Ngaue 15: Fakamalohia 'a e tonu, falala'anga pea 'I he malumalu 'o e lao 'a e ngaahi fakamatata faka Kasitulolo mo e Siotetika.					SDG		Patiseti	
Ngaahi Ngaue	Me'afua	2024/25 (Lula fua)	2025/26	2026/27	Taketi #	Me'afuas #	Patiseti Pule'anga	Patiseti Tokoni
132. Fakakakato e ngaue ki he ngaahi keisi tuku fuotoa 'a e va'a Kasitulolo e 4000+	% 'o holo fakata'u 'o e ngaahi ngaue kuo tuku fuoloo	10%	40%	80%	1.4, 2.1, 2.4	1.4.1, 2.1.1, 2.1.2, 2.4.1	984,400	

133. Fakahoko e ngaue fakangatangata 'aki e GNSS	% 'o ngaahi ngaue fakangatangata kuo kakato 'aki e GNSS	30%	60%	90%	1.4, 2.1, 2.4	1.4.1, 2.1.1, 2.1.2, 2.4.1
134. Tokonia e ngaahi tu'utu'uni fakalao ki he savea	Peseti o e ngaahi savea fakalao 'o fakakakato 'i he taimi pau	50%	75%	90%	1.4, 2.1, 2.4	1.4.1, 2.1.1, 2.1.2, 2.4.1
135. Tauhi e ngaahi va faka siotetika a Tonga (TGN)	% 'o ngaahi ngaue'anga faka siotetika oku kei fakahokofatangia.	70%	85%	95%	1.4, 2.1, 2.4	1.4.1, 2.1.1, 2.1.2, 2.4.1
136. Tu'uaki 'o e GNSS ki hono siolia moe	% 'oe tu'uaki na'e fakahoko.	60%	80%	90%	1.4, 2.1, 2.4	1.4.1, 2.1.1, 2.1.2, 2.1.4
137. Fakalelei e ngaahi poini fakatuapule'anga	% 'o e ngaahi poini na'e to e vakai'i pea fakalelei'i.	30%	60%	90%	1.4, 2.1, 2.4	1.4.1, 2.1.1, 2.1.2, 2.1.4
138. Ke ma'u e ngaahi fakamatakai faka siotetika mo kasitulolo 'i Komipiuta	% 'o e ngaahi fakatamala kuo 'i he komipiuta.	40%	70%	100%	1.4, 2.1, 2.4	1.4.1, 2.1.1, 2.1.2, 2.4.1
139. Fokotu'u ha sisitemi fua ma'olunga fakavetikale	% oe ngaue kuo kakato	20%	50%	90%	1.4, 2.1, 2.4	1.4.1, 2.1.1, 2.1.2, 2.4.1
140. Liliu e ngaahi fakamatala fakasiotetika ke fakahu ki he kuliti mape Tonga (TMG)	% 'o e fakamatala kuo liliu	25%	60%	100%	1.4, 2.1, 2.4	1.4.1, 2.1.1, 2.1.2, 2.4.1
141. Fokotu'u ha ngaahi netiueka CORS	% 'o e ngaahi tu'u'anga CORS oku ngaue.	0%	50%	100%	1.4, 2.1, 2.4	1.4.1, 2.1.1, 2.1.2, 2.4.1
142. Fo'ufo'u ha ngaahi tu'utu'uni mo ha ngaahi fakahinohino mahino.	% 'o e ngaahi tu'utu'u kuo fa'u pea tali.	0%	70%	100%	1.4, 2.1, 2.4	1.4.1, 2.1.1, 2.1.2, 2.4.1

143. Fakahoko ha ngaahi polokalama ako mo fakataukei e kakai 'o e Fonua.	% 'o e ngaahi polokalama na'e palani'i pea fakahoko.	20%	60%	100%	1.4, 2.1, 2.4	1.4.1, 2.1.1, 2.1.2, 2.4.1	
144. Fakalelei'e ngaahi me'a ngaue 'i tu'apule'anga	% 'o he ngaahi me'angaue kuo fakalelei'i	30 %	70%	100%	1.4, 2.1, 2.4	1.4.1, 2.1.1, 2.1.2, 2.4.1	
145. Fakahoko ha ngaahi tokoni fakatekinikate ki he ngaahi fakatamaki fakanatula	% 'o e tokoni na'e lava ke fakahoko	50%	75%	100%	1.4, 2.1, 2.4	1.4.1, 2.1.1, 2.1.2, 2.4.1	

Polokalama iiki 3.2: Va'a savea ki tu'a mo e ngaahi ngaue fakatekinikate.

Tautu'a 16: 'Oatu 'a e ngaahi ngaue 'oku ola telei , tali, mo fakatekinikale totonu 'a e savea 'o e mala'e					SDG		Patiseti	
Ngaahi Ngaue	Me'afua	2024/25 (Lula fua)	2025/26	2026/27	Taketi #	Me'afua #	Patiseti Pule'anga	Patiseti Tokoni
146. Fakangaue'i mo hono tokangaekina 'o e kau ngaue ki tu'a.	% 'o e kau ngaue na'e fakangaue'i pea oku nau kei ngaue.	100%	100%	100%	2.a, 13.1, 13.b	2.a.1, 13.1.1, 13.b.1	215,700	
147. Fakahoko ha savea ki he ngaahi api, tofi'a kuo vavevaha.	% fakata'u 'o e kelekele	50%	75%	95%	2.a, 13.1, 13.b	2.a.1, 13.1.1, 13.b.1		
148. Fakahoko ha ngaahi fua ki he Fonua pea moha savea ki he ngaahi langa fakalakalaka	% o e ngaahi langa fakalakalaka kuo fakakakato	40%	70%	90%	2.a, 13.1, 13.b	2.a.1, 13.1.1, 13.b.1		
149. Fakahoko hono fakatonutonu e ngahi hala moe ngaahi langa.	% o e ngaahi fakatonutonu hala kuo fakakakato	30%	60%	90%	2.a, 13.1, 13.b	2.a.1, 13.1.1, 13.b.1		

150. Fakahoko ha fua ma'olunga 'aki' a e ngaahi fua GNSS	% 'o e fua ma'olunga kuo fakakakato.	40%	70%	100%	2.a, 13.1, 13.b	2.a.1, 13.1.1, 13.b.1	
151. Poupou e ngaahi savea faka fonua	% 'o e fua ma'olunga kuo fakakakato.	25%	50%	80%	2.a, 13.1, 13.b	2.a.1, 13.1.1, 13.b.1	
152. Fakapapu 'oku 'a'usia 'ehe kau ngaue ki tu'a 'ae tu'utu'uni ngaue fakatu'apule'anga	% 'o e ngaahi ngaue ki tu'a kuo aotita'i pea fakapaasi.	30%	60%	90%	2.a, 13.1, 13.b	2.a.1, 13.1.1, 13.b.1	
153. Kau atu ki he ngaahi sivi faka tekinikale.	% 'o e ngaahi sivi fakatekinikale kuo kakato.	40%	70%	100%	2.a, 13.1, 13.b	2.a.1, 13.1.1, 13.b.1	
154. Ako'i e kau ngaue ki tu'a 'i he GNSS	% 'o e kau ngaue kuo ako'i	25%	50%	100%	2.a, 13.1, 13.b	2.a.1, 13.1.1, 13.b.1	
155. Tauhi mo fakalele'i e ngaahi me'angaue.	% 'o e ngaahi me'a ngaue kuo fakalelei mo kei matava ke fakalele'i'i.	60%	80%	100%	2.a, 13.1, 13.b	2.a.1, 13.1.1, 13.b.1	

Polokalama Iiki 3.3- Survey Standards, Va'a Mapule'i mo e Pule'i

Polokalama Iiki 3.3- Va'a ki he ngaahi tu'utu'uni faka Savea, Pule'i lelei mo e fetu'utaki.		2024/25 (Lula fua)	2025/26	2026/27	SDG		Patiseti Tokoni
Ngaahi Ngaue	Me'afua				Taketi #	Me'afua #	
156. Toe vakai'i e ngaahi palani 'o e kau fai Savea 'o e Potungau mo Fakataautaha	% o e palani kuo toe vakai'i pea fakakakato 'i loto 'i he 'aho ngaue e 15.	40%	70%	85%	1.4, 2.4	1.4.1, 2.4.1	104,900
157. Tokangaekina a iuniti oku ne toe vakai'i lelei.	% 'o e palani kuo toe vakai'i lelei.	40%	70%	90%	1.4, 2.4	1.4.1, 2.4.1	
158. Fakahoko hano sivi'i e ngaahi ngaue ki tu'a.	% 'o e ngaahi sivi kuo fakakakato fakatatau ki he palani.	50 %	80%	100%	1.4, 2.4	1.4.1, 2.4.1	
159. Ke kei tauhi 'a e lesisita pea moe	% 'oe kau fai Savea 'oku fakapapu'i oku lesisita he ta'u takitaha.	40%	70%	80%	1.4, 2.4	1.4.1, 2.4.1	

laiseni 'oe kau fai savea taautaha.									
160. Toe siofi e tali Fatongia 'a e kau fai Save taautaha.	% 'o e ngaahi tali Fatongia mo e ngaahi tali tu'utu'uni 'a e kau fai savea taautaha.	50%	50%	95%	1.4, 2.4	1.4.1, 2.4.1			
161. Fakakukau'i ke fakahoko ha ngaahi ngaue ki he faihala	% 'o e ngaahi faihala kuo lava hono fakalelei'i.	50%	80%	90%	1.4, 2.4	1.4.1, 2.4.1			
162. Fo'u ha ngaahi tu'utu'uni ngaue, moha sipinga ke muimui ki ai.	% 'o e ngaahi me'a ngaue faka komipiuta kuo ma'u.	20%	60%	100%	1.4, 2.4	1.4.1, 2.4.1			
163. Ngaahi fa'unga fakakaukau, poupu ki he laiseni poate	% fakalakalaka ki hono fakangofua 'o e fa'unga laiseni	0%	50%	100%	1.4, 2.4	1.4.1, 2.4.1			
164. Ako fakaloto apingaue mo hono tokangaekina e faitotonu.	% Peseti 'o e kau ngaue kuo ako'i ki ha founga ngaue oku totonu.	30%	60%	100%	1.4, 2.4	1.4.1, 2.4.1			
165. Fo'u ha ngaahi tohi fakamatala ki he ngaahi founga pule'i lelei.	% Peseti 'o e ngaue na'e malava pea pulusi.	10%	60%	100%	1.4, 2.4	1.4.1, 2.4.1			

Polokalama 4: Va'a Tokangaekina 'o ngaahi koloa fakanatula.

Felave'i mo e Palani mo e Patiseti kuoosi	Hoko atu	Liliu si'i	Liliu lahi	Foou
---	----------	------------	------------	------

- Liliu ki he Taumu'a ngaue, ngaahi ngaue m oe ngaahi mea'fua
- Fakaivia e Va'a Tokangaekina e Vai aki hono fa'u pe tanaki mai ha kau ngaue pe lakanga foou e 6
- Fokotu'u ha ngaahi tu'unga ma'olunga ke ma'u ha faingamalie 'a e kau ngaue 'oku nau ma'u ha taukei mo ha 'ilo lahi 'i he tafa'aki ki he vai, mo e ngaahi me'a oku felave'i mo ia, ke tokoni ke fakamalohia fakatekinikale 'a e potungaeue. 'Oku tokoni eni ki hono fakapapau'i 'a e ngaahi analaiso, palani lelei mo e fakahoko telei 'o e ngaahi tu'utu'uni 'i he ngaahi me'a felave'i mo e vai.

Polokalama iiki 4.1: Va'a ako ki he Vai pea mo hono Tokangaekina.

Taumu'a ngaue18: Fakatupulaki, mo tokoangaekina e tu'uloa 'a e koloa vai.					SDG		Patiseti	
Ngaahi Ngaue	Me'afua	2024/25 (Lula fua)	2025/26	2026/27	Taketi #	Me'afua #	Patiseti Pule'anga	Patiseti Tokoni
166. Fa'u ha ngaahi tu'utu'uni ngaue, lao mo ha palani ki hono fakatolonga mo pule'i 'ae ma'u'anga vai	Peseti'o e ngaahi palani mo e tu'utu'uni ngaue kuo fa'u pea fakapaasi he pule ngaue	40%	70%	100%	6.b	6.b.1	521,700	11,225,900
167. Fakamalohia 'a e fa'unga ngaue Pule lelei.	Peseti 'o e ngaue fakafiemalele tupu meihe fa'unga ngaue pule lelei.	50%	60%	75%	6.2, 6.3, 6.4	6.2.1, 6.3.1/6.3.2 6.4.1/6.4.2		
168. Fakahoko ha ngaahi sivi ki he vai.	✓ Peseti 'o ngaahi sivi kuo lava 'i he taimi na'e palani'i. ✓ Peseti o e vai ikai ke tokanga'i pea 'ilo o fai hono lipooti	60%	80%	95%	6.2, 6.3, 6.4	6.2.1, 6.3.1/6.3.2 6.4.1/6.4.2		
169. Fakafuofuo ki he ngaahi koloa tu'uloa pea mo hono founga hono muimui'i	✓ Peseti 'o e ngaahi ma'u'anga vai tefito kuo lava hono fakafuofu'ai. Taimi mo e tonu a e fakafuofua fekau'aki mo e ngaahi tu'unga akamamani lahi 'o e vai kuo Pulusi.	30%	60%	90%	6.2, 6.3, 6.4	6.2.1, 6.3.1/6.3.2 6.4.1/6.4.2		
170. Mape'i e ngaahi halanga vai mo e ngaahi 'elia tu'u laveangofua ki ha taafea.	✓ Peseti 'o e 'elia kuo lava ke mape'i ngaue'aki 'a e GIS ✓ Taimi ke kakato e ngaahi fakatafenga vai mo hono ilo e ngaahi elia tu'u laveangoufua ke taafea.	40%	70%	100%	6.2, 6.3, 6.4	6.2.1, 6.3.1/6.3.2 6.4.1/6.4.2		
171. Fo'u ha motolo ki he hono tokangaekina vai. (Hydrological)	✓ Peseti 'o modolu kuo fo'u pea fakapapau oku tali. ✓ Fakalakalaka mo e fakapapau'i e lahi 'oe vai lolofonua	20%	50%	90%	6.2, 6.3, 6.4	6.2.1, 6.3.1/6.3.2 6.4.1/6.4.2		

	✓ ☒ Totonu moe tonu e fakafuofua ke hoko ha si'i	25%	60%	100%	6.1, 6.5	6.1.1, 6.5.1	
172. Fa'u ha Palani IWM ki he ngaahi kolo.	✓ Peseti 'o e ngaahi kolo ku tali 'enau palani IWM ✓ Peseti e ngaahi fakataha kuo fakahoko he ta'u takitaha.	25%	60%	100%	6.1, 6.5	6.1.1, 6.5.1	
173. Fa'u ha ngaahi tu'utu'uni ki he vai ma'a mo haisini pea fakalakalaka ki he ngaahi kolo	Peseti 'o e ngahii kolo/apiako na'e taketi'i pea malava o fakalelei'i.	35%	65%	95%	6.1, 6.2, 6.3, 6.a	6.1.1, 6.2.1, 6.3.1/6.3.2, 6.a.1	
174. Laiseni mo hono muimui'i e ngaahi ngofua.	Peseti 'o e Poloseki vai kuo to'o/vili fakatatau ki he ngaahi Laiseni	50%	75%	95%	6.1, 6.2, 6.3, 6.a	6.1.1, 6.2.1, 6.3.1/6.3.2, 6.a.1	
175. Fakahoko ha ngaahi polokalama ke faka ilo ki he kakai e Fonua.	Peseti o e ngaahi polokalama ne vala o fakahoko he ta'u.	6	6	8	6.1, 6.2, 6.3, 6.a	6.1.1, 6.2.1, 6.3.1/6.3.2, 6.a.1	

Polokalama iiki 4.2: Va'a tokangaekina 'o e ngaahi koloa 'i he Mataafonua.

Taaumu'a 19: Fakalahi hono pule'i 'o e Ngaahi Feitu'u 'o e 'Otu Motu ki hono ngaue'aki 'o e ngaahi ma'u'anga tokoni tu'uloo mo e Climate Resilience		SDG				Patiseti	
Ngaahi Ngaue	Me'afua	2024/25 (Lula fua)	2025/26	2026/27	Taketi #	Me'afua #	Patiseti Pule'anga Patiseti Tokoni
176. Fakamalohia e gaahi lao ki he keli'anga maka moe 'one'one	% 'o ngaahi fakalelei pe fakalahi ne fakahoko ki he lao	40%	70%	100	13.1, 13.2, 13.3	13.1.1, 13.2.1, 13.3.1	76,800
177. Muimui'i mo Siofi e ngaahi ngaue ki hono to'o 'o e ngaahi koloa fakanatula.	Peseti 'o e ngaahi elia kuo siofi pe sivi'i 'i he ta'ua.	50%	80%	100%	13.1, 13.2, 13.3	13.1.1, 13.2.1, 13.3.1	
178. Fakafuofuo ki he vave 'a hono to'o 'o	Peseti 'o e ngaahi feitu'u pe souni tu'uloo kuo fo'u a hono motolo.	20%	50%	85%	13.1, 13.2	13.1.1, 13.2.1	

e ngaahi koloa fakanatula.									
179. Fakahoko ho mape'i faka'ataakai 'aki' a e GIS.	Peseti 'o e ngaahi mataafonua/kelianga maka kuo 'osi mape'i 'aki e GIS.	30%	65%	100%	13.1, 13.2, 13.3	13.1.1, 13.2.1, 13.3.1			
180. Fakahoko 'a e ICAM.	Peseti 'o e ICAM na'e fo'u pea fakahoko.	50%	70%	100%	13.3	13.3.1			
181. Fakahoko ho 'Aotita'i e fuafatongia.	Peseti 'o ngaahi Fatongia kuo Atitai'i.	50%	75%	100%	13.1, 13.2, 13.3	13.1.1, 13.2.1, 13.3.1			
182. Siofi mo tokonia hono malu'i 'o e mataafonua.	Peseti 'o e fa'unga moe fonga solova'anga faka natula kuo siofi pea fokotu'u.	30%	60%	100%	13.1, 13.2, 13.3	13.1.1, 13.2.1, 13.3.1			
183. Ako mo faka'ilo ki he ngaahi kupu fengau'e'aki.	Peseti 'o e ngaahi kupufengau'aki kuo ako'i mo a'utonu kia kinautolu.	40%	80%	100%	13.1, 13.2, 13.3	13.1.1, 13.2.1, 13.3.1			

Polokalama iiki 4.3: Tokangaekina 'o e ngaahi ngaue ki Oseni.

Taumu'a ngaue 20: Fakaivia a e fonga tu'ulua hono tokangaekina oe ngaahi koloa 'o oseni kihe fakalakalaka faka ekonomika mo hono malu'i 'o e potutahi 'o Tonga.				SDG			Patiseti	
Ngaahi Ngaue	Me'afua	2024/25 (Lula fua)	2025/26	2026/27	Taketi #	Me'afua #	Patiseti Pule'anga	Patiseti Tokoni
184. Fo'u ha ngaahi tu'utu'u ki he ngaahi koloa 'o 'Oseni.	Peseti o e ngaahi lao kuo fakalelei'i fakatatau ki he ngaahi fa'unga ngaue fakavaha'apule'anga.	30%	60%	100%	14.a	14.a.1	131,700	
185. Fakahoko hono Siofi 'o e ngaahi koloa 'o Oseni	Peseti 'o e ngaahi 'elia 'o oseni kou fakahoko hono savea'i.	40%	70%	100%	14.a	14.a.1		
186. Fakalelei'i e palani tokangaekina 'o e oseni.	Peseti 'o e ngaahi palani ki tahi kuo toe vakai'i moe ngaahi va'a fengau'e'aki.	25%	60%	90%	14.a	14.a.1		
187. Fakamalohia 'a e ngaahi tao ki he kilistahi/lolo.	Peseti 'o e ngaahi laiseni kuo fa'u pea mo hono atita'i e ngahue koia.	40%	75%	95%	14.a	14.a.1		
188. Ke 'ilo 'e he ngaahi va'a fengau'a'ki	Peseti 'oe ngaahi polokalama mo e ako na'e malava fakahoko he ta'u.	30%	60%	80%	14.a	14.a.1		

Polokalama iiki 4.4: Tokangaekina 'o ngaahi Fakatamaki Fakaenatula Fakasioloki

Program 5: Vaá ki he Ngaahi Sevesi mo e Fakamatala Fakakelekele mo Fakasiokalafi

Fakahoko ó e Palani Fakafonua ki hono fakatahatahaí mo pule ó e Ngaahi Mauánga Fakamatala ó e Koloa ó e Fonua

Na'e lava lelei hono fakaola 'o e Palani fakafonua ki hono fakatahataha'i 'o e ngaahi fakamatata fakasiokalafi 'o Tonga 'i he 'aho 23 'o Sepitema 2023. Pea ko hono fakahoko 'o e palani ko 'eni 'oku fu'u mahu'inga 'aupito ke tokoni ki hono fakalakalaka'i ha ma'u'anga fakamatata 'a e fonua, 'i hono ngaue'aki 'a e tekinolosia fakakomipiuta mo e satelaite, 'oku falala'anga 'i he fengau'e'aki vaofi mo e ngaahi sekitoa kehekehe 'o e fonua. Pea 'i he fakaka'au 'o e ngaue fakataha mo feha'aki 'i he fengau'e'aki he komipiuta tene paotoloaki mo faka'ai'ai 'a e 'ilo mo e ako, fengau'e'aki mo fevahevahe'aki, mau'anga fakamatata tonu mo falala'anga, pea ke tokoni mo poupu ki he faitu'utu'uni lelei mo tauu.

Fakamatohia 'a e va'a ngaue ma'u'anga fakamatata ki hono fakahoko 'o e Palani Fakafonua – Ongo lakanga ma'olunga 'e 2.

Ko hono fokotu'u ha ongo lakanga ma'olunga 'e 2 he va'a GIS, tena tokoni ki hono ako'i mo vahevahe atu 'o e 'ilo ki he GIS mo hono mahuinga ki he ngaahi va'a ngaue mo e ngaahi kupu fekau'aki 'o e fonua 'o tatau pe 'i he fakapule'anga mo e 'ikai fakapule'anga ki hono feinga ke fakahoko 'a e Palani fakafonua 'i he fengau'e'aki vaofi kae malava ke a'usia e taumu'a 'o e Palani ki ha Tonga 'oku langa fakalakalaka pea tu'ulooa. 'oku 'iai e tui ka a'usia e taumu'a 'o e palani 'e 'ikai ngata pe hono a'usia e taumu'a tefito 'a e Pule'anga hange ko hono malu'i hotau 'atakai, mo fakalakalaka e ma'u'anga mo'ui fakasosiale mo Fakaekonomika pea te tau a'usia ai ha langa fakalakalaka 'oku tu'ulooa.

Polokalama iiki 5.1 Fakamatata Mape fakakelekele.

5.1.1 Palani Pule faka Kasitulolo.

Ko hono fokotu'u koe 'a e mape pule faka kasitulolo 'oku mahu'inga 'aupito ia kihono fakatahataha'i 'o e ngaahi fakamatata (data) 'o e tokotaha ma'u'api pea mo e elia 'o e api koia. Oku tokoni ia tonu mo mo'oni 'a e ngaahi ngaue faka taki ki ai pea ke oua e hoko ha fetoheheke'aki pea 'ata ki tu'a 'a e ngaahi ngaue fakakelekele. E hoko 'ae iuniti koeni ke fakahoko ha ngaahi tu'utu'uni fakapotopoto, fo'u ha ngaahi lao fakalakalaka pea pehe ki ha founga ngaue 'oku tu'ulooa i he kelekele 'o Tonga

5.1.2 Iuniti ki hono Mape'i 'o e ngaahi Savea faka Kasitulolo

Oku mahu'inga 'a e 'iuniti koeni ke 'omai ha ola mo'oni, tonu mo falala'anga 'oe ngaahi savea fakakelekele he koe fakava'e ia ki ha totonu ki ha kolooa, Palani kolo mo hono solava 'o e ngaahi fetoheheke'aki Ko e iuniti koeni tene fakapapu'i e falala'anga 'o e ngaahi fakamatata faka kelekele kihe ngaahi poloseki langa fakalakalaka, ngaahi konga pule'i makehe, pea moe hono tokangaekina 'o e kelekele, pea e tokoni ia ki ha vahevahe lelei 'o e kolooa 'o e Fonua tu'ulooa. Fokotu'u ha luniti fo'ou 'i he malumalu 'o e Polokalama iiki 5.2 Fakamatata Mape Fakakelekele a. 5.2.1 Ilo mo lekooti ha fakamatata 'aki ha ngaahi me'angae faka tekinolosia. (Remote Sensing)

Ko hono fokotu'u 'o e 'iuniti koeni 'oku mahu'inga ia ki hono siofi mo muimu'i e ngaahi iliu ki he 'aataka, hange ko e kimu'a hono ta 'o e 'ulu'akau, taafea, 'auhia 'o e mataafonua 'aki 'a hono ngaue'aki 'a e ngaahi ata meihe 'ataa moe Satelaite. Ko e 'iuniti koeni tene e tokoni ki hono tokangaekina 'o e ngaahi fakatu'utamaki fakanatula, feliuluaki 'o e 'ea, tokangaekina 'o e ngaahi kolooa fakanatula, pea ne 'omi foki ha fakamatata falala'anga ke fakahoko ai ha faitu'utu'uni fakapotopoto mo ha palani. A ia tene langa hake ai e ivi malava 'o e potungaue ki hono tokangaekina 'o e kelekele moe kolooa 'o e fonua.

5.2.2. Fakamatata Mape Fakakelekele

Ko e va'a GIS tene fakaai 'a e potungaue ke ne pule'i lelei, analaiso peane faka'ata ki tu'a 'a e ngaahi fakamatata tene tokonia 'a e ngaahi palani ngaue'aki 'o e kelekele, ngaahi langa fakalakalaka, pea mo hono vahevahe 'o e ngaahi kolooa/me'angaue. E hoko 'a e GIS ke malava e he potungaue 'o e toe fokotu'u ha ngaahi ma'u'anga fakamatata fo'ou, 'omi ha ngaahi fakahinohino mahu'inga ki he langafalakalaka tu'ulooa, palani kolo pea mo fakaivia foki 'a e fuafatongia kihe kakai 'o e founua, Taimi tatau ke fakatelei 'ae founga tokangaekina 'o e kelekele 'o Tonga.

Polokalama iiki 5.1: Fakamatata Mape Fakakelekele

Taufu'a Ngaue 22: Ke fakalakalaka ange hono pule'i, tauhi mo teuteu 'o e sevesi ki he ngaahi ma'uanga fakamatata mo e mape.						SDG		Patiseti	
Ngaahi Ngaue		Me'afua	2024/25	2025/26	2026/27	Taketi #	Me'afua #	Patiseti Pule'anga	Patiseti Tokoni

194. Lekooti mo fakalelei e ngaahi pepa poloka.	Peseti 'o e ngaahi api tukuhau kuo lekooti pea tauhi.	50%	70%	90%	1.4, 11.a	1.4.2, 11.a.1	\$406,300.00
195. Fokotu'u ha ngaahi fika fakatautaha ki he konga api kotoa pe fakatatau ki he founga ngaue.	Peseti 'o e ngaahi konga kelekele kuo hono fika taautaha. (ID number)	50%	80%	90%	1.4, 11.a	1.4.1, 11.a.1	
196. Tali 'o e ngaahi palani 'o e kau fai Savea.	Peseti 'o e ngaahi api kolo kuo fakatahataha'i.	50%	75%	100%	1.4, 11.a	1.4.2, 11.a.1	
197. Fakatahataha 'o e ngaahi mape 'api kolo ki he Palani Pule fakalukufua 'o e fonua.	Fakakatoa 'o e ngaahi konga 'api kuo fakafika fakakomipiuta.	50%	80%	90%	1.4, 11.a	1.4.2, 11.a.1	
198. Ko hono fokotu'u 'o e fika fakamo'oni ki he tepile fakakomipiuta ki he fo'i 'api kotoa pe.	Peseti 'o e ngaahi tohi ma'u'api pea fakahu ke lesisita.	60%	80%	90%	1.4, 11.a	1.4.2, 11.a.1	
199. Teuteu 'a e tohi fakamooni ma'u 'api kolo pe 'api tukuhau pe 'api lisi.	% of deeds prepared and submitted for registration	50%	80%	100%	1.4, 11.a	1.4.2, 11.a.1	
200. 69. Fakahoko ono sivi'i mo vakai'i lelei 'o e ngaahi tohi tala'api.	Peseti 'o e ngaahi tohi tala'api kuo sivi'i pea tali.						
201. Tauhi malu 'o e Ngaahi Tohi Mala'e 'a e Savea	% 'o e ngaahi tohi 'o e mala'e kuo fakakomipiuta mo tauhi malu	40%	70%	90%	1.4, 11.a	1.4.2, 11.a.1	

202. Tauhi malu o e ngaahi mape o e koloa .	% 'o e ngaahi kataloko 'o e ngaahi mape 'o e koloa mo e fakatolonga fakakomipiuta .	40%	70%	90%	1.4, 11.a	1.4.2, 11.a.1	
203. Tauhi e Ngaahi Mape Fakafonua .	% 'o e ngaahi mape cadastral kuo fakafu'ou mo tauhi totonu .	50%	75%	100%	1.4, 11.a	1.4.2, 11.a.1	

Polokalama Sii 5.2: Ngaahi Sevesi ki he Fakamatala Fakasiokalafi

5.2.1: Fakatokanga'i e Mama'o

Taaumu'a 23: Fakalahi 'a e fakamatala fakafonua ki he fai tu'utu'uni tu'u'loa						SDG		Patisetiss	
Ngaahi Ngaue	Me'afua	2024/25 (Lula fua)	2025/26	2026/27	Taketi #	Me'afua #	Patiseti Pule'anga	Patiseti Tokoni	
204. Palani Ngaue Fakafonua Fakahoko (Fakasiokalafi)	% 'o e ngaahi ngaue fakafonua 'o e founga fakafonua Fakahoko	30%	60%	100%	11.5	11.5.2	\$56,000.00		
205. Fakataha'i 'a e ngaahi seti fakamatala fakafeitu'u .	% 'o e ngaahi fakamatala mahu'inga 'oku fakataha'i mei he kau ma'u 'inasi 'i tu'a	30%	65%	95%	11.5	11.5.2			
206. Fa'u ha tu'utu'uni fakafeitu'u .	% fakakakato 'o e tu'utu'uni mo e lao .	25%	70%	100%	11.3, 11.5, 15.1	11.3.1, 11.5.1, 15.1.1			
207. Fokotu'utu'u mo 'analaiso 'a e ngaahi fakamatala .	% 'o e ngaahi fakamatala fakafonua 'o e feitu'u kuo fakama'a fokotu'utu'u mo 'analaiso .	40%	70%	95%	11.3, 11.5, 15.1	11.3.1, 11.5.1, 15.1.1			
208. Fakatupu 'a e ngaue'aki 'o e kekele mo e 'ufi'ufi 'o e kekele .	Ko ha fakafou 'o e ngaue'aki 'o e kekele mo e . la'i 'ufi'ufi kekele pe mape.	1X LULC map	Review and Update	Review and Update	15.3, 11.3	11.3.1, 11.3.1			
209. Fa'u ha koloa mei he ngaahi fakamatala fakasatelaite ke fakahu kihe polokalama GIS	Lahi oe koloa ne fa'u mei he fakamatala fakamatala fakasatelaite	2x	4x	6x	9.1, 11.3, 11.5, 15.3	9.1.1, 11.3.1, 11.5.2, 15.3.1			

ke pou pou kiha fatu'utu'uni	Koe tu'unga pau moe totonu oe ngaahi lekooti felave'i kuo tanaki.	100%	100%	100%	100%	100%	100%	9.1, 11.3, 11.5, 15.3	9.1.1, 11.3.1, 11.5.2, 15.3.1
210. fakahoko 'a e ngaahi savea ki he kelekele 'o faka'aonga'i 'a e me'angaue GNSS ke tanaki 'a e fakamatala 'o fk ki he fakamatala fakamuiimitaha 'o e GIS layer									
211. 'Oatu ha tokoni fakatekinikale kihe ngaahi kulupu fekaukau'aki, ngaahi kulupu ngaue, Komiti pe kautaha 'o ka makatu'unga iha kole ke tanaki mai ha ngaahi fakamatala.	Tonu moe papau 'o e ngaahi fakamatala kuo tanaki, pe fika 'oe ngaahi lipooti kuo fa'u.	100%	100%	100%	100%	100%	100%	9.1, 11.3, 11.5, 15.3	9.1.1, 11.3.1, 11.5.2, 15.3.1
212. Fakahoko ha ngaahi polokalama 'ilo fakaako 'aki hono ngaue'aki 'ae ngaahi naunau fua ongo.	% oe tanaki fakamatala	80%					100%	9.1, 11.3, 11.5, 15.3	9.1.1, 11.3.1, 11.5.2, 15.3.1
213. Ngaahi Vahenga fakafika moe tukuha	% 'o e ngaahi vahenga fakafika	30%	60%				90%	9.1, 11.3, 11.5, 15.3	9.1.1, 11.3.1, 11.5.2, 15.3.1
214. Tu'unga fakatu'utamaki	# 'oe ngaahi fakafuofua kihe ngaahi fakatu'utamaki kuo fakahoko.	4	6	8				9.1, 11.3, 11.5, 15.3	9.1.1, 11.3.1, 11.5.2, 15.3.1

5.2.2: Ngaahi Fakamatala Fakasiokatalafi

Ola 24: Ko hono liliu fakafika 'o e ngaahi fakamatala ki he lelei moe pau oe ngaahi ngaue					SDG		Patiseti	
Ngaahi Ngaue	Me'afua	2024/25	2025/26	2026/27	Taketi #	Me'afua #	Patiseti Pule'anga	Patiseti Tokoni
215. Ko hono siken moe fakafonu 'ae ngaahi fakamatala fakakelekele kihe polokalama GIS	Lahi 'oe ngaahi fakamatala kuo fakakato mo siken	300	500	700	1.4, 11.a	1.4.2, 11.a.1	\$324,700.00	
216. Koe ngaahi mape faka'ilekitulonika kuo fa'u ke fakafuofua mei ai 'ae ngaahi ngaue fakakelekele	% 'oe ngaahi leia moe lahi oe ngaahi elia kuo fakahoko kiai ha ngaue	80%	90%	100%	9.c	9.c.1		
217. Ngaahi fakamatala fakakelekele faka'ilekitulonika	% Ngaahi fakamatala faka'ilekitulonika 'o e ngaahi 'elia kuo fai kiai ha ngaue.	50%	60%	70%	9.c	9.c.1		
218. Fakatonutonu 'ae ngaahi konga kelekele kuo fakatoka 'e he GIS (Tukuhau moe ngaahi kolo)'o fakataui ki honau ngaahi 'ulungaanga.	% 'o e ngaahi konga kelekele kuo fakatoka faka'ilekitulonika mo hono 'ulungaanga kakato.	40%	50%	60%	9.a, 9.c	9.a.1, 9.c.1		
219. Ngaahi fakamatala fakakelekele kuo fokotu'u ke ngaue'aki	% 'oe ngaahi tu'unga fakalakalaka	10%	20%	30%	9.c	9.c.1		
220. Fa'u ha polokalama fakakomipiuta ke fakafaigofua i'a	% 'o e ngaahi ngaue kuo lava	1 standard web map application	Update web-map application	Well established integrated platform	1.4, 11.a	1.4.2, 11.a.1		

hono vahevahe 'o e ngaahi fakamatala.									
221. Fai ha polokalama ako i loto ihe polokalama faileisista fakakelekele	% 'oe ngaahi ako kuo fai	40%	80%	100%	9.a	9.a.1			
Ola 25: fakalahi 'oe ngaahi fa'unga fakaesino 'oe ngaahi fakamatala									
222. Ngaahi tekooti kuo fakahu	% 'oe ngaahi hala kuo fakapapau'i mo faitaa'i	40%	50%	60%	9.c	9.c.1	Patiseti		
223. Ngaahi langa kuo muimui'i	% 'oe ngaahi fale nae puke ke fakapapau'i	40%	50%	60%	9.a, 9.c	9.a.1, 9.c.1			
224. Ngaahi tangike vai moe taua	% 'oe ngaahi tangie vai moe taua kuo puke ke fakapapau'i	40%	50%	60%	9.a, 9.c	9.a.1, 9.c.1			
225. Ngaahi fakamatala fakamuimitaha ki he ngaahi ngaue fakapule'anga	% 'oe ngaahi ngaue fakapule'anga	40%	50%	60%	9.a, 9.c	9.a.1, 9.c.1			
226. Fakamatala fakamuimitaha ki he ngaahi uafu	% 'oe ngaahi uafu kuo puke mo fakapapau'i	40%	50%	60%	9.a, 9.c	9.a.1, 9.c.1	Patiseti		
227. Ngaahi unga'anga fakamuimitaha	% 'oe ngaahi feituu kuo fakapapau'i	40%	50%	60%	9.a, 9.c	9.a.1, 9.c.1			
228. Ngaahi tu'unga faitoka fakamuimitaha	% 'oe ngaahi faitoka kuo puke mo fakapapau'i	40%	50%	60%	9.a, 9.c	9.a.1, 9.c.1			
Ola 26: Ngaahi fakalahi kihe kau fokotu'utu'u palani moe fa'u lao									
229. fa'u 'a e ngaahi mape fakamuimitaha mo tonu 'o e topokalafi mo e kaveinga	% ngaahi mape fakamuimitaha (mape kuo ta)	40%	50%	70%	1.4, 11.a	1.4.2, 11.a.1	Patiseti		

230. fa'u ha ngaahi mape na'e fe'unga mo e tu'unga pau 'o e kasitoma	% mape kuo fa'u ke fakalato ae fiema'u 'oe kasitoma	100%	100%	100%	100%	1.4, 11.a	1.4.2, 11.a.1		
231. Fokotu'u ha ngaahi ma'u'anga fakamatal fakasDG	Ma'u'anga fakamatala 'oku ngaue'aki	0	1	1	1	SDG 17	SDG17		
Ola 27: fakamalohia 'ae ngaahi fa'unga failesisita fakakelekele.									
232. Fokotu'utu'u ha fakahinohino ki he tu'unga mo'ui 'o e fakamatala	Fokotu'utu'u ha fakahinohino ki he tu'unga mo'ui 'o e fakamatala	1x guideline created	Reviewed Annually	Reviewed Annually	Reviewed Annually	1.4, 11.a	1.4.2, 11.a.1	Patiseti	
233. Fokotu'utu'u ha fa'unga fakalao ki hono pule'i 'o e fakamatala fakasiopatial	Fokotu'utu'u ha fa'unga fakalao ki hono pule'i 'o e fakamatala fakasiopatial	0%	25%	50%	50%	9.c	9.c.1		
234. Ngaahi lao fakasiopatio kuo fokotu'u	Ngaahi lao fakasiopatio kuo fokotu'u	0%	50%	100%	100%	1.4, 11.a	1.4.2, 11.a.1		
235. fokotu'u ha tokotaha fakataha faka'aonga'i 'o e GIS 'oku ne faka'aonga'i 'a e ngaahi tefito'i palopalema 'o e GI	fokotu'u ha tokotaha faka'aonga'i 'o e GIS 'oku ne faka'aonga'i 'a e ngaahi tefito'i palopalema 'o e GI	No user group	Established group – quarterly meeting	Quarterly meeting	Quarterly meeting	9.b	9.b.1		
236. fakahoko 'a e palani ngaue 'a e fonua ki he GIM fakatahataha	fakahoko 'a e palani ngaue 'a e fonua ki he GIM fakatahataha	10%	30%	60%	60%	9.b	9.b.1		

237. kau ki he ngaahi ako mo e ngaahi ako ki hono langaki 'o e ivi	kau ki he ngaahi ako mo e ngaahi ako ki hono langaki 'o e ivi	50%	80%	100%	4.4	4.4.1	
238. kau ki he ngaahi ako mo e ngaahi ako ki hono langaki 'o e ivi	kau ki he ngaahi ako mo e ngaahi ako ki hono langaki 'o e ivi	0%	50%	100%	4.4	4.4.1	

Polokalama 6: Vaá Tokangaekina ó e Ngaahi Koloa Fakaenatula – Taumua ngaue mo e Meafua

Polokalama Iiki 6.1: Va'a palani moe fakalakalaka ngaue

Ola 28: Ke fatu ha ngaahi tu'unga ngaue, fakahinohino mo e palani ngaue 'oku taau mo fe'unga ke fa'u ha ngaahi founga ngaue ki he palani kolo 'oku taau mo lelei taha kihe fonua ni				SDG		Budget	
Activity	Me'afua	2024/25 (Me'afua)	2025/26	2026/27	Taketi #	Indicator #	Recurrent Development
239. fa'u moe toe fakalelei'i oe ngaahi palani fakafonua, fakavahenga, palani fakaloto fonua kau ai ae ngaahi fa'unga palani (e.g., Nuku'alofa)	% 'o e ngaahi palani spatial kuo fokotu'u/fakamuimuitaha	20%	50%	100%	11.1, 11.3, 11.a, 11.b	11.1.1, 11.3.1, 11.a.1, 11.b.1	\$317,400.00
240. Fokotu'utu'u mo tauhi 'a e ngaahi tu'unga mo'ui ki hono palani 'o e kelekele mo e Quality Assurance Manual (QAM)	% fakakato 'o e ngaahi tu'unga palani 'o e faka'aonga'i 'o e kelekele mo e fakalakalaka 'a e QAM	30%	60%	100%	11.1, 11.3, 11.a, 11.b	11.1.1, 11.3.1, 11.a.1, 11.b.1	
241. Teuteu'i 'a e ngaahi fakamatata ki	% 'o e ngaahi fakamatata ki hono faka'aonga'i 'o e kelekele	40%	70%	100%	11.1, 11.3, 11.a, 11.b	11.1.1, 11.3.1, 11.a.1, 11.b.1	

hono faka'aonga'i 'o e keletele mo e zoning 'i he malumu 'o e NSPM Act	mo e ngaahi sone kuo teuteu'i mo fakahoko								
242. Fakakau 'a e fakamatala GIS mo e ngaahi analaiso ki he ngaahi founga palani	% 'o e ngaahi founga palani 'oku fakataha'i mo e fakamatala GIS mo e analaiso fakakonga	75%	100%	50%	11.1, 11.3, 11.a, 11.b	11.1.1, 11.3.1, 11.a.1, 11.b.1			
243. 'Oatu ha fale'i fakatekinikale ki he ngaahi fokotu'utu'u fakalalakaka	% 'o e ngaahi fokotu'utu'u fakalalakaka 'oku ma'u ai 'a e fale'i fakatekinikale ki he ngaue	80%	100%	60%	11.1, 11.3, 11.a, 11.b	11.1.1, 11.3.1, 11.a.1, 11.b.1			
244. Fokotu'utu'u ha lao langa fakafonua 'oku fenapasi mo e tupu 'a e kakai mo e malava 'o e ngaahi fale	% fakakakato 'a e fakalalakaka mo e fokotu'utu'u 'o e founga sivi'i 'o ha langa	60%	100%	30%	11.1, 11.3, 11.a, 11.b	11.1.1, 11.3.1, 11.a.1, 11.b.1			
245. Fakahoko 'a e ngaahi fale'i ki he kakai mo tali 'a e ngaahi faka'eke'eke fekau'aki mo e palani	# ngaahi fale'i 'o e kakai na'e fai mo e tali ki he ngaahi faka'eke'eke	10	15	5	11.1, 11.3, 11.a, 11.b	11.1.1, 11.3.1, 11.a.1, 11.b.1			

Sub-Program 6.2: Compliance and Monitoring

Ola 29: Efficient and Transparent Development Control System Ensuring Legal Compliance, Environmental Safeguards, and Equitable Enforcement of Spatial Planning Regulations	SDG	Patiseti
--	-----	----------

Ngaahi Ngaue	Me'afua	2024/25 (Lula fua)	2025/26	2026/27	Taketi #	Me'afua #	Patiseti Pule'anga	Patiseti Tokoni
246. Ma'u, fakafuofua'i, mo fakangofua 'a e ngaahi tohi kole fakalakalaka	% 'o e ngaahi tohi kole fakalakalaka na'e fakafuofua'i mo tali 'i lotu 'i he vaha'a taimi kuo fokotu'u	70%	85%	100%	11.1, 11.3, 11.a, 11.b	11.1.1, 11.3.1, 11.a.1, 11.b.1	\$34,700.00	
247. Fakahoko 'a e ngaahi sivi 'o e feitu'u ke vakai'i 'a e talangofua ki he ngaahi palani kuo fakangofua	% 'o e ngaahi sivi 'o e feitu'u na'e fakahoko 'i lotu 'i he vaha'a taimi kuo fokotu'u	60%	80%	100%	11.1, 11.3, 11.a, 11.b	11.1.1, 11.3.1, 11.a.1, 11.b.1		
248. Tokanga'i mo tali ki he ngaahi launga 'a e kakai mo e maumau'i 'o e palani	% 'o e ngaahi launga mo e maumau lao 'a e kakai 'oku alea'i 'i lotu 'i he vaha'a taimi kuo fokotu'u	50%	70%	100%	11.1, 11.3, 11.a, 11.b	11.1.1, 11.3.1, 11.a.1, 11.b.1		
249. Fakamalohi'i 'a e ngaahi tu'unga 'o e palani pea 'ave 'a e ngaahi maumau lao ki ha ngaue fakalao 'i he taimi 'oku fie ma'u ai	% 'o e ngaahi tu'unga 'o e palani na'e fakamalohi'i mo e ngaahi maumau'i 'oku 'ave ke fai ha ngaue fakalao	40%	60%	100%	11.1, 11.3, 11.a, 11.b	11.1.1, 11.3.1, 11.a.1, 11.b.1		
250. Fakafekau'aki 'a e ngaahi fakamatala 'a e EIA mo e kau ma'u mafai ki he 'ataakai	% 'o e ngaahi fakamatala 'a e EIA 'oku fakafekau'aki mo e kau ma'u mafai ki he 'ataakai	50%	75%	100%	11.1, 11.3, 11.a, 11.b	11.1.1, 11.3.1, 11.a.1, 11.b.1		

251. Tokanga'i'a e Kau 'Ofisa Palani mo e Talangofua Fakavahe (Vava'u, Ha'apai, 'Eua, Niuas)	% 'o e ngaahi ngaue 'oku fakahoko ma'a e kau 'ofisa palani fakavahefonua	60%	80%^	100%	11.1, 11.3, 11.a, 11.b	11.1.1, 11.3.1, 11.a.1, 11.b.1	
252. Fakahoko mo fakatonutonu 'a e tu'unga 'o e hala mo e ngaahi pule'i fakalakalaka 'i he ve'ehala (e.g. banners, containers, vendors)	% 'o e tu'unga fakahokohoko 'o e hala mo e pule'i 'o e ve'ehala 'a e fakamatala fakamuimitaha mo fakahoko	5	10	15	11.1, 11.3, 11.a, 11.b	11.1.1, 11.3.1, 11.a.1, 11.b.1	

Konga Polokalama 6.3: Pule mo e Tokoni Fakalao

Ola 30: fakarofonga fakalao, Ngaue fakasekelitali, pea moe founga fakatalaki ki hono pule'i mo tokaga'i e pulei 'oe lao, tokanga'i ha launga, pea mo hono fakapapau'i ha founga tokoni/falei e fai					SDG		Budget		
Potokalama		KPI's	2024/25 (fakava'e)	2025/26	2026/27	Target #	Indicator #	Recurrent	Development
253. Fai ha fale'i fakalao fekau'aki mo hono fakangofua ke fakahoko 'ae palani		% 'o e fale'i fakalao 'oku fai ki he fakangofua 'o e palani mo e ngaahi me'a ke muimui ki ai	70%	85%	100%	1.4	1.4.1	\$14,400.00	
254. Poupou'i e ngaahi palani fakaaenatula (tokangaekina 'oha keisi mo hono tekooti)		% oe ngaahi keisi ki hono poupou'i e ngaahi palani fakalao fakavaha'a ngaue	60%	80%	100%	1.4	1.4.1		

255. Fokotu'u fakaangaanga, tukuatu ke a'usia ae taumua fakalukufua, malanga'i, pea moha palani kiha faiu'utu'uni	% oe ngaahi palani ngaue kuo fokotu'u ke ngaue'i	50%	70%	100%	1.4	1.4.1	
256. Tauhi mo lekooti ha lekooti fakakomipiuta 'a hono ngaue'aki 'ae kelekele	% 'oe ngaahi lekooti fakakomipiuta kuo fakapaasi ke ngaue'aki	40%	60%	100%	1.4	1.4.1	
257. Fetu'utaki moe kau fakafofonga lao 'oe ha' tu'i ki fengaue'aki vaofi	% ngaahi ngaue kuo fai ai ha fengaue'aki moe kau fakafofonga hou'eiki kihonau ngaahi tofi'a	50%	75%	100%	1.4	1.4.1	
258. Founga pule'i mo hono tokangaekina 'oe kau ngaue pea mo hono malu'i 'oe ngaue'anga	% 'oe ngaue kuo tokoni'i mo poupou'i mo fakakakato	60%	80%^	100%	1.4	1.4.1	
259. Teuteu'i 'a e ngaahi fa'unga fakalao mo e ngaahi me'angaue fakalao 'i he malumalu 'o e NSPM Act	% fakakakato 'o e ngaahi fokotu'utu'u fakalao mo e teuteu 'o e ngaahi ngaue fakalao ke fakahoko	5	10	15	1.4	1.4.1	

Fakahu ae fakalahi 1: Fakaikiki kihe ngaahi kupu fekauaki

Kupu Fekau'aki	Kasitoma MLSPNR	Kau Tokoni MLSPNR	Hoa ngaue moe MLSPNR	fakalukufua
Ke 'ene 'Afio	Fokotuu mo pou'ou'e e ngaahi fakamatala	Ngaahi tu'utu'uni		Fakahinohino
Fakataha alelea Fakakautaha	Fokotuu mo pou'ou'e e ngaahi fakamatala	Ngaahi tu'utu'uni fakalao		fakahinohino
Ngaue fakalao	Fokotu'u, Muimui'i, fakahinohino kuo tuku atu	Fakamatala	Ola lelei 'o e Pule'anga, Pou'ou 'a e TSDF II	Tokanga'i meihe Ofisi Palemia, PSC – lao , ngaue'anga
Ngaue fakalao	Fokotu'u, Muimui'i fakahinohino kuo tuku atu	Fakamatala		Faitu'utu'uni
Fakamaau'anga	Fokotu'u, muimui'i fakahinohino kuo tuku atu	Faitu'utu'uni		Faitu'utu'uni
Ngaahi Potungaue 'ae Pule'anga	Fokotu'u, muimui'i fakahinohino kuo tuku atu	Koloa, Ngaahi ngaue moe ngaahi totongi kuo hili'aki	Pou'ou 'a e Ngaue Fakakomuniti 'a e TSDF, Ako, Mo'ui	Tokanga'i tohi tangi
Ngaahi Kautaha Fakalao Tokanga'i	Fokotu'u, muimui'i fakahinohino kuo tuku atu	Koloa, Ngaahi ngaue moe ngaahi totongi kuo hili'aki, Ngaahi fakamatala moe ngaahi faitu'utu'uni	Ngaue 'a e Pule'anga, Pou'ou ki he TSDF II	Tokanga'i 'e he PMO, PSC-Tu'utu'uni, Ngaahi Ngaue
Ngaahi Kautaha Fakapute'anga	Fale'i, Fakahinohino, Fakahinohino, Fakamatala	Tokoni mo e Fale'i ki he Fakalakalaka	Polokalama Fakapa'anga 'o e Tu'uaki 'o e Tokoni	Tokanga'i 'o e Ngaue'aki 'o e Pa'anga Fakalakalaka, Pule'i Fakalukufua 'o e Ngaue
Ngaahi Pisinisi	Fale'i, Fakahinohino, Fakahinohino, Fakamatala	Koloa, Ngaahi Ngaue, Ngaahi Totongi, Ngaahi Fakamatala mo e Ngaahi Tu'utu'uni		Tokanga'i, ngaahi Tohi tangi
Kau Nopele mo e Kau Ma'u Tofi'a	Fale'i, Fakahinohino, Fakahinohino, Fakamatala	Fale'i, Ngaahi Ngaue, Totongi	Fakalakalaka 'o e kelekele, Pule'i 'o e ngaahi 'Esiteti	Tokanga'i ngaahi tohi tangi
Laiseni	Fale'i, Fakahinohino, Fakahinohino, Fakamatala	Totonu ki he Kelekele, Ngaahi Sevesi ki he Koloa, Totongi Laiseni		Tokanga'i oe ngaahi tohi tangi

